

Andrzej Kowalski

[aktualizacja 29.03.2020r.] Wykaz ciągle aktualizowany!

MIEJSCA PAMIĘCI ZWIĄZANE Z "BITWĄ WARSZAWSKĄ - 1920r"

ALEKSANDRÓW (część miasta Radzymin, w 1920r. folwark ok. 2 km na zach. od Radzyna, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - wieś zdobywa 243 Piotrogradzki Pułk dowodzony przez Terentiewa.

15.VIII.1920r. - pod wsią 5.i 6.kompania z 28. pułku strzelców kaniowskich ulega przewadze 241.pułku radzieckiego. Stąd już o zmroku rozpoczął się szturm pułku grodzieńskiego na Radzymin.

ALEKSANDRÓW (wieś na wsch. brzegu Kanału Żerańskiego, ok. 2 km na pld. od Nieporętu, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - patrz IZABELIN.

ANDRZEJEWO (wieś gm. nad rzeką Brok Mały, pow. ostrowski, woj. mazowieckie)

Na wiosnę tego roku[2020] planowane są uroczystości pogrzebowe w Andrzejewie i pochówek w – oddalonym o niespełna 20 km – Szumowie (Podlaskie). Na tamtejszym cmentarzu znajduje się kwatery wojenna żołnierzy 201. pp, którzy w tym miejscu walczyli i polegli.

ANIELEWO - patrz BRODNICA

AUGUSTÓW (m. gm. i pow., woj. podlaskie)

• ul. Hoża 7. Muzeum Ziemi Augustowskiej.

BENIAMINÓW (wieś ok. 5 km na pln.-zach. od Radzyna, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na bezpośrednim przedpolu II linii obrony polskiej. Znajdujący się tu fort wchodził w skład tej linii obrony i był obsadzony przez 48pp, skutecznie bronił cały okres walk na przedmościu Warszawy.

15.VIII.1920r. - o świcie 29.psk mjr.S.Waltera zajął fort Beniaminów i stąd ruszył do natarcia na Dąbkowiznę i Wólkę Radzyminską.

16.VIII.1920r. - o świcie fort atakowany był bez powodzenia przez 63 Bryg. Strzelców.

BIALA PODLASKA (m. pow. i gm. nad rzeką Krzna, pow. bialski, woj. lubelskie)

1.VIII.1920r. - po wejściu do miasta wojska bolszewickie zostały zaskoczone kontruderzeniem Poleskiego Zgrupowania Sikorskiego i zepchnięte ponownie za Bug.

17.VIII.1920r. - wyzwolenie miasta przez 1DPLeg.

• Pomnik ku czci poległych w latach 1918–1920 żołnierzy 34 PP.

BIALEBŁOTO-STARA WIEŚ (wieś, gm. Brańszczyk, pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

BIAŁOBRZEGI (wieś, gm. Sterdyń, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

• mogiła żołnierza z wojny polsko-bolszewicka w 1920 r.

BIAŁYSTOK (m. woj. i pow., woj. podlaskie)

28.VII.1920r. - miasto zajmuje Armia Czerwona. W mieście od 30.VII do 20.VIII.1920r. działa Tymczasowy Komitet Robotniczej Polski, którego przewodniczącym był J.Marchlewski. Siedzibą TKRP był Pałac Branickich.

22.VIII.1920r. - całodzienną bitwę o Białystok toczy 1.batalion 1.ppLeg. Kpt. Marskiego-Marjańskiego (zginął w obronie Zarządu Miejskiego, łącznie poległo 28 żołnierzy polskich).

25.VIII.1920r. - miasto obsadziła 21 dywizja polska.

• **Rynek Kościuszki** (dz. Śródmieście).

Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego. Odsłonięty został 11.XI.1991r. Jest to pierwszy, wystawiony po II wojnie światowej pomnik marszałka, wykonany przez artystę Jana Wakulińskiego. Na frontonie cokółu napis: "JÓZEF PIŁSUDSKI/ MARSZAŁEK POLSKI/ 1867-1935".

• **ul. Adama Mickiewicza 2A** (dz. Śródmieście).

Na ścianie dawnego seminarium nauczycielskiego im.Króla Zygmunta Augusta (ob. budynek Akademii Medycznej), od strony pałacu Branickich, ponownie umieszczono starą tablicę pamiątkową z napisem: "Ś.+P./ ROMAN HRYNIEWIECKI/ ZBIGNIEW ROSZCZYK/ UCZNIOWIE SEMINARIUM, HARCERZE/ ŻOŁNIERZE ARMII OCHOTNICZEJ/ POLEGLI W OBRONIE

KRAJU/ W SIERPNIU 1920." Jest to oryginalna, przedwojenna tablica, przechowana do obecnych czasów przez jednego z miejscowych przewodników.

• **ul. kpt. Władysława Wysockiego** (dz. Pietrasze).

Cmentarz komunalny. Po lewej stronie głównej alei znajduje się wspólna kwatera poległych żołnierzy z 1920r., września 1939r. oraz członków ruchu oporu. W 50-tą rocznicę września 1939r. społeczeństwo Białegostoku ufundowało przed kwaterą głaz pamiątkowy z tablicą o treści: "W mogiłach tych obok 72 żołnierzy z 1920r., pochowano 100 nieznanych żołnierzy z września 1939r. poległych w obronie Białegostoku. Pochowano tu również lotników: kpt.Seweryna Łaźniewskiego i ppor.Eugeniusza Chojnackiego, którzy 3.IX. stoczyli śmiertelny bój nad miastem z niemieckim pilotem i spadli w rejonie Wasilkowa.". Z okresu wojny polsko-bolszewickiej jest tu 13 mogił zbiorowych nieznanych żołnierzy.

• **ul. 11 Listopada róg ul. Zwierzynieckiej** (dz. Zwierzyniec).

Cmentarz wojskowy. W głównej alei po stronie lewej znajduje się kwatera poległych żołnierzy WP z pomnikiem wystawionym w 1931r. wg projektu inż.Jarosława Giryn. Pomnik ten to pionowa płyta z kamienia, do której przymocowana jest tablica z białego marmuru z napisem: "Nieznanemu / żołnierzowi / - / wolna Polska / 1914-1920". Jest to podobno przedwojenna tablica, która znajdowała się przed ratuszem. Poniżej tej tablicy jest następujący napis wykonany na płycie: "Tablicę w tym miejscu / ustawiono w 70 rocznicę / odzyskania niepodległości / 11 listopada 1988 roku".

• **ul. Szosa Północno-Obwodowa.**

Przy skrzyżowaniu z Al. Tysiąclecia Państwa Polskiego, za wiaduktem kolejowym, ok. 150 m w górę znajduje się krzyż metalowy poświęcony pomordowanym 16-tu mieszkańcom Białegostoku w dniu 20.VIII.1920r. Do ok. 1947r. stał tu pomnik, wystawiony przed II woj. św. W dniu 19.VIII.1990r. o godz. 16 odsłonięto i poświęcono nowy pomnik ku czci pomordowanych w 1920r. Jest to forma kapliczki, w kształcie sześcioboku, zwieńczonego u góry metalowym krzyżem, z dużymi ostrołukowymi otworami z czterech stron. W tylnej części jest niewysoki murek, na którym umieszczona jest tablica z napisem:

"Ś.+P./ PODCZAS NAJAZDU BOLSZEWICKIEGO NA TEM MIEJSCU/ ZOSTALI ZAMORDOWANI W DNIU 20.VIII.1920R./1.Ks.R.Knobelsdorf 2.K.Berent 3.M.Falkowski 4.J.Grabowski 5.B.Jarosławski 6.J.Karpowicz 7.Z.Olejniki 8.J.Oponowicz 9.H.Ostrowski 10.F.Ostrowski 11.A.Podolski 12.S.Russ 13.J.Zarzecki 14.major nazw. nieznane 15.porucznik. nazw. nieznane 16.I.Firer / CZEŚĆ ICH PAMIĘCI!/ Pomnik ten w dziesięciolecie rocznicę mordu ofiarność/ całego społeczeństwa Białostockiego ufundowała". Po prawej stronie powyższej tablicy umieszczona jest mniejsza tablica z napisem:

"POMNIK TEN ODBUDOWANO/ W 70 ROCZNICĘ WOJNY/ POLSKO-BOLSZEWICKIEJ/ STARANIEM MIESZKAŃCÓW/ MIASTA BIAŁEGOSTOKU/ BIAŁYSTOK 20 SIERPNIA 1990R."

• **ul. Władysława Raginisa** (dz.Wygoda).

Cmentarz rzymsko-katolicki (farny). Po lewej stronie kaplicy cmentarnej, przy samym murze ogrodzenia usytuowana jest wspólna kwatera żołnierzy poległych w roku 1920 i 1939. Z roku 1920 są tam 23 groby, w tym zidentyfikowane są trzy pojedyncze i jeden poczwórny, pozostałe groby to żołnierzy nieznanych. Łącznie spoczywa tu 111 poległych. Po prawej stronie kwatery znajduje się pomnik składający się z dwóch głazów narzutowych ustawionych na wspólnym cokole. Na lewym głazie umieszczono wizerunek orła legionowego, a na prawym - orła wojskowego z 1939r. Na tablicy ułożonej na cokole widnieje napis:

"W GROBACH TYCH POCHOWANO STUKILKUDZIESIĘCIU ŻOŁNIERZ NIEZNANYCH, POLEGŁYCH W 1920r. I 1939r., KTÓRZY ODDALI SWE ŻYCIE W OBRONIE OJCZYZNY. O PANIE, PRZYJM ICH NAJWYŻSZĄ OFIARĘ."

• **ul. Warszawska 8.**

W holu zygmunto-wskim VI Liceum Ogólnokształcącego im.Króla Zygmunta Augusta znajduje się pamiątkowa tablica z napisem:

"D.O.M. (=Bogu Najlepszemu i Najwyższemu)/ DULCE ET DECORUM PRO PATRIA MORI/ W WALKACH O CAŁOŚĆ i NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI/ W LATACH 1918-1920 BOHATERSKO SWOJE ŻYCIE ODDALI:/ +>+>+>+>+>+> NAUCZYCIELE <+<+<+<+<+<+</ DR ŻOŁATKOWSKI ALFRED ŻŁOTY OLGIERD/ +>+>+>+>+> UCZNIOWIE <+<+<+<+<+<+</ GAWINA STANISŁAW JUSZKIEWICZ JAN/ ŚWIEŻYŃSKI WITOLD WOJCIUL STANISŁAW/ SOJKO KAROL BILICKI SEWERYN/ KU UCZCZENIU ICH WIELKIEJ OFIARY NA OŁTARZU MIŁOŚCI OJCZYZNY/ ZŁOŻONEJ. TABLICĘ TĘ UFUNDOWALI W ROKU 1927 GIMNAZJUM PAŃSTWOWE/ IM. KRÓLA ZYGMUNTA AUGUSTA".

• **ul. Zwycięstwa.**

Przed budynkiem nr 20 znajduje się krzyż z tabliczką o treści: "TU SPOCZYWAJĄ NIEZNANI ŻOŁNIERZE". Z przodu ogrodzenia okalającego krzyż umieszczone są dwie tabliczki. Jedna, umieszczona centralnie nad datą 1920r. o treści: "GRÓB NIEZNANYCH ŻOŁNIERZY POLEGŁYCH ZA OJCZYZNĘ W 1920R.", druga, z lewej strony ogrodzenia z napisem: "W 63 ROCZNICĘ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI/ KZ NSZZ "SOLIDARNOŚĆ" PRZY BZPT "UNITRA-BIAZET". Jest to prawdopodobnie pierwsze miejsce pochówku żołnierzy poległych w dniu 22.08.1920r. W dniu 25.05.1931r. odsłonięto w tym miejscu jeden z dwóch krzyży-pomników upamiętniających walki w okolicach pobliskiego dworca PKP.

• **Park Zwierzyniecki** (położonym w pld. części miasta w pobliżu jego centrum).

Pomnik 42 Pułk Piechoty im. gen. Jana Henryka Dąbrowskiego.

W dniach 12 i 13 sierpnia 1920 r. w rejon koncentracji w okolicach Modlina przybył 42 pp. Po reorganizacji pułk przeszedł do Płońska. W dniach 15 i 16 sierpnia 1920 walczył w rejonie Sochocina nad Wkrą. Potem ścigał nieprzyjaciela i walczył pod Nasielskiem, Ciechanowcem, Ożynem oraz pod Sońskiem. 21 sierpnia zdobył Mławę. Po krótkim odpoczynku przerzucono go nad Bug do rejonu Dubienka – Kowel. Stąd nacierała w kierunku na Łuck i Kolkę. Po przeprawieniu się przez Prypeć do Lubiąża, pułk skierowany został na Janów. Maszerował przez Jasióldę, Łabiszyn i Dąbrowę i doszedł do Małkowicz. Szlak wojenny zakończył nad rzeką Słucz w rejonie Kowla.

Na frontonie pomnika tablica z napisem:

"OFICEROM I ŻOŁNIERZOM/ 42 PUŁKU PIECHOTY/ POLEGŁYM W WOJNIE/ POLSKO-BOLSZEWICKIEJ 1920 r./ „BŁOGOSŁAWIENI, KTÓRZY UMIERAJĄ W PANU...”/ [Ap.14.13]".

Tablica na tylnej ścianie cokołu:

"POMNIK Z 1930 ROKU/ ZNISZCZONY W CZASIE/ SOWIECKIEJ OKUPACJI./ ODBUDOWANY 3 MAJA 1997 r./ UCHWAŁĄ RADY MIEJSKIEJ/ BIAŁEGOSTOKU."

BIELANY (wieś gm., gm. Bielany [do 1954r. gmina Kowiesy], pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

• Obok szkoły podstawowej, znajduje się obelisk z krzyżem Virtuti Militari i napisem na cokole: "CZEŚĆ/ POLEGŁYM ZA OJCZYZNĘ/ 1920-1935 R/ GM. KOWESY".

• Przed budynkiem Urzędu Gminy pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego zwieńczony orłem w koronie. Na głazie płaskorzeźba twarzy marszałka, a pod nią napis: "WSKRZESICIELOWI i BUDOWNICZEMU POLS/-KI/ MARSZAŁKOWI JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU/ w DNIU JEGO ŚMIERCII 12-V-1935 R./ MIESZKAŃCY/ GMINY".

BIELSK (wieś gm. ok. 16 km na pñ. od Płocka, pow. płocki, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - do wsi wkroczyły oddziały bolszewickie ogałając miejscowe sklepy. Powstał rewolucyjny komitet.

BIELSK PODLASKI (m. pow. i gm. nad rzeką Białą, pow. bielski, woj. podlaskie)

29.VII.1920r. - oddziały IV i XV Armii Czerwonej zajęły miasto. W mieście powołano Powiatowy Wojenno-Rewolucyjny Komitet. W tym czasie w mieście działał rewolucjonista Aron Lewartowski.

20.VIII.1920r. - odbicie miasta przez III batalion 1 Pułku Piechoty Legionów.

BIEŻUŃ (wieś gm. nad rz. Wkrą, pow. żuromiński, woj. mazowieckie)

BIRKENKO - patrz BRZEZINKI.

BŁONIE (m. i gm., pow. warszawsko-zachodni, woj. mazowieckie)

BOBROWNIKI (wieś, gm. i pow. Ryki, nad rz. Wieprz, ok. 7 km na wsch. od Dębina, woj. lubelskie)

• Pomnik z popiersiem Józefa Piłsudskiego. W okresie międzywojennym we wsi wzniesiono pomnik pamięci bitwy pod Dęblinem w dniu 16 sierpnia 1920r.

BOBROWNIKI (wieś i gm., pow. lipnowski, woj. kujawsko-pomorskie)

14.VIII.1920r. - 10-ta Dyw. "Kawkor" Gaja zajęła wieś i rozpoczęła bój o przeprawę na Wiśle.

W 1920 r. Bobrowniki stały się miejscem dramatycznych wydarzeń. 14 sierpnia miejscowość zajęła kawaleria bolszewicka z III Korpusu Konnego Gaj-Chana próbując następnie sforsować Wisłę. 16 sierpnia jednostka ta połączyła się z III

Korpusem Artylerii. Dochodzi do gwałtownych walk niepomyślnie zakończonych dla bolszewików. W ich trakcie ginie dowodzący uzbrojonym statkiem „Moniuszko” z III dywizjonu Flotyli Wiślanej ppor. Pieszański, odznaczony pośmiertnie za tę walkę krzyżem srebrnym orderu *Virtuti Militari*. Po przegranej walce bolszewicy kierują się na Włocławek, próbując zdobyć tamtejszy most na Wiśle, lecz wkrótce na wieść o klęsce ich armii pod Warszawą pośpiesznie wycofują się w kierunku Prus.

BOĆKI (wieś gm., ok. 16 km na płd.-zach. od Bielska Podlaskiego, woj. podlaskie)

BOGUCIN (wieś, gm. Fabianki, pow. włocławski, woj. kujawsko-pomorskie)

14.VIII.1920r. - wojska bolszewickie zajmują wieś.

BOLIMÓW (wieś gm., ok. 18 km na wsch. od Łowicza, pow. skierniewicki, woj. łódzkie)

• pl. T. Kościuszki róg ul. Skierniewickiej. Na budynku przedszkola umieszczona jest żeliwna tablica z napisem: "POLEGLI ZA WOLNOŚĆ OJCZYZNY / OBYWATELE GMINY BOLIMÓW, / W OKRESIE WALK 1914-1920 ROKU / (9 nazwisk + 9 nazwisk) / W XX ROCZNICĘ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI / DLA UPAMIĘTNIENIA ICH BOHATERSTWA, TABLICĘ / TĄ UFUNDOWAŁO SPOŁECZEŃSTWO GMINY / BOLIMÓW, DNIA 11 LISTOPADA 1938 ROKU".

BORKOWO (wieś na prawym brzegu rz. Wkry, gm. Nasielsk, pow. nowodworski, woj. mazowieckie)
14.VIII.1920r. - w rejonie wsi duże straty poniósł 1 Syberyjski Pułk Piechoty dowodzony przez mjr Franciszka Dindorf-Ankowicza ze składu Bryg. Syberyjskiej płk. Rumszy, a radziecka 11 Dyw. strzelców przedostała się na zachodni brzeg Wkry.

15.VIII.1920r. - ciężkie straty poniosła Ochotnicza Dyw. Piechoty ppłk Adama Koca oraz 9-ta Dyw. Piechoty płk. Aleksandra Luczyńskiego. Wieś przechodziła z rąk do rąk, ale w końcu została w polskich rękach. Część poległych pochowano w Cieksynie.

• W centrum wsi, na placu przed sklepem znajduje się pomnik. Jest to głaz z wyrytym na szczycie krzyżem, a poniżej tablica z napisem: "Cześć poległym za Ojczyznę/ z gminy BŁĘDÓWKO w 1918-1920R/ (8 nazwisk)/ RODACY 11 listopad 1938R.". Teren ogrodzony siatką. Z przodu niedawno postawiony brzoźowy krzyż. W dniu 17 sierpnia 2000r. odsłonięto nowy pomnik. Polegli spoczywają na cmentarzu w Cieksynie.

Nazwa miejscowości Borkowo pod Nasielskiem oraz data bitwy 14-15.08.1920 r. zostały wyryte na jednej z tablic umieszczonych na Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie.

BRAŃSK (m. i gm., nad rz. Nurzec, pow. bielski, woj. podlaskie)

W dniach 30 i 31 lipca 1920 odbyła się tu bitwa w czasie wojny polsko-bolszewickiej. Miasto 18 sierpnia 1920 r. wyzwolił 1 pułk piechoty legionów.

• Cmentarz parafialny. Mogiła „Sześciu Bohaterów poległych w obronie Ojczyzny w 1920 r.”, ufundowany przez młodzież z PCK.

BRAŃSZCZYK (wieś gm. nad rz. Bug, pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

• Cmentarz rzymskokatolicki; położony w płn.-zach. części wsi, na wzgórzu, ok. 1 km od kościoła, przy szosie prowadzącej do Trzcianka. W zach. części cmentarza znajduje się zbiorowa mogiła żołnierzy polskich poległych w 1920r.

BRODNICA (m. pow. nad rz. Drwęcą, woj. kujawsko-pomorskie)

15.VIII.1920r. - miasta przed atakiem 12 Dyw. Strz. IV Armii Czerwonej bronią dwie kompanie Straży Obywatelskiej z Brodnicy i jedna z Górzna oraz dwie kompanie WP dysponujące dwoma karabinami maszynowymi. Ok. godz. 18 Polacy wycofali się w kierunku Tivoli. Po zdobyciu Brodnicy wojska sowieckie posuwały się na zach. i płn.-zach. Zajęły Grzybno, Kruszyny Szlacheckie, Anielewo, Żmijewko oraz Brzezinki (zwane wówczas Birkenkiem).

18.VIII.1920r. - Utworzona grupa operacyjna pod dowództwem płk. Witolda Aleksandrowicza, w celu zahamowania marszu wroga i odzyskania Brodnicy, rozpoczęła rano o godz. 4 działania ofensywne w okolicach Wichulca przeciw 18 Dyw. z IV Armii Czerwonej. Walki zakończyły się pełnym sukcesem - zdobyto utracone tereny pod Brodnicą, a miasto wyzwolono między godz. 18 a 19. W brodnickiej bitwie brały polskie jednostki: 215 pułk ułanów wielkopolskich, 262 i 359 pułki piechoty, 214 pułk artylerii polowej oraz załoga pociągu pancernego "Wilk". Męstwem wyróżnili się młodzi ochotnicy - kawalerzyści z 215 pułku ułanów i z 359 pułku piechoty. Straty wroga wyniosły 400 zabitych, w tym trzech oficerów niemieckich. Straty polskie - 35 poległych, z których 31 spoczywa na cmentarzu wojskowym w Brodnicy.

• ul. Świerkowa. Cmentarz Wojskowy w Lasku Miejskim: kwatery 31 żołnierzy polskich poległych w dniu 15.VIII.1920r. kapliczka wzniesiona w r. 1927, wewnątrz której znajdują się trzy nowe tablice pamiątkowe wmurowane w 1990r., a na jednej z nich umieszczono nazwiska poległych. Dwie pierwotne spiżowe tablice z nazwiskami poległych zniszczyli w 1939r. hitlerowcy.

- Przed II wojną światową w mieście stał pomnik poświęcony poległym żołnierzom 67 Pułku Piechoty. Pomnik odsłonięto 23.V.1937r., a na początku okupacji został rozebrany. Na jego miejscu po II wojnie św. ustawiono pamiątkowy głaz poświęcony poległym i zamordowanym w latach 1939-1945.

BROK (m. gm. na prawym brzegu Bugu, pow. ostrowski, woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. - 15.DP opanowała miasto.

BRONOWO (wieś, ok. 20 km na wsch. od Łomży, gm. Wizna, pow. łomżyński, woj. podlaskie)

- Cmentarz rzymskokatolicki: grób ppor. Edmunda Ptaszyńskiego z 9 Pułku Legionów zmarłego 10.X.1920r. wskutek ran odniesionych w walce z bolszewikami.

BRWINÓW (m., pow. pruszkowski, woj. mazowieckie)

- pl. 1 Maja (rynek). W kościele parafialnym w kruchcie znajduje się tablica z napisem: " + / W obronie Ojczyzny śmiercią walecznych / polegli w latach 1918-1920 mieszkańcy/ Parafii Brwinów: / (15 nazwisk) / Cześć ich pamięci 11-XI-1930".

- pl. 1 Maja. Na brzegu skweru znajduje się pomnik z popiersiem J. Piłsudskiego. Z prawej strony pomnika umieszczona jest tablica z napisem: "W X tą rocznicę /odparcia / najazdu Rosji / Bolszewickiej / na Polskę / 1920-1930", a z lewej strony tablica z napisem: "Pamięci poległych / w walkach o wolność / 1914-1920 / mieszkańców Brwinowa / (15 nazwisk)". Pomnik ten zbudowano w 1930r., zdemontowano go w 1947r., a odrestaurowano go w 1988r.

- Przy ul. Skudry róg ul. Wigusin znajduje się kapliczka poświęcona pamięci dr mjr Stanisława Skudro odznaczonego Krzyżem Walecznych, bohatera Bitwy Warszawskiej.

BRZEŚĆ (ros. BRIEST, m. nad Bugiem przy ujściu rz. Muchawiec; do Polski należało od 1921r. do 28.IX.1939r. kiedy to twierdzę obsadzili Rosjanie. Obecnie miasto na Białorusi.)

19.VIII.1920r. - 3.DPLeg. opanowała miasto, a następnie, już nocą atakiem na bagnety zdobyła cytadelę i forty twierdzy.

BRZEZINKI (w 1920r. zwane BIRKENKO, wieś ok. 8 km na płn. od Brodnicy, woj. kujawsko-pomorskie)

15.VIII.1920r. - patrz BRODNICA.

BRZEZINY (wieś ok. 14 km na zach. od Mińska Maz., woj. mazowieckie)

17.VIII.1920r. - ok. godz. 10 grupa ppłk. St. Wrzalińskiego przełamała silny opór oddziałów XVI Armii Czerw. i zdobyła wieś. Patrz MIŃSK MAZOWIECKI.

BUDZISKA (wieś, gm. Latowicz, pow. miński, woj. mazowieckie)

- We wsi znajduje się kopiec z krzyżem, usypany w 1938 r. Cały kopiec jest otoczony niskim metalowym płotkiem. Na ścianie tablica z napisem: „BOHATEROM POLEGLYM W OBRONIE OJCZYZNY CZEŚĆ! 1918-1938 GROMADA BUDZISKA”

BYDGOSZCZ (m. pow. nad Wisłą, przy ujściu rz. Brdy, woj. kujawsko-pomorskie)

- ul. Artyleryjska. Cmentarz nowofarny: Groby żołnierzy polskich poległych w 1920r.

CAŁOWANIE (wieś, gm. Karczew, pow. otwocki, woj. mazowieckie).

- We wsi krzyż upamiętniający wydarzenia z okresu wojny polsko – bolszewickiej 1920 r. Wykonany jest z różowego granitu, otoczony metalowym płotkiem, wzniesiony w 1936 r. Na cokole krzyża umieszczona jest granitowa tablica z napisem: "NA PAMIĄTKĘ/ WYSWOBODZENIA Z RĄK BOLSZEWICKICH/ JEGA EKSCELENCJI KS. BISKUPA/ DR. CZESŁAWA SOKOŁOWSKIEGO/ SIERPIEŃ 1920 R./ PARAFIANIE 1936 R.". Podczas wojny w sierpniu 1920 r. mieszkańcy wsi przechowywali u siebie ks. Sokołowskiego podczas pobytu tutaj wojsk bolszewickich.

CEGIELNIA (wieś, gm. Radzymin, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - wieś jest punktem koncentracji żołnierzy 46pp wypartego wieczorem z Radzymina.

14.VIII.1920r. - polskie natarcie zmusza 61 i 62 Bryg. Strzelców do ucieczki w kierunku Radzymina. Po południu wieś została zaatakowana i zdobyta przez pułki 241 i 242 z 81 Bryg. Strzelców.

15.VIII.1920r. - wczesnym rankiem wieś została odbita. Po południu we wsi odbyła się koncentracja oddziałów polskich, skąd o zmroku zaatakowały one m.in. miejscowość Ciemne (pułk wileński).

- Na skraju wsi, po prawej stronie szosy jadąc do W-wy, na niewielkiej wydmie stoi wysoki, metalowy krzyż upamiętniający toczoną w tym miejscu walki 13 i 15.VIII.1920r. Pod krzyżem na ocementowanej ścianie umieszczone są dwie tablice. Na lewej tablicy jest napis: "Polsko... / wszak myśmy / z Twego zrobili nazwiska / pacierz, co płacze i płomień co błyska / J.Słowacki", a na prawej

tablicy - "Chwalebnie broniącym / Ojczyzny w 1920 roku / w 70 rocznicę / Bitwy pod Radzyminem / Rodacy / 15 sierpnia 1990".

CEGLÓW (wieś gm., ok. 12 km na wsch. od Mińska Maz., pow. miński, woj. siedleckie)
13.VIII.1920r. - rankiem linia polskich straży tylnych została sforsowana przez wojska bolszewickie.

- Na placu Anny Jagiellonki znajduje się obelisk zwieńczony kulą z orłem w koronie, który został wzniesiony w dziesiątą rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości.

CHEŁM (m. pow., woj. lubelskie)

- Rynek Starego Miasta, na jego zachodniej pierzei stoi pomnik niepodległości.

CHEŁMŹA (m. gm., pow. toruński, woj. kujawsko-pomorskie)

- pl. Wolności 16, róg ul. gen. Hallera. Na frontowej ścianie budynku tablica „z 1920r.”.

CHODÓW (wieś, gm. Siedlce, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- Przed budynkiem Gminnego Ośrodka Kultury betonowy, wysoki krzyż, z napisem na tablicy: „Ku czci poległych za Ojczyznę i Wiarę. Gromada Chodów 15-V-1936”.

CHOROSZCZ (m., woj. podlaskie)

CHORZELE (m. gm. nad rz. Orzyc, pow. przasnyski, woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. - bój toczy 201 pp, który wyniku przewagi wroga musiał się wycofać. W potyczce tej poległ Zdzisław Walc, który pochowany jest w Warszawie na cmentarzu Kalwińskim.

23.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja masakruje pod Chorzelami polski pułk z Brygady Syberyjskiej i ucieka.

- Cmentarz rzymskokatolicki. Przy alei w kierunku wsch.-zach. znajdują się kwatery i pomnik żołnierzy polskich poległych w 1920r. Na pomniku umieszczony jest następujący napis: "Za Ojczyznę/ Braciom Poległym / w dniu 23 sierpnia 1920r./ Rodacy." i " Bohaterom / Brygady Syberyjskiej / poległym na polu chwały / pod Chorzelami / dnia 23 sierpnia 1920r. / w obronie Ojczyzny i Wolności / Ā / Spoczywają:/ por. Mieczysław Karczewski / i 73 szeregowych".

CIECHANÓW (m. pow. nad rzeką Łydynią, woj. mazowieckie)

8.VIII.1920r. - Miasto opuścił 203 Pułk Ułanów z Kalisza, którym dowodził mjr Zygmunt Podhorski. Wystraszeni mieszkańcy oczekiwali wejścia bolszewików. W Ciechanowie ulokował się sztab IV Armii Czerwonej z jedyną radiostacją na tych terenach mającą łączność ze sztabem gen. Tuchaczewskiego znajdującym się ok. 700km na wschód. Działa Komitet Rewolucyjny, m.in. Gogolewski, Krajewski, Proszek, Tomaszewski oraz Marceli Nowotko.

15.VIII.1920r. - 203 pułk ułanów z 8 brygady jazdy gen. Karnickiego zdobywa miasto, gdzie była kwatera dowództwa sowieckiej IV Armii Szuwajewa, która nie otrzymała żadnego ostrzeżenia, Szuwajew prawdopodobnie był zmuszony zniszczyć radiostację. Gen. Karnicki zdobył sowieckie plany i szyfry. Po oddaniu władzom miejskim zdobytych dużych ilości zapasów IV Armii Czerw. kawaleria polska opuściła miasto. Miasto ponownie bez walki opanowała 33dyw. Oskara Stiggi z XV Armii Czerw.

19.VIII.1920r. - bój z XV Armią Czerwoną w rejonie Ciechanowa.

20.VIII.1920r. - wojska polskie wyparły z miasta oddziały sowieckie.

- ul. Augustiańska. Wewnątrz poaugustiańskiego kościoła pw. Św. Tekli, po prawej stronie głównego wejścia (na pñ. ścianie) umieszczona jest tablica ku czci harcerzy ciechanowskich poległych w latach 1918-1920.

- ul. Ks. Ściegiennego 2. Na ścianie budynku, będącym w okresie 6-20.VIII.1920 siedzibą Rejonowego Komitetu Rewolucyjnego, w latach 1960-91 była umieszczona tablica mówiąca o tym fakcie. Obecnie tablica ta jest przechowywana w miejscowym Muzeum Okręgowym.

- ul. Zamkowa 2. Przy bramie zamku w latach 1958-91 wmurowana była tablica upamiętniająca rozstrzelanych w 1920r. siedmiu członków Rejonowego Komitetu Rewolucyjnego. Tablicę tę odsłonięto w 1958r. w 40-tą rocznicę powstania KPP. Obecnie tablica ta jest przechowywana w miejscowym Muzeum Okręgowym.

CIECHOSZKI (.....)

22.VIII.1920r. - boje z wycofującym się "Kawkor" Gaja.

CIEKSYN (wieś nad rz. Wkrą, gm. Nasielsk, pow. nowodworski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny. Na grobach żołnierzy polskich poległych w pobliskim Borkowie znajduje się pomnik, na którym umieszczony jest napis: "85 bohaterom poległym za Ojczyznę 15 sierpnia 1920r. Cześć!".

CIELEŚNICA (wieś, gm. Rokitno, pow. bialski, woj. lubelskie)

4.VII.1920r. – pod wsią doszło do zaciętych walk żołnierzy polskich z bolszewikami. Polegli Polacy pochowani są na cmentarzu w Janowie Podlaskim.

CIEMNE (wieś, gm. Radzymin, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - po południu wieś została zajęta przez bolszewickie jednostki 21 Dyw. strzeleckiej.

15.VIII.1920r. - ok. godz. 7.00 do natarcia na Radzymin ruszył Wileński Pułk Piechoty. Jego 3 bat. nacierający po prawej stronie szosy warszawskiej pod wsią Ciemne walczył na bagnety o zdobycie skraju lasu. W ataku tym poległ d-ca kompanii pchor. Łachowicz. Część wydzielonych sił 3-go bat. uwikłała się w przewlekłe walki o wieś Ciemne, a pozostała część nacierała na Radzymin.

CHOSZCZÓWKA RUDZKA (wieś, gm. Dębe Wielkie, pow. miński, woj. mazowieckie)

- Po północnej stronie szosy znajduje się kapliczka zwieńczona metalowym krzyżem z datą 4.X. 1907 r. Świadek bitwy z bolszewikami w 1920 r. Przy tej kapliczce 17 sierpnia 1920 r. stały polskie karabiny maszynowe i goniły ogniem uciekających bolszewików.

CYCÓW (wieś gm., ok. 30 km na pñ.-zach. od Chełma, pow. łęczyński, woj. lubelskie)

16.VIII.1920r. - Na kierunku Siedliszcze - Cyców - Wisznica nacierała 4 bryg. jazdy płk. Nieniewskiego. Rano 3 pułk ułanów tej brygady rozpoczął ciężkie walki o opanowanie Cycowa. Dobrze przygotowana obrona 172 radz. brygady strzelców odparła uderzenie polskie. Dopiero manewr skrzydłowy 7 pułku ułanów, a zwłaszcza szarża 1 szwadronu rozstrzygnęła bitwę na korzyść Polaków.

- Cmentarz wojenny z lat 1915-1920. Pomnik odrestaurowany ku czci poległych w bitwie pod Cycowem. Na pomniku tablica z napisem: "CHWAŁA/ BOHATEROM/ WOJNY 1920 R."

CZARNA (wieś, gm. Wołomin, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przechodziła tu I polska linia obrony położona pomiędzy osadą Czarna Stara oraz osadą Czarna Nowa. Odcinka tego broniła 1 komp. 47pp.

15.VIII.1920. - po południu o Czarną Nową toczyły się walki z pododdziałami 2 Dyw. Strzel., które uzyskały tu krótkotrwałe powodzenie.

CZARNA BIAŁOSTOCKA (m., woj. podlaskie)**CZARTORIA** (wieś, gm. Miastkowo, pow. łomżyński, woj. podlaskie)

- Cmentarz wojskowy z 1920r. Usytuowany jest w lesie na na pld. od wsi, ok. 100 m od zabudowań pana Korytkowskiego. Cmentarz jest w formie kwadratu 15x15m, ogrodzony siatką na słupkach betonowych, brama żeliwna kuta. Powstał latem 1920r. wokół zachowanego wotywnego krzyża żeliwnego ustawionego na kamieniu polnym z wyrytą datą 1888r. W pld, części znajduje się zbiorowa mogiła kilkudziesięciu żołnierzy polskich poległych w 1920r.

CZERWONKA (wieś, gm. Sokołów Podlaski, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Na jednej z mogił tablica z napisem: „Ś.P. grób nieznanego żołnierza. Zginął w 1920 roku”.

- Pomnik bohaterów wojny polsko-bolszewickiej. Przy kościele znajduje się kopiec zwieńczony metalowym krzyżem osadzonym w kamieniu. Na kamieniu napis: „Cześć poległym żołnierzom K.M.W. w Justynowie. 1922r.”.

CZUBIN (wieś, gm. Brwinów, pow. pruszkowski, woj. mazowieckie)

- We wsi znajduje się pomnik z kamienia polnego, na którym umieszczona jest tablica z napisem: "Poległym obrońcom / Ojczyzny / w walce o niepodległość / w latach 1914-1920 / mieszkańcy gminy / Helenów / odnowa 1971r."

CZYŻEW [do 2010 Czyżew-Osada] (m. i gm., nad rz. Brok, pow. wysokomazowiecki, woj. podlaskie)**DALEKIE** (wieś, gm. Długosiodło, pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)**DASZE [w 1920r. Dasza]** (wieś, gm. Kleszczele, pow. hajnowski, woj. podlaskie)**DĄBKOWIZNA** (wieś na linii kolejowej Nieporęt-Radzymin, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez leśniczówkę Dąbkowizna przechodziła II linia polskiej obrony, broniona przez oddziały 46.pp.

13.VIII.1920r. - wieś zdobywa 243 Piotrogradzki Pułk dowodzony przez Tierentiewa.

14.VIII. 1920. - wieś zajęły pododdziały 81 Bryg. Strzel., niszcząc znajdujący się tam polski węzeł łączności.

15.VIII.1920r. - Przed świtem 29 pułk mjr. Stefana Waltera z 10.DP przez fort Beniaminów uderzył na Dąbkowiznę. Po krótkiej walce zdobył wieś i wyszedł na pñ. przedpoła Wólki Radzymskiej.

DĄBROWA (wieś, gm. Łaskarzew, pow. garwoliński, woj. mazowieckie)

DĄBROWA (wieś, [do 1930r. *Duplewice*], gm. Przesmyki, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- W centrum wsi, przy skrzyżowaniu dróg do Łysowa i Przesmyk, grób ułana-zwiadowcy, Jana Konarskiego, który zginął 14.08.1920 r.

DĄBROWA (wieś, gm. Strzegowo, pow. mławski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny: pomnik na grobie nieznanymi żołnierzami polskimi poległymi w 1920r., odsłonięty w 1928r. Na płycie napis: "ZA OFIARNĄ SŁUŻBĘ/ Ś.P. NIEZNANYM ŻOŁNIERZOM/ W ROCZNICĘ 10-LECIA/ NIEPODLEGŁOŚCI OJCZYZNY/ OFIARĘ TĘ SKŁADA/ PARAFIA DĄBROWSKA".

DĄBROWA BIAŁOSTOCKA (m., woj. podlaskie)

- Pomnik "Poległym i pomordowanym za wolność Ojczyzny".

DĄBRÓWKA (wieś, nad rzeką Szkwą, gm. Lelis, pow. ostrołęcki, woj. mazowieckie)

12.VIII.1920r. - wieczorem straż przednie wojsk bolszewickich prawie bez oporu sforsowały przechodzącą przez wieś linię polskich straży tylnych.

15.VIII.1920r. - w okolicach Dąbrówki polski samolot startujący z Mokotowa obrzucił bombami nieprzyjacielskie tabory.

DĘBE (wieś, na płn. brzegu Narwi, gm. Serock, pow. legionowski, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - skuteczna obrona betonowego fortu, który w znacznym stopniu przetrwał do naszych czasów. Fort ten zbudowali Rosjanie wg projektu Wieliczki na przełomie XIX i XXw. celem umocnienia linii fortecznej Zegrze - Modlin.

DĘBE WIELKIE [dawniej Dembe] (wieś i gm., pow. miński, woj. mazowieckie)

17.VIII.1920r. - polska 15.DP przy wsparciu czołgów przerwała front 10.dyw. strzelców i zdobyła wieś. Patrz Mińsk Mazowiecki.

- Cmentarz: bezimiennie groby poległych w 1920r. bolszewików.

DĘBLIN (m. u ujścia rz. Wieprz do Wisły, pow. rycki, woj. lubelskie)

13.VIII.1920r. - patrz IRENA.

16.VIII.1920r. - o godzinie 4 rano 21 Dywizja Piechoty gen.Andrzeja Galicy jako pierwsza rozpoczęła bitwę pod Dęblinem.

- Przy fosie, po prawej stronie wejścia do twierdzy, usytuowany jest pomnik 15 pp. W dolnej jego części umieszczona jest tablica z napisem:

"(Krzyż *Virtuti Militari*)/ BOHATEROM/ 15 P.P./ POLEGŁYM/ 1918-1920/ TOWARZYSZE BRONI/ 1924", a po lewej stronie - tablica z napisem: "ŻOŁNIERZOM/ 15 PUŁKU PIECHOTY/ WILKÓW/ POLEGŁYM W WALCE/ O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI/ W LATACH 1792-1945/ SPOŁECZEŃSTWO/ I TOWARZYSTWO PRZYJACIOŁ/ DĘBLINA/ 1989". Przed II wojną światową obelisk tego pomnika był zwieńczony trzema sylwetkami żołnierzy wykonanych z brązu i orłem wzbijającym się do lotu.

- ul. Buczka róg ul. Kościuszki. Na brzegu parku znajduje się głaz-pomnik z tablicą o treści: "(stylizowany orzeł z koroną) / (dwie skrzyżowane buławy otoczone wieńcem z liści) / W TYM DOMU KWATEROWAŁ / NACZELNY WÓDZ / JÓZEF PIŁSUDSKI / 12 I 13 SIERPNIA 1920 ROKU / W PRZEDDZIEŃ DECYDUJĄCEGO / NAD ROSJĄ ZWYCIĘSTWA / - / POTOMNYM KU PAMIĘCI / ZWIĄZEK REZERWISTÓW / W DĘBLINIE / 12.V.1937". Z lewej strony głazu napis: "TABLICA TA W LATACH / 1937-1944 / BYŁA UMIESZCZONA W POBLIŻU NA BUDYNKU / POCZTY ZBURZONYM W 1944R. / DO 1989R. PRZECHOWYWANA PRZEZ / MIESZKAŃCÓW DĘBLINA ŚWIADCZY, ŻE / POLSKA POWSTAŁA BY ŻYĆ / W 71 ROCZNICĘ / ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI / RODACY".

- Cmentarz komunalny. Kwatera żołnierzy WP poległych w 1920r.

- Cmentarz Balena? (pod wiaduktem?). Pochowano tu żołnierzy WP poległych w sierpniu 1920r.

DĘBSK [w 1920r. *Dąbsk*] (wieś, gm. Szydłowo, pow. mławski, woj. mazowieckie)

22.VIII.1920r. - patrz Wyszyny.

DŁUGA KOŚCIELNA (wieś, gm. Halinów, pow. miński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - W okolicy miały miejsce działania wojenne.

DŁUGOSIODŁO (wieś i gm., pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

9.VIII.1920r. - nastąpiło silne natarcie oddziałów bolszewickich, stoczono zaciepły dwudniowy bój pod wsią. Polacy wspomagani byli przez pancerniki, które do ostatniej chwili podjeżdżały do bolszewickich pozycji i ostrzeliwały je.

DOBCZYN (wieś, gm. Klembów, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

DOBRE (wieś i gm., pow. miński, woj. mazowieckie)

- ul. Kilińskiego (przy Rynku). Pomnik poległych w walkach o niepodległość w latach 1914–1920 oraz 1939–1945.
- na skwerze przy rynku, od strony kościoła pomnik Józefa Piłsudskiego.
- cmentarz rzymskokatolicki: mogiła żołnierza WP poległego w sierpniu 1920 r. w walce z bolszewikami.

DOBRZYŃ NAD WISŁĄ (m. gm. na prawym brzegu Wisły, pow. lipnowski, woj. kujawsko-pomorskie)

VIII. 1920r. - pod miasto, Wisłą popłynęły statki pancerne "Stefan Batory" i "Wawel" oraz motorówki nr 3 i nr 18 w celu patrolowania nadbrzeżnych okolic. Na brzeg wysłany został patrol złożony z 10 ludzi. Doszło do wymiany ognia z kawalerią sowiecką, która chciała odciąć ten patrol od rzeki.

14.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja zajmuje miasto.

DOŁUBOWO (wieś, ok. 15 km na płd. od Brańska, woj. podlaskie)

DROBIN (wieś gm., ok. 10 km. na płd.-zach. od Raciąża, pow. płocki, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - pod wsią, 8 polskich samochodów pancernych znajdujących się na tyłach wojsk bolszewickich, stoczyło dwugodzinny bój z 157 i 158 pułkiem sowieckim, wywołując u nieprzyjaciela zamieszanie i dezorientację.

- W kościele parafialnym jest marmurowa tablica z napisem: "Śp. Artur Gierżyński uczeń Gimnazjum Płockiego poległ w obronie Ojczyzny z bolszewikami w Gostominie starostwa ciechanowskiego dn. 18 Sierpnia 1920 roku. Rodzina."

DROHICZYN (m. gm. nad Bugiem, pow. siemiatycki, woj. podlaskie)

18.VIII.1920r. - 1PPLeg z 1 Dyw. Piech. Leg. ze składu 2 Armii WP stoczył bitwę z oddziałami piechoty sowieckiej z XVI Armii Czerwonej. W walce brała udział grupa polskiej jazdy mjr.Feliksa Jaworskiego.

19.VIII.1920r. - zdobycie miasta i mostu na Bugu przez WP.

DUBIENKA (wieś gm. przy ujściu rz. Wełnianki do Bugu 42 km na płd.-wsch. od Chełma, pow. chełmski, woj. lubelskie)

13.VIII.1920r. - w boju pod Dubienką poległ mjr Wacław Drojewski, dow. Ochotniczego Wołyńskiego Pułku Piechoty im.St.Batorego. Wśród jego dokumentów oddział rozpoznawczy XII Armii Czerwonej odnalazł rozkaz operacyjny ujawniający polski zamiar kontrofensywy znad Wieprza. Dowództwo radzieckie dokument ten potraktowało jako mistyfikację ze strony polskiej i nie podjęło żadnych działań, które mogłyby przekreślić polskie zamiary.

DULSK (wieś, ok. 6 km na płd.-wsch. od Golubia-Dobrzynia, gm. Radomin, pow. golubsko-dobrzyński, woj. kujawsko-pomorskie)

- Obok cmentarza grzebalnego znajduje się kopiec, na którym umieszczona jest tablica z napisem: "Poległym w obronie Ojczyzny w latach 1918-1920 ...(8 nazwisk)... Cześć ich pamięci."

DZIAŁDOWO (m. pow. nad rz. Działdówką - nazwa górnego biegu rz. Wkry, woj. warmińsko-mazurskie)

VIII.1920r. - Stacjonuje tu zgrupowanie gen. Habichta.

18.VIII.1920r. - 12-ta Dywizja IV Armii Czerwonej okupuje miasto.

EMÓW (wieś przy ujściu rz. Mieni do Świdra, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się w punkcie styku I i II linii polskiej obrony. Pozycje bronione były przez oddziały 15.DP, do bezpośrednich walk nie doszło.

FRANKOPOL (osada, ok. 3 km na wsch. od Skrzyszewa, na lewym brzegu Bugu, gm. Repki, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

18-19.VIII.1920r. - patrz Skrzyszew.

GARWOLIN (m. pow. nad rz. Wilgą, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - wczesnym rankiem z rejonu Dębina 14.DP gen. Konarzewskiego rozpoczęła atak w kierunku Garwolina. Po stoczeniu - we współdziałaniu z 15.pułkiem ułanów - bojów pod Sokołowem, Łaskarzewem, Swatami i Dębem w krótkiej walce opanowała Garwolin. Z Garwolina 55.pp ruszył w kierunku Kolbieli.

17-18.VIII.1920r. - Józef Piłsudski kwateruje w mieście.

- ul. Cmentarna 1. Na cmentarzu parafialnym mogiła ziemna obłożona kamieniami. Na środkowym kamieniu tablica z napisem: „OBROŃCOM OJCZYNY POLEGŁYM POD GARWOLINEM W ROKU 1920. MIASTO GARWOLIN 1930”.

- ul. Kościelna. W kruchcie kościoła, po lewej stronie głównego wejścia umieszczona jest tablica z białego marmuru z napisem: "(Krzyż Walecznych)/ POLEGLI NA POLU CHWAŁY/ W ROKU 1919-1920/ ŻOŁNIERZE 1 PUŁKU STRZELCÓW KONNYCH/ (44 nazwiska).../ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI".

- ul. Staszica. Na skwerze znajduje się głąz z dwiema tablicami metalowymi. Napis na górnej tablicy: "(wężyk generalski) / (dwie skrzyżowane buławy marszałkowskie) / MARSZAŁEK PIŁSUDSKI / PRZEBYWAŁ TU / W DNIU 17-18 SIERPNI 1920R. / PRZYJECHAŁEM WIECZOREM DO / GARWOLINA, PAMIĘTAM, JAK DZIŚ, TĘ / CHWILĘ, GDY PIJĄC HERBATĘ OBOK / PRZYGOTOWANGO DO SNU ŁÓŻKA, / ZERWAŁEM SIĘ NA RÓWNE NOGI, / GDYM WRESZCIEUSŁYSZAŁ ODGŁOS ŻYCIA, / ODGŁOS REALNOŚCI, GŁUCHY GRZMOT ARMAT. / NIEPRZYJACIEL BYŁ I ŚWIADCZYŁA O NIM / MUZYKA BOJU NA PÓŁNOCY. / JÓZEF PIŁSUDSKI ROK 1920 / (wężyk generalski)", a poniżej druga tablica z napisem: "PRZEZ 4 DZIESIĘCIOLECIA / POZOSTAWAŁ UKRYTY POD ZIEMIĄ / WYKOPANY I USTAWIONY / Z INICJATYWY / NSZZ SOLIDARNOŚCI W GARWOLINIE / KU CZCI WIELKIEGO POLAKA / SIERPIEŃ 1981".

GĄSOCIN (wieś, gm. Sońsk, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - po walkach 145 pp ppłk. Rachmistruka zajął rejon Gąsocina.

GLINIANKA (wieś nad rz. Świder, gm. Wiązowna, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

- Drewniany kościół pw. św. Wawrzyńca

Na ścianie w kruchcie kościoła, po lewej stronie zawieszona jest metalowa tablica zawierająca listę osób poległych w walkach z bolszewikami:

"PADLI NA POLV CHWAŁY/ ODPIERAJĄC Z GRANIC PAŃSTWA POLSKIEGO/ POD WODZĄ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/ NAWAŁĘ NAJEŻDCÓW w LATACH 1918/20/ (krzyż walecznych)/ Cacko Stanisław, rolnik/ Drózd Feliks, rolnik/ Kąkol Franciszek, rolnik/ Ładno Józef, rolnik/ Możdżanek Józef, rolnik/ Orłowski Jan, rolnik/ Poszytek Michał, rolnik/ Rafał Jan, rolnik/ Zelazo Jan, rolnik/".

- Cmentarz grzebalny. W środkowej części cmentarza, po prawej stronie głównej alei, znajduje się zbiorowa mogiła żołnierzy polskich poległych w 1920r. Na mogile rosną dwie tuje, między którymi ustawiona jest pionowo płyta granitowa z wyrytym napisem:

"Ś.+P./ TU LEŻY 12 ŻOŁNIERZY W.P./ KTÓRZY POLEGLI W 1920R./ BRONIĄC PRZED BOLSZEWIZMEM/ NIE TYLKO POLSKĘ/ ALE I CAŁA EUROPE".

GOLUB (od 1950r. GOLUB-DOBRYŃ, m. pow. nad rz. Drwęcą, woj. kujawsko-pomorskie)

GOŚLICE (wieś ok. 10 km na płn.-wsch. od Płocka, woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. - we wsi ok. godz. 13.00 Gaj skoncentrował "Kawkor" i rozpoczął ruch w kier. Płońska.

GÓRA (wieś ok. 30 km na płn.-wsch. od Płocka, woj. mazowieckie)

13-18.VIII.1920r. - na polach tej wsi stoczono kilka potyczek, po których wieś ta przechodziła z rąk do rąk.

19.VIII.1920r. - w rejonie Góry oddziały "Kawkor" Gaja nawiązały walkę z jednostkami kawalerii polskiej.

GÓRA KALWARIA (m. gm. na lewym brzegu Wisły, pow. piaseczyński, woj. mazowieckie)

5.VIII.1920r. - patrz WIĄZOWNA.

13-14.VIII.1920r. - w rejonie przeprawy przez Wisłę, załogi eskadry toruńskiej bombardowały pontony i inne środki przeprawowe przygotowywane przez bolszewickich saperów na wysokości Góry Kalwarii.

14-15.VIII.1920r. - w rejonie miasta stacjonowała 4.DP z 2. Armii WP.

- W 1989r. odtworzono istniejący przed wojną pomnik Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego. Projekt rekonstrukcji opracowała Maria Owczarek, a w brązie pomnik odlali miejscowi rzemieślnicy.

- Błonia Kawaleryjskie, około 300 m na południe od drogi DK 50.. W 1989r. zrekonstruowano obelisk upamiętniający dekorację Krzyżem Virtuti Militari przez marszałka Józefa Piłsudskiego artylerzystów konnych za wojnę 1920r.

Obelisk z zachowaną pamiątkową tablicą ustawiono - jak to było pierwotnie - na ziemnym kopcu.

Na obelisku wyryty jest napis: "(krzyż Virtuti Militari)/ NA TEM MIEJSCU DNIA 3 SIERPNI 1921 R./ WÓDZ NACZELNY/ MARSZAŁEK JÓZEF PIŁSUDSKI/ DEKOROWAŁ KRZYŻEM „VIRTUTI MILITARI”/ ARTYLERZYSTÓW KONNYCH/ WSZYSTKICH DYWIZJONÓW/ STWIERDZAJĄC PO WSZE CZASY/ BOHATERSKĄ PRACĘ TEJ BRONI/ W WOJNIW Z WSCHODNIM NAJEŻDZCĄ".

GRABOWO (wieś gm., pow. kolneński, woj. podlaskie)

- ul. Kościelna 7. Na cmentarzu katolickim mogiła z przykryta płytą z napisem: "GRÓB/ NIEZNANEGO ŻOŁNIERZA/ POLSKIEGO/ POLEGŁEGO W 1920 R./ R.P.". Na lewym boku płyty napis: "Nauczycielstwo i dzieci szkolne 20.VI.1936".
- GRABOWO-RŻAŃCE** (wieś, ok. 10 km. na pld.-zach od Chorzeli, gm. Krzynowłoga Mała, pow. przasnyski, woj. mazowieckie)
23.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja przebija się w Grabowie przez polską Dywizję Ochotniczą (202.pp).
- Mogiła zbiorowa znajduje się na prywatnej posesji po prawej stronie jadąc od Krzynowłogi Małej w kierunku Janowa. Spoczywają tu nieznanymi żołnierze z I wojny światowej oraz siedmiu żołnierzy Polskich (z relacji sąsiadki posesji) z Dywizji Syberyjskiej poległych w walkach z bolszewikami. Miejsce ogrodzone metalową siatką, w środku leży płyta betonowa z napisem; "GRÓB NIEZNANEGO ŻOŁNIERZA". Na płycie ułożone w kształcie litery X dwie szable.
- GRAJEWO** (m. i pow., nad rz. Elk, woj. podlaskie)
VIII.1920r. - Na tym kierunku w sierpniu nacierali Rosjanie.
- GRODZISK** (wieś i gm., ok. 20 km na pld. od Brańska, pow. siemiatycki, woj. podlaskie)
- GRODZISZ** (wieś, gm. Sobolew, pow. garwoliński, woj. mazowieckie)
W sierpniu roku 1920 Godzisz staje się świadkiem przegrupowania wojsk polskich w trakcie tzw. operacji Warszawsko-Dęblińskiej. Około 5 km od wsi walczy między innymi 15 pułk ułanów.
- GRÓSZKA** (wieś ok. 2 km na pfn. od Wiązownej, woj. mazowieckie)
VIII.1920r. - wieś znajdowała się na I linii polskiej obrony obsadzonej przez oddziały 15.DP, do bezpośrednich walk nie doszło.
- GRUDUSK** (wieś gm., na linii Mława-Przasnysz, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)
- Cmentarz grzebalny: groby żołnierzy polskich poległych w 1920r. oraz głąz polny z krzyżem i napisem: "Dwom żołnierzom poległym w obronie Ojczyzny dnia 8 sierpnia 1920 roku".
 - Kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego. Wewnątrz tablica ku czci mieszkańców osady: siedmiu poległych w 1918 i w 1920r.
- GRUDZIĄDZ** (m. pow. na prawym brzegu Wisły, woj. kujawsko-pomorskie)
VIII.1920r. - na terenie letniego obozu niemieckiego był szpital WP. Do szpitala przywożono rannych w bitwach w okolicach Grudziądza i Torunia.
- ul. Jagiełły, róg ul. Zawiszy Czarnego. Cmentarz Wojenny: Kwatery żołnierzy polskich poległych w latach 1920-1921. W ziemnym kopcu wmurowana jest tablica z napisem: "(orzeł w koronie)/ PAMIĘCI/ OFICERÓW/ I ŻOŁNIERZY/ UCZESTNIKÓW/ WOJNY POLSKO/ BOLSZEWICKIEJ/ 1920-1921/ ZMARŁYCH/ W GRUDZIĄDZKICH/ SZPITALACH/ GRUDZIĄDZANIE/ A • D • 1996".
Grudziądz pomnik Piłsudskiego
 - ul. Bema. Tablica upamiętniająca bohaterstwo żołnierzy 16. Pomorskiej Dywizji Piechoty poległych w obronie Ojczyzny w wojnach z Bolszewikami w 1920 r i Niemcami w 1939r. w bitwach o Grudziądz i nad Bzurą.
 - Plac Niepodległości. Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego i Wojska II RP. Pomnik zwieńczony orłem, na obelisku napis: "(medalion Piłsudskiego)/ 1918/ 1920/ JÓZEF/ PIŁSUDSKI/ 1867-1935".
- GRUPA** (wieś, ok. 10 km na zach. od Grudziądza, gm. Dragacz, pow. świecki, woj. kujawsko-pomorskie)
- Cmentarz wojskowy (położony ok. 1km od stacji PKP, za jednostką WP): kwatery poległych żołnierzy polskich 1920-1921. Na pionowej ścianie płyta z czarnego marmuru z napisem "(godło PRL)/ ZA / WASZĄ i NASZĄ / WOLNOŚĆ". Poniżej na murku ogradzającym kwaterę umieszczone są płyty z czarnego marmuru z wrytymi nazwiskami, imionami, stopniami i datą śmierci pochowanych tu żołnierzy w dniach 19.VIII.1920 - 15.I.1921.
- GRZYBNO** (wieś ok. 9 km na pfn.-zach. od Brodnicy, woj. kujawsko-pomorskie)
15.VIII.1920r. - patrz BRODNICA
- GRZYBOWO** (wieś ok. 6 km na pfn.-zach. od Ciechanowa, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)
15.VIII.1920r. - w okolicach wsi o godz. 8.00 rozwinięte zostały do ataku na Ciechanów poszczególne pułki 8 brygady kawalerii (12, 108, 115 i 203 pułk ułanów) gen. Karnickiego, a w pierwszym rzucie 203.pułk ułanów mjr. Zygmunta Podhorskiego.
- HAJNÓWKA** (m. w woj. podlaskie)

HALIN (osada wsi Puste Łąki, ok. 6 km na pld.-wsch. od Kamieńczyka, gm. Wyszaków, pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

- We wsi znajduje się pomnik-kapliczka wystawiony dla uczczenia Bitwy Warszawskiej z 1920r.

HELENÓW (wieś ok. 4 km na pld.-wsch. od Radzymina, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na I linii polskiej obrony, na odcinku stanowiącym styk pomiędzy pododdziałami 47.pp (od strony Wołomina) i 46.pp (od strony Radzymina).

13.VIII.1920r. - po południu została przełamana polska obrona przez 81 Bryg. Strzel..

15.VIII.1920r. - o godz. 5,30 rozpoczęło się polskie natarcie, którego jedną z rubieży był Helenów, ale nie doprowadziło ono do odzyskania wsi. Dopiero o zmroku kolejny szturm przyniósł odzyskanie wsi.

16.VIII.1920r. - nastąpił kontratak bolszewików z 5.Bryg. Strzel., ale walczący tu pułk wileński odparł to na tarcie i w pościgu za nieprzyjacielem odzyskał cały odcinek I linii obrony w okolicach Helenowa.

HOLUBLA (wieś, gm. Paprotnia, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- Pomnik upamiętniający 100. rocznicę Odzyskania Niepodległości Polski.

ILY (wieś nad rzeką Liwiec, gm. Jadów, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

- Na końcu wsi przydrożny krzyż. Prosty, metalowy krzyż z niewielkimi zdobieniami z wygiętego drutu i niedużą figurką Ukrzyżowanego osadzono na betonowej postawie w kształcie ostrosłupa. W kilkustopniowym cokole oszklona wnęką z figurką Matki Boskiej. Poniżej inskrypcja: „Boże błogosław Polskę /Fundatorzy Obywatelowie wsi Ił””. Na podstawie widnieje dodatkowy napis: „Stawiał obywatel wsi Ił Aleksander Kowalski 1931 roku”. Całość otoczona drewnianym płotkiem.

IMIELNICA (dzielnica we wsch. części Płocka, w 1920r. wieś)

Patrz - PŁOCK.

IRENA (dzielnica Dębłina we wsch. część miasta; w 1920r. osada pod Dęblinem; woj. lubelskie)

13.VIII.1920r. - J.Piłsudski zwołał odprawę dowódców armii, w której uczestniczyli gen. W. Sikorski i gen. E.Rydz-Śmigły.

IZABELIN (wieś nad rz. Czarną przy jej ujściu do Kanału Żerańskiego, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920. - Późnym wieczorem 241.pp 81.bryg. radzieckiej osiągnął rejon wsi - było to najgłębszym wtargnięciem nieprzyjaciela na odcinku 46.pp.

15.VIII.1920r. - W nocy, przed świtem, pod wsią na łąkach między Izabelinem i Małoląką, na wysokości wsi Aleksandrów, 2.bat. 28.pp (psk) prowadzony przez ppor.Benedykta Pęczkowskiego trafił pod uderzenie 241.pułku strzelców z 81.brygady radzieckiej. Krótki bój rozproszył polską kolumnę, a 241.pułk wycofał się w kierunku Wólki Radzywińskiej. Ppor. B.Pęczkowski poległ w boju.

JABLONNA (wieś i gm., pow. legionowski, woj. mazowieckie)

W opisach wydarzeń z sierpnia 1920r. pod nazwą Jabłonna należy rozumieć część osady położonej przy linii kolei nadwiślańskiej (stacja kolejowa), obecne Legionowo.

VIII.1920r. - patrz Legionowo.

JABLONNA LACKA (wieś i gm., pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Na cmentarzu parafialnym przy głównej bramie grób z napisem „Nieznaný żołnierz WP wojny 1920 r. Chwała poległym”.

JABLONOWO POMORSKIE (m. gm. nad rz. Lutrynią, pow. brodnicki, woj. kujawsko-pomorskie)

VIII. 1920r. - wojska bolszewickie obłupiły zamek.

- ul. gen. Hallera (nieдалeko stacji PKP, odchodzi w lewo od ul. Kolejowej).

JAKUBÓW (wieś i gm., pow. miński, woj. mazowieckie)

- Obelisk usytuowany przy głównej drodze, tuż przed budynkiem szkoły. Obelisk upamiętnia bohaterów poległych w walkach o niepodległość Ojczyzny w latach 1918-1920. Odświeżenie nastąpiło 11 listopada 1922 r.

Podobny pomnik, będący świadectwem bohaterstwa żołnierzy poległych za wolność Ojczyzny podczas pierwszej wojny światowej stoi w Ludwinowie. a jego odsłonięcie nastąpiło w dwudziestą rocznicę odzyskania niepodległości, tj. 11 listopada 1938 r.

JANOWIEC (wieś gm. nad Wisłą k. Kazimierza Dolnego, pow. puławski, woj. lubelskie)

- Na bocznej ścianie kościoła pw. św. Stanisława (od strony zamku) wmurowana jest tablica z napisem: "Padli na polu chwały odpierając z granic państwa polskiego pod wodzą Józefa Piłsudskiego nawałę najeźdźców w latach 1918-1920 (...25 nazwisk...)".

JANOWO (wieś, ok. 6 km. na płn. od Zakroczymia, woj. mazowieckie)

- W kruchcie kościoła parafialnego jest tablica z napisem: "Polegli bohaterską śmiercią na polu chwały za wiarę i Ojczyznę w r. 1919-1920 parafianie janowscy...(9 nazwisk)".

JANKÓW NOWY (wieś, ok. 4 km na pld. od Radzymina, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - rankiem o wieś walczył pułk nowogrodzki z 80. Bryg. Strzelców.

15.VIII.1920r. - po natarciu bolszewickim przeprowadzonym we wczesnych godzinach popołudniowych do wieczora wieś była na linii frontu.

15/16.VIII.1920r. - w nocy wieś została odzyskana przez polskie oddziały.

JANKÓW STARY (wieś, ok.4 km na pld.-wsch. od Radzymina, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - po południu wieś zajęta została przez bolszewików.

15.VIII.1920r. - rankiem wieś jest atakowana bez powodzenia przez polskie pododdziały 1.Dyw. Litewsko-Białoruskiej.

16.VIII.1920r. - o świcie wieś zaatakował pułk wileński, który wyparł bolszewików z 3.Bryg. Strzelców.

JANÓW PODLASKI (wieś gm. nad rz. Czyżówką w pobliżu jej ujścia do Bugu, ok. 20 km na płn. od Białej Podlaskiej, pow. bialski, woj. lubelskie)

- Na nieistniejącym już cmentarzu przykościelnym kościoła pw. św. Jana Chrzciciela mogiły żołnierzy polskich poległych 4 sierpnia 1920r. w walkach pod Cieleśnicą. Na mogile ustawiony jest głaz z wyrytym krzyżem i datą „1920”. Poniżej na podmurówce tablica z napisem: "CHWAŁA BOHATEROM/ TU SPOCZYWAJĄ/ (4 nazwiska + 2 NN)".

JASIENIEC (wieś gm., ok. 8 km na pld.-wsch. od Grójca, pow. grójecki, woj. mazowieckie)

- Na terenie kościoła, po prawej stronie głównego wejścia znajduje się pomnik z orłem w koronie. U podstawy, na której stoi orzeł, nazwisko autora pomnika "J.Rudnicki". Na frontonie cokołu tablica z napisem "POLEGŁYM / ZA / OJCZYZNĘ / PARAFIANOM / 1914-1920 / 7.VIII.1927". Po lewej stronie cokołu wymieniono nazwiska od B do M ("BARNIK JAN /.../ MAŁKOWSKI PIOTR"), a po prawej - od M do Z ("MASNY WŁADYSŁAW /.../ ZIELIŃSKI JAN").

JEZIORZANY (wieś gm. [do 1965r. Łysobyki] na prawym brzegu rz. Wieprz, pow. lubartowski, woj. lubelskie; nowa nazwa dawnej wsi Łysobyki)

16.VIII.1920r. - patrz Łysobyki.

JONIEC (wieś gm. na prawym brzegu rz. Wkry, ok. 15 km na zach. od Nasielska, pow. płoński, woj. mazowieckie)

- Groby żołnierzy polskich poległych w 1920r.

JÓZEFÓW (m., pow. otwocki, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na II linii obrony polskiej i obsadzona była przez oddziały 15 DP. Do bezpośrednich walk nie doszło.

- ul. Ignacego Skorupki (ulica prostopadła do ul.J.Piłsudskiego, na przeciwko przystanku PKP Michalin). Patrz Ossów.

- ul. Piotra Skargi 24. W kościele Matki Boskiej Częstochowskiej znajduje się obraz przedstawiający ks. Ignacego Skorupko. Na tablicy metalowej umieszczonej na ramie obrazu wyryty jest napis: "KSIĄDZ SKORUPKO/ W WALCE O RADZYMIN/ (EPIZOD BITWY)/ MAŁOWAŁ ARTYSTA PLASTYK WITOLD BULIK/ 1998/99".

KACICE (wieś nad rz. Narwią, ok. 4 km na pld. od Pułtuska, woj. mazowieckie)

KACIEL (nie istniejąca już osada nad rz. Świdrem na wsch. od Józefowa, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

Nazwa tej osady wymieniona jest w rozkazie Ministerstwa Spraw Wojskowych z dnia 29.VII.1920r. w związku z wytyczaniem zewnętrznej linii obrony Warszawy.

KALISZ (m. pow. nad rz. Prosną, woj. wielkopolskie)

- Cmentarz: grób mjr. Stefana Waltera. Patrz MOKRE.

KALUSZYN (m.gm. nad rz. Witówką, pow. miński, woj. mazowieckie)

KARCZEW (m., gm., pow. otwocki, woj. mazowieckie)

5.VIII.1920r. - patrz WIĄZOWNA.

VIII.1920r. - miasto stanowiło najbardziej na płd. wysunięty przyczółek polskiej obrony. Obsadzone było przez oddziały 15.DP z 1. Armii WP, która rozwinięta była półkolem wokół Warszawy od Zegrza na północy do Karczewa na południu. Naprzeciw polskiej obrony stała 10.Dyw.Strzelców, ale do bezpośredniej walki nie doszło.

14.VIII.1920r. - ze względów strategicznych oddziały 15.DP opuszczają miasto, które bez boju zajmują na 3 dni kozacy.

15.VIII.1920r. - 8. i 10.Dyw. bolszewicka usiłują bezskutecznie przepłynąć się przez Wisłę pod Karczewiem.

KAWĘCZYN (osiedle na terenie warszawskiej dzielnicy Rembertów, w 1920 wieś; Warszawa)

Ulokowany po północnej stronie linii kolejowej znacznie zniszczony fort (ob. jest to przy ul. Strażackiej) w działaniach wojennych w sierpniu 1920r. nie odegrał żadnej roli.

KĄKOLEWNICA WSCHODNIA (wieś gm., na drodze Radzyń-Międzyrzec, pow. radzyński, woj. lubelskie)

17.VIII.1920r. - Grupa kawalerii mjr. Jaworskiego stoczyła pod wsią zwycięski bój z oddziałami radzieckimi z 57.Dyw. strzelców.

KĄTY WĘGIERSKIE (wieś nad Kanałem Bródnowskim, ok. 5 km na płd. od Nieporętu, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - Po południu do wsi przychodzi z Legionowa 1.bat. 28.pp, dowodzony przez por. Stefana Pogonowskiego w celu ubezpieczenia pozostałych sił dywizji. Następnie zostaje przesunięty na wschód w rejon skrzyżowania szosy z drogą do Słupna.

14/15.VIII.1920r. - do wsi ok. godz. 2-3 w nocy dotarły oddziały bolszewickie (241 pułk strzelecki), które po kilkudziesięciu minutach wycofały się ze wsi. Był to najgłębszy wyłom w polskiej obronie (ok. 6 km.) na przedmościu warszawskim w sierpniu 1920r.

KIELCE (m. woj., woj. świętokrzyskie)

KIELBASIN (wieś w gm. Chełmża, pow. toruński, woj. kujawsko-pomorskie)

- Na murze kościoła pw. Narodzenia NMP wmurowana jest tablica z napisem: "We wojnie wszechświatowej poległ z parafji kielbasińskiej: (wymieniono 39 nazwisk w dwóch kolumnach)/ Wskutek wojny zmarli: (7 nazwisk w dwóch kolumnach)/ W obronie wolnej Polski r. 1920 poległ: / 1.Jaworski Józef/ 2.Łukaszewski Jan/ 3.Trawiński Bonif./ 4.Orłowicz Wład./ 5.Ziółkowski Franc./ Zmarłym na cześć/ Żywym na przykład./ R.i. p."

KIELPINIEC (wieś na lewym brzegu Bugu, gm. Sterdyń, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- mogiła żołnierza z wojny polsko-bolszewicka w 1920 r.

KIEZIE (wieś, gm. Sterdyń, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Na skraju wsi, przy drodze do Kiełpińca, znajduje się mogiła ogrodzona drewnianym płotkiem. Na mogile krzyż osadzony w betonowym cokole. Spoczywa tu dwóch żołnierzy polskich, jeden z nich nazywał się Szczerbanowski.

KLEMBÓW (wieś gm., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

Podczas wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. tereny gminy znalazły się w rękach bolszewików.

- ul. gen. Franciszka Żymirskiego 102. Na cmentarzu parafialnym mogiła wojenna szer. Bolesława Krzyżewskiego poległego 14 sierpnia 1920 r. w Miąse (wieś, w gm. Tłuszcz). Na mogile krzyż z napisem: "Ś.†P./ SZER/ BOLESŁAW/ KRZYŻEWSKI/ +/- 1920".

KLUKOWO (wieś, ok. 9 km. na płn. od Nasielska, woj. mazowieckie)

KOBYŁKA (m., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - I linia polskiej obrony przebiegała ok. 3 km od kościoła znajdującego się w mieście. Patrz NADARZYN (cz. m. Kobyłka).

- Cmentarz grzebalny: pomnik na grobach żołnierzy polskich poległych w sierpniu 1920. Na pomniku umieszczona jest płaskorzeźba z piaskowca, przedstawiająca żołnierzy idących do ataku na tle flagi biało-czerwonej. Nad płaskorzeźbą napis: "OBROŃCOM OJCZYZNY 1920R.". Wzdłuż mogiły jest osiem tablic z nazwiskami poległych żołnierzy 47pp kresowej.

1 – kpr. Aleksander Jędrzejewski / 47 p.p.k./ † 1920,

2 – szer. Antoni Sergina/ 47 p.p.k./ † 1920,

3 – kpr. Marian Dąbrowski/ szer. Franciszek Alwas/ pis. St. Olszański/ 47 p.p.k./ † 1920,

- 4 – trzech żołnierzy nieznanych/ † 1920,
- 5 – ppor. Emil Zachlicki/ 47 p.p.k./ † 1920,
- 6 – kpr. Bronisław Łodziński/ 47 p.p.k./ † 1920,
- 7 – sierż. Aleksander Zawodny/ 47 p.p.k./ † 1920,
- 8 – lg. Stefan Brzeskowiński/ 47 p.p.k./ † 1920.

• Przy zbiegu ulic Napoleona, Załuskiego i Kościelnej (naprzeciwko kościoła) na skwerze znajduje się murowana kapliczka wzniesiona dla upamiętnienia wojny z 1920. Z tyłu kapliczki tablica mówiąca o intencji budowy kapliczki: "NA PAMIĄTKĘ/ CUDOWNEGO OCALENIA/ PRZED BOLSZEWIKAMI/ 1920 ROK/ MIESZKAŃCY KOBYŁKI". Obecnie z przodu kapliczki wmurowana jest tablica z napisem:

"FUNDACJA/ WSI/ KOBYŁKI/ NA PAMIĄTKĘ/ 'CUDOWNEGO OCALENIA'/ OD NAJAZDU BOLSZEWIKÓW/ w SIERPNIU/ 1920R./ MUROWAŁ SZLAK "

Do kapliczki dojście szlakiem zielonym ze stacji PKP.

- Rondo Cudu nad Wisłą (d.Rynek). Jest to centralny punkt zbiegu pięciu ulic na osiedlu Stefanówka.
- ul. Bohaterów Ossowa (d. ul. Bohaterów Warszawy; os. Stefanówka). Ulica biegnie od Ronda Cudu nad Wisłą w kierunku Ossowa.
- ul. ks. Ignacego Skorupki (d. ul. Batorego; os. Stefanówka). Ulica biegnie od Ronda Cudu nad Wisłą w kierunku Ossowa.

KOCK (m.gm. nad rz. Tyśmienicą, prawym dopływem rz. Wieprz, pow. lubartowski, woj. lubelskie) 14-16.VIII.1920r. - walki toczone w ramach Bitwy Warszawskiej były związane z początkowym zamiarem polskim utrzymania w rejonie Kocka przyczółka na płn. brzegu Wieprza. Pod naporem radzieckiej 170.BP w nocy na 15.VIII oddziały polskie opuściły miasto i wycofały się za Wieprz. W ramach przeciwnatarcia polska 21DGórska gen. Galicy po sforsowaniu Wieprza, siłami 2 pułku strzelców podhalańskich kpt. Stutzmana stoczyła kilkugodzinny bój o Kock rankiem 16.VIII i po jego opanowaniu skierowała się na Łuków.

KOCZARGI STARE (wieś, gm. Stare Babice, pow. warszawski zach., woj. warszawskie)

- ul. Klonowa. Przydrożna kapliczka z 1920 r. wystawiona przez mieszkańców wsi jako dziękczynienie za „Cud nad Wisłą”.

KOLNO (m. pow., woj. podlaskie)

25-26.VIII.1920r. - oddziały "Kawkor" Gaja pod Kolnem starły się z 14.DP gen. Konarzewskiego, która dotarła tu znad Wieprza. "Kawkor" nie mogąc przedrzeć się przez polskie ugrupowania 14.DP przekroczył 26.VIII o godz. 16.40 granicę Prus Wsch. Był to ostatni większy epizod Bitwy Warszawskiej.

- Cmentarz rzymskokatolicki, usytuowany w centrum miasta. Pochowani są tu żołnierze polscy polegli 25.VIII.1920r. pod Lemanem.

KOŁAKI KOŚCIELNE (wieś gm., ok.11 km na płn.-wsch. od Zambrowa, pow. zambrowski, woj. podlaskie)

- Cmentarz rzymskokatolicki; położony na zach. krańcu wsi, po prawej stronie drogi w kierunku Zambrowa, oddalony od kościoła ok. 300 m. mogiła trzech marynarzy II Batalionu Pułku Morskiego poległych w walce z bolszewikami w lipcu 1920r.

KOŁBIEL (wieś gm. nad rz. Świder, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

16/17.VIII.1920r. - w nocnym boju pod Kołbielą 14.DP gen. Konarzewskiego ze składu Grupy Pościgowej (4.Armii WP) rozbiła pododdziały 8. i 10.Dyw. Strzeleckiej ze składu XVI Armii Sołłohuba, przerywając w ten sposób nieprzyjacielski pierścień wokół Warszawy.

- Cmentarz parafialny przy ul. Spacerowej. Zbiorowa mogiła żołnierzy polskich poległych 17.VIII.1920. Na mogile pomnik z orłem i dwie tablice z napisami.

Na tablicy pionowej napis:

"POLEGŁYM/ NA/ CHWAŁĘ/ ŻYWYM/ NA/ OTUCHE/ 1920-1930".

Na poziomej tablicy wymieniono w dwóch kolumnach nazwiska poległych:

lewa kolumna:

"KRENE PAWEŁ st. szer. 7 komp p. strz. wkp./ POŁATYŃSKI JÓZEF szer. 7 komp p. strz. wkp./ POWELSKI JÓZEF szer. 7 komp p. strz. wkp./ ŁYSIAK FRANCISZEK szer. 7 komp p. strz. wkp.

prawa kolumna:

ZBIERSKI KAZIMIERZ szer. 7 komp p. strz. wkp./ ŁUCZAK szer. 7 komp p. strz. wkp./ KOPYDŁOWSKI szer. 7 komp p. strz. wkp./ ZIÓŁEK LUDWIK szer. 7 komp p. strz. wkp." "ORAZ/ SZEŚCIU NIEWIADOMEGO NAZWISKA/ POLEGLI W OBRONIE OJCZYZNY DN. 17 SIERPNIA 1920 R./ POD KOŁBIELĄ/ POMNIK TEN WZNIESIONO Z INICJATYWY I STARANIEM/ KOŁA MŁODZIEŻY W KOŁBIELI/ PR. I WYK. H. WĘGRZYNOWSKI".

- ul. Spacerowa, plac Skorupki (przy kościele pw. Świętej Trójcy).

Na skwerze gład z tablicą poświęcony ks. mjr Ignacego Jan Skorupki.

KONDRAJEC (wieś nad rz. Wkrą, ok. 3 km na wsch. od Sohocina, gm. Sohocin, pow. płoński, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - rano, równocześnie z uderzeniem radzieckim ruszyło skrzydłowe natarcie 18.DP. 145.pp ppłk. Rachmistruka i 49.pp kpt. Nadachowskiego, po ciężkich bojach pod Kondrajcem i Kucharami, zaczęły spychać oddziały radzieckie na wschód, na linię Ciechanów - Pułusk.

KONOPKI (wieś, st. kolejowa 17 km na płd. od Mławy, gm. Stupsk, pow. mławski, woj. mazowieckie)

22.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja znalazł się w pierścieniu okrążenia czterech dywizji polskich koło Mławy. Po północy otworzył ogień zaporowy o nadzwyczajnej sile na stację kolejową w Konopkach i Gaj uciekł wolny.

- Przy stacji PKP, po prawej stronie jadąc z Mławy do Ciechanowa, pomnik poświęcony żołnierzom polskim poległym w 1920. wykonany przez p. Iwańskiego. Tablica na pomniku została w latach pięćdziesiątych zmieniona. Napis na tablicy: „Obrońcom Ojczyzny przed/ sowiecką i hitlerowską/ agresją w latach 1920 i/ 1939-1945/ Rodacy Konopki 21.VIII.1994”.

KONSTANCIN-JEZIORNA (m. gm., pow. piaseczyński, woj. mazowieckie)

- ul. Warszawska 23 (Jeziorna). Na placu obok domu nr 23 (przy przystanku PKS) znajduje się gład na podmurówce z napisem: "Życie swe złożyli / w bohaterskich walkach / o niepodległość Ojczyzny / 1918-1921 / Niżej upamiętnieni i inni nieznani / (10 nazwisk) / Cześć ich pamięci / 15.VIII.1938 / mieszkańcy gm. Jeziorna".

KOPCIE (wieś, gm. Grębków, pow. węgrowski, woj. mazowieckie)

- Na cmentarzu parafialnym mogiła z krzyżem, w której spoczywa Antoni Seroczyński, strzelec 62. Pułku Strzelców Wielkopolskich, poległ 16.08.1920r.

KOPKI (wieś, gm. Wiązowna, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

- ul. Nad Świdrem. Krzyż drewniany, wotum dziękczynne za ocalenie w wojnie 1920 r., postawiony przez mieszkańców Kopek.

KORCZEW (wieś i gm., pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- ul. Szkolna 4. Pomnik na dziedzińcu miejscowej szkoły wzniesiony w 1930 r., odsłonięty w 10 rocznicę walk z bolszewikami. Płaskorzeźba przedstawia popiersie J. Piłsudskiego i nazwiska 7 poległych 19 sierpnia 1920 r. mieszkańców gminy Korczew, walczących w ochotniczym oddziale mjr. Feliksa Sas-Jaworskiego. Po wojnie pomnik pozbawiono płaskorzeźby i tablicy pamiątkowej. Odrestaurowany w 2000 roku.

KORYTNICA (wieś i gm., pow. węgrowski, woj. mazowieckie)

Między 8 a 10 sierpnia 1920 wkroczyła Armia Czerwona. Okupacja bolszewicka trwała do 20 sierpnia 1920.

- Na cmentarzu parafialnym zbiorowa mogiła z obeliskiem. Na obelisku tablica z napisem: „Polsko polegliśmy w twojej obronie. Krew młoda nasza przelana woła do nas. Miłujcie Polskę! Służcie jej wiernie! Miłujcie się wzajem. W 10-cio lecie wskrzeszenia Ojczyzny pomnik ten wzniesli swoim obrońcom poległym w r. 1920 wdzięczni rodacy 1918-1928”.

KOSÓW LACKI (wieś gm., ok. 23 km na płn.-wsch. od Węgrowa, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Znajduje się tu zbiorowa mogiła żołnierzy WP poległych w wojnie 1920r. Kwaterna ta otoczona jest murkiem, w jednym rogu znajduje się gład, w środku niewielka poziomo umieszczona jest płyta z piaskowca, a w drugim rogu krzyż z rur żelaznych z tabliczką z napisem: „Miejsce spoczynku Ś.P. 40 żołnierzy poległych na polu chwały w walce o wolność ojczyzny w sierpniu 1920 roku”.

KOZIENICE (m. i pow. nad rz. Zagożdżonką, l. dopł. Wisły, woj. mazowieckie)

14-15.VIII.1920r. - w rejonie miasta stacjonowała 2.DP z 2. Armii WP.

KRAKÓW (m. woj., woj. małopolskie)

- ul. ks. Ignacego Skorupki (d. ul. Klaudiusza Łazowskiego). Patrz OSSÓW, WARSZAWA.
- Las Wolski (Słowiniec). Kopiec Piłsudskiego (usypany w 1936.). U podnóża kopca znajduje się drewniany krzyż wystawiony w 75-lecie wymarszu "Kadrówki", na którym umieszczony jest napis: "BÓG / HONOR / OJCZYŻNA / 1914 / 1918 / 1920 / 1939 / 1944 / 1956 / 1968,1970 / 1976 / 1980 / 1981 / 1989".
- ul. Marszałka J. Piłsudskiego róg ul. Czapskich. Na ścianie budynku umieszczona jest tablica z szaropostrego marmuru. Na lewej stronie tablicy umieszczony jest medalion z popiersiem J.Piłsudskiego. Napis: "NA CHWAŁĘ WOJSKA POLSKIEGO / I JEGO NACZELNEGO WODZA / JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO / PIERWSZEGO MARSZAŁKA POLSKI / W 70 ROCZNICĘ BITWY WARSZAWSKIEJ / W ZWYCIĘSKIEJ WOJNIE / POLSKO-SOWIECKIEJ 1919-1920 / TABLICĘ TĘ POŁOŻYŁO TOWARZYSTWO PAMIĘCI NARODOWEJ / im. I MARSZAŁKA POLSKI JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO W KRAKOWIE / 1990".
- Wawel. Katedra pw. św. Wacława. W krypcie Srebrnych Dzwonów umieszczony jest miedziany sarkofag Marszałka Józefa Piłsudskiego.

KRASNE (wieś gm., pow. przasnyski, woj. mazowieckie).

KRASZEW (wieś nad rz. Rządzą, ok. 5 km na wsch. od Radzymina, ob. STARY KRASZEW i NOWY KRASZEW, gm. Radzymin, pow. wołomiński, woj. mazowieckie).

13.VIII.1920r. - po południu 80.Bryg. Strzelców przełamała polską obronę oddziałów 46.pp, które poszły w rozsypkę.

15.VIII.1920r. - o zmierzchu rozpoczęło się polskie natarcie pułku grodzieńskiego.

16.VIII.1920r. - rano rozpoczął się kontratak 27.Dyw. Strzelców wspieranej samochodami pancernymi. W celu kolejnego wyparcia bolszewików ze wsi ok. południa natarł 33.pp wspierany czołgami, który ok. godz.16 odzyskał I linię obrony.

KRASZEWO (wieś, ok. 9 km. na płd. od Ciechanowa, gm. Ojrzeń, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny: znajduje się tu mogiła ogrodzona metalowym płotkiem, z kamiennym obeliskiem, na którym jest napis: "1920 / Poległym obrońcom za wiarę i Ojczyznę. / 1937." Na ogrodzeniu umieszczony jest napis: "Synom Ojczyzny OSP Ojrzeń."

KRAŚNIK (m. i pow., woj. lubelskie)

- Na Plac Wolności pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego i bohaterom 1920 roku.

Pomnik odsłonięto 11 listopada 1930 r. W ten sposób uczczono 10. rocznicę zwycięstwa w wojnie polsko-bolszewickiej. Wysoki, smukły obelisk był usadowiony na niewysokim kopczyku. Napis na pomniku brzmiał: „*BOHATEROM 1920 ROKU. ŻYWI MARSZAŁKOWI JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU I ŻOŁNIERZOM. Kraśnik 1930 r.*” W 1940 r. pomnik został zburzony przez Niemców.

W dniu 11 listopada 1992 r. odsłonięto nowy pomnik wg. proj. Jan Bartosiewicza.

Z przodu obelisku umieszczony jest medalion twarzy marszałka, poniżej tablica z napisem:

"BOHATEROM/ 1920 ROKU/ WODZOWI// MARSZAŁKOWI/ JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU/ I ŻOŁNIERZOM/ SPOŁECZEŃSTWO/ KRAŚNIKA". Po drugiej stronie obelisku umieszczony jest odlew orła, poniżej rok – 1920.

Obok pomnika wmurowano fragment przedwojennego obelisku, wykorzystano także przedwojenne metalowe ogrodzenie. Informuje o tym umieszczona tu tablica z napisem: "ORYGINALNY COKÓŁ/ I OGRODZENIE POMNIKA/ WZNIESIONEGO W 1930 R./ A ZNISZCZONEGO/ PRZEZ OKUPANTA W CZASIE/ II WOJNY ŚWIATOWEJ".

KROŚNICE (wieś, gm. Stupsk, pow. mławski, woj. mazowieckie)

Bitwa 21 sierpnia 1920 r. W nocy polska 2. Komp. czołgów wsparta 12. Komp. 22. PP dotarła do wsi, gdzie została ostrzelana przez artylerię i broń maszynową oddziałów sowieckich. Wtedy do ataku ruszyła 12. Komp. wspomagana ogniem czołgów, odrzucając na północny-zachód od stacji kolejowej oddziały sowieckie, biorąc do niewoli kilkuset jeńców oraz zdobywając wiele broni.

KRÓLEWO (wieś, ok. 12 km. na wsch. od Płońska, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny. Znajduje się tu mogiła z następującym napisem: "Nieznany bohaterom obrony Ojczyzny 14-15 VIII 1920r. społeczeństwo gminy Joniec. 1989r."
- KRUSZYNY SZLACHECKIE** (okolice Brodnicy) - patrz BRODNICA.
- KRYNICA** (m. gm., pow. nowosądecki, woj. małopolskie)
- al. inż. L. Nowotarskiego 2. Na frontowej ścianie Starego Domu Zdrojowego, po lewej stronie, wmurowana jest tablica z czarnego marmuru z brązowym medalionem J. Piłsudskiego, pod którym jest napis: "W 10 ROCZNICĘ / ODPARCIA NAWAŁY / BOLSZEWICKIEJ / POMOCĄ BOŻĄ / WYSIŁKIEM NARODU / MĘSTWEM ŻOŁNIERZA / GENIUSZEM WODZA / MARSZAŁKA / JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO / 1920 1930 / ODTWORZONO / 15. VIII.1990". Inicjatorami odtworzenia tablicy byli: Jerzy Matuszyński (Towarzystwo Pamięci Marszałka J. Piłsudskiego), Henryk Opilo (KPN) i Zdzisław Skwarek (NSZZ "Solidarność").
 - Schronisko PTTK na Jaworzynie Krynickiej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Uroczyste przywrócenie imienia Marszałka odbyło się 7.05.1989. Obok schroniska, na stoku rośnie limba uznana za pomnik przyrody ze względów historycznych. Jest to jedna z kilku limb, które zasadził adiutant Marszałka wraz z dr W. Graba-Łęckim w trakcie odwiedzin schroniska przez J. Piłsudskiego z rodziną w 1934.
- Przez Beskid Sądecki biegnie Główny Szlak Beskidzki z Beskidu Śląskiego w Bieszczady (znaki czerwone), który przed II woj. św. nosił imię Marszałka J. Piłsudskiego.*
- KRZEMIEN** (wieś, gm. Jabłonna Lacka, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)
- Pomnik odbudowany w 1994 r., upamiętnia poległych żołnierzy francuskich z wojny 1812 r. oraz żołnierzy polskich z 1920 r.
- KRZYNOWŁOGA WIELKA** (wieś, ok. 6 km. na pld.-zach. od Chorzeli, gm. Chorzele, pow. przasnyski, woj. mazowieckie)
- Do kościoła parafialnego dobudowana jest kaplica wotywna za ocalenie z nawały bolszewickiej. Na marmurowej tablicy znajduje się napis: "Królowej Korony Polskiej za szczęśliwe ocalenie podczas nawały bolszewickiej 1920r."
 - Cmentarz grzebalny: znajduje się tu bratnia mogiła z napisem: "55 szeregowych 11 pp Brygady Syberyjskiej poległych 23 sierpnia 1920r. w obronie Ojczyzny pod Krzynowłogą Wielką. Cześć ich pamięci."
- KUCHARY ŻYDOWSKIE** (wieś na lewym brzegu rz. Wkra, ok. 4 km na pld.-wsch. od Sochocina, woj. mazowieckie; stare nazwy wsi Kuchary, Kuchary Pieńki)
- 15.VIII.1920r. - patrz KONDRAJEC.
- LASEK** (wieś, gm. Celestynów, pow. otwocki, woj. mazowieckie)
- We wsi murowana kapliczka z 1920 r.
- LASOMIN** (wieś, gm. Siennica, pow. miński, woj. mazowieckie)
- Pomnik upamiętniający żołnierzy polskich poległych w 1920r. i II woj. św., usytuowany na rozwidleniu dróg, na pld. krańcu wsi. Pomnik ogrodzony metalowym płotkiem, w ogrodzeniu metalowy krzyż, a pod nim kamień polny i tablica. Na kamieniu jest wyryty napis: "RODAKOM/ NASZYM/ POLEGŁYM/ W OBRONIE/ OJCZYZNY/ W R. 1920/ KAMIEŃ TEN NA/ PAMIĄTKĘ POŁO-/ŻYŁO/ KOŁO MŁ. WIEJSKIEJ/ WICI/ LASOMIN/ 5.V.1932".
- Napis na tablicy:
- "Ś+P/ Stanisław KANIEWSKI/ st. szer. 41 p.p. poległ 4 IV 1920 pod Lidą/ Piotr BOIMSKI/ uł. 8 p. poległ 2 VII 1920 pod Komorowem/ Józef SIKORSKI/ szer. 19 p.p. poległ 20 II 1920 pod Łotyczowem/ Władysław RESZCZYK/ poległ 24 IX 1939 w Warszawie/ Stanisław SZOSTAK/ poległ 22 IV 1945 w Budziszynie/ Franciszek RESZCZYK/ poległ 7 VI 1945 w Tarnowie/ ...".
- LEGIONOWO** (m. pow., w 1920r. nazywane Jabłonna-Legionowo, woj. mazowieckie)
- Część Jabłonną w pobliżu linii kolejowej była centralną częścią Warszawskiego Rejonu Fortecznego, którą po I woj. św. nazwano Legionowem. Tu była kwatera d-cy Warszawskiego Okręgu Wojennego, koszary licznych jednostek wojskowych, rozbudowany węzeł łączności oraz ważny węzeł dróg kolejowych i bitych.
- VIII.1920r. - znajduje się tu punkt dowodzenia gen. Żeligowskiego oraz miejsce postoju 10.DP stojącej w rezerwie.
- 14.VIII.1920r. - ok. godz.18 wyrusza na front 10.DP.

15.VIII.1920r. - zadaniem 80.Bryg. bolszewickiej było zdobycie stacji kolejowej Jabłonna, które nie zostało wykonane.

• ul. ks. Ignacego Skorupki. Patrz OSSÓW, WARSZAWA.

LEMAN (wieś nad rz. Turośl, ok. 20 km na pñ.-zach. od Kolna, gm. Turośl, pow. kolneński, woj. podlaskie)

28.VII.1920r. - "Kawkor" Gaja przeprowadza "ćwiczenia" na żywych manekinach ścinając szablami 43 związanych jeńców polskich.

25.VIII.1920r. - patrz MYSZYNIEC, KOLNO.

• Na miejscowym cmentarzu znajdują się mogiły Polaków pomordowanych przez bolszewików w 1920r.

LESZNO (wieś gm. na pld. skraju KPN, pow. warszawski zachodni, woj. mazowieckie)

• Kościół pw. Św. Jana Chrzciciela: W przedsionku kościoła tablica upamiętniająca żołnierzy polskich, obywateli Leszna poległych w latach 1919-1920. Na tablicy napis: " Ś+P / LEG. KAZIMIERZ OŁĘDZKI / I SZER. WŁADYSŁAW WILKOWSKI / POLEGLI POD LWOWEM W 1919 R. / SZER. ZELIZKO MICHAŁ / POLEGL POD RADZYMINEM W 1920 R. / UŁAN MIKULSKI MICHAŁ / POLEGL POD ZAMOŚCIEM W 1920 R. / W 10 ROCZNICĘ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI OJCZYZNY / BOHATEROM SWYM PAMIĄTKĘ TĘ UFUNDOWALI / WDZIĘCZNI PARAFIANIE / LESZNO DN. 11-XI- 1928 R."

LEŚNIAKOWIZNA (wieś nad rzeką Czarna Struga, ok. 4 km na pld. od Wołomina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wzdłuż wsch. skraju wsi usytuowana była I polska linia obrony.

13-14 VII.1920r. - działania bojowe w rejonie wsi, która stanowiła styk polskich odcinków bronionych przez 47. i 21.pp. Na wieś z Mostówki nacierała radziecka 79.brygada strzelców siłami 235. i 236.pułku. 14.VIII ok. godz. 22 na wieś uderzyły jednostki 17.dyw. strzelców, które zluzowały 79.brygadę. Atak został odparty. Epizod ten zakończył bój pod Ossowem, którego bohaterem był 3.bat. 13.pp. dowodzony przez por. Jana Szewczyka.

LIDZBARK WELSKI (m. gm. nad rz. Wel, pow. działdowski, woj. warmińsko-mazurskie)

LIPNO (m. pow. nad rz. Mień, woj. kujawsko-pomorskie)

VII. 1920r. - powstaje Obywatelski Komitet Obrony Państwa.

13.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja opanowuje miasto i kieruje 10. Dyw. na przeprawy wiślane w rejon Nieszawy i Bobrownik, a 15. Dyw. pod Włocławek. Do Lipna przybyła 53.Dyw. Strzelców radz.

• Park Miejski im. Gabriela Narutowicza. Pomnik Niepodległości - poległym w 1920 r. Jest to wysoki obelisk zwieńczony orłem, Na cokole widnieją napisy: "(medalion marszałka Piłsudskiego)/ POLEGLI NA POLU CHWAŁY/ ODPIERAJĄC OD GRANIC/ PAŃSTWA POLSKIEGO/ POD WODZĄ/ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/ NAWAŁĘ BOLSZEWICKĄ/ W 1920 R.". Poniżej nazwiska 14 poległym obrońcom ojczyzny: Zygmunt Bielicki (17 lat) – szewc, szeregowy 21. Pułku Piechoty; Aleksander Chrabąszczewski (19 lat) – szewc, kapral grupy płka Berbeckiego; Józef Falkowski (21 lat) – rolnik, szeregowy 22. Pułku Piechoty; Bronisław Giblewski (lat 18) – szeregowy 14. Pułku Piechoty; Józef Gołębiewski (lat 20) – rzeźnik, ochotnik 32. Pułku Piechoty; Włodzimierz Grabowski (lat 16) – szeregowy 1. Pułku Piechoty Brygady Syberyjskiej; Szmul Karp (lat 22) – kamasznik, szeregowy 14. Pułku Piechoty; Aleksander Knapkiewicz (lat 22) - fryzjer, kapral 8. Pułku Piechoty Legionów; Bronisław Makowski (lat 22) – robotnik, szeregowy 31. Pułku Strzelców Kaniowskich; Józef Mikołajczewski (lat 20) – robotnik, szeregowy 31. Pułku Strzelców Kaniowskich; Antoni Przybojewski (lat 25) – nauczyciel – dowódca 13. kompanii 105. Pułku Piechoty; Józef Szlagowski (lat 22) – szewc, szeregowy 31. Pułku Strzelców Kaniowskich; Teodor Targański (lat 23) – szewc, ochotnik, ułan Pułku Jazdy Tatarskiej; Ignacy Ziółkowski (lat 19) – stolarz, ochotnik, starszy strzelec 21. eskadry lotniczej. Oraz "ROKU 1930/ MIASTO LIPNO/ BOHATEROM WALK/ O WOLNOŚĆ OJCZYZNY/ W DZIESIĄTĄ ROCZNICĘ/ ODPARCIA/ NAJAZDU BOLSZEWICKIEGO/ POMNIK ZOSTAŁ ZBURZONY W 1939 R./ ODBUDOWANY W 1992 R."

LISZKI (wieś, gm. Repki, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

• Na północnym skraju wsi na zboczu niewielkiego wzniesienia, przy lekkim łuku drogi w lewo, jest ustawiony duży metalowy krzyż upamiętniający pochówek żołnierza polskiego poległego w 1920 r.

LUBARTÓW (m. pow. nad rz. Wieprz, woj. lubelskie)

LUBLIN (m. woj., woj. lubelskie)

- ul. Lipowa. Cmentarz rzymsko-katolicki. Po prawej stronie wejścia Bramą Bohaterów (od ul. Białej) usytuowana jest kwatera żołnierzy WP poległych w 1920r.

ŁAJSKI (wieś, ok.4 km na zach. od Nieporętu, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - wieś ta była celem natarcia 81.Bryg. Strzelców, dokąd wojska te jednak nie dotarły.

ŁAPY (m. i gm. w pobliżu Narwi, pow. białostocki, woj. podlaskie)

VIII.1920r. - członkiem komitetu rewolucyjnego był Marceli Nowotko.

- Cmentarz rzymsko-katolicki. Pomnik, z dużą rzeźbą Chrystusa dźwigającego krzyż. Na cokole napis: "(orzeł w koronie)/ DOM/ POLEGŁYM/ W/ OBRONIE/ WIARY/ I/ OJCZYZNY/ W 1920 R.". Po obu stronach pomnika znajdują się dwa maszty w barwach biało-czerwonych zwieńczone orłami w koronie.

ŁASKARZEW (m. i gm. nad rz. Promnik, na płd. od Garwolina, pow. garwoliński, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - Pod miastem 14.DP gen. Konarzewskiego i 15 pułku ułanów toczą bój z radzieckimi oddziałami Grupy Mozyrskiej.

- Pomnik obrońców Łaskarzewa z 1939 roku. Na cokole napis: "POLEGŁYM/ W WALKACH/ O WOLNOŚĆ OJCZYZNY/ - / CZĘŚĆ ICH PAMIĘCI/ -/ W 20. ROCZNICE/ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI/ 1939 R."

ŁAŚ (wieś za Starym Szelkowem, gm. Rzewnie, pow. makowski, woj. mazowieckie)

- Droga nr 61 - na trasie Pułtusk - Różan ok. 3,8 km za Starym Szelkowem przy drogowskazie w lewo do wsi Tuszcz, na granicy gmin Szelków i Rzewnie. Krzyż upamiętniający poległych żołnierzy w 1920 r.

ŁOMŻA (m. pow., woj. podlaskie)

29.VII-2.VIII.1920r. – Twierdza Łomża. Podczas walk obronnych w 1920 roku przeciwko idącym na Warszawę wojskom sowieckim. Twierdza skutecznie broniła przejścia od 28 lipca do 1 sierpnia 1920 roku i mogła się bronić nadal, jednak przegrana oddziałów ochotniczych pod Miastkowem i Nowogrodem zagroziła okrążeniem Łomży. Broniący opuścili umocnienia 2 sierpnia 1920 roku i wycofali się w kierunku Różana. Kilkudniowe powstrzymywanie wojsk sowieckich w tym rejonie pozwoliło wojskom polskim przygotować się do kontruderzenia pod Radzyminem.

29.VII.1920r. - "Kawkor" Gaja zaatakował miasto, które broniło się przez tydzień (obrona twierdzy).

22.VIII.1920r. - Bój pod Łomżą; 15.DP dowodzona przez Władysława Junga rozbija XV Armię Czerw., która cofała się w kierunku Grajewa i Augustowa, a później w kierunku Grodna.

- pl. Żeglickiego (d. Stary Rynek). Na ratuszu tablica upamiętniająca pobyt w mieście w 1920r. F.Dzierżyńskiego, J.Marchlewskiego i F.Kona.

- W mieście w dniu 14.VIII.1990r. poświęcono kamień węgielny pod nową kaplicę upamiętniającą wydarzenia 1920r.

- Zespół cmentarzy wyznaniowych i komunalnych. W części zawierającej pochówki z XIXw. pochowani są żołnierze polscy polegli w wojnie 1920r.

ŁOPACIN (wieś w gm. Sońsk, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - działania bojowe 18.DP powstrzymujące ataki 4. i 33.Dyw. Strzelców z XV Armii Czerwonej.

ŁOSIE (wieś nad rz. Rządza, ok. 5 km na płn. od Radzymina, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - 46.pp obronił swoje pozycje w rejonie wsi.

ŁÓDŹ (m. woj., woj. łódzkie)

- ul. Ogrodowa 39. Cmentarz Stary, rzymskokatolicki pw. św. Józefa:

1. Grób kpt. Stefana Pogonowskiego. (Patrz Zamostki Wólczyńskie). Na grobie płyta położona poziomo z napisem: "Ś. †P./ KAPITAN/ STEFAN POGONOWSKI/ B. OFICER KORPUSU GEN. DOWBOR-MUŚNICKIEGO,/ B. OFICER IV DYWIZJI GEN. ŻELIGOWSKIEGO,/ DOWÓDCA BAONU 28. PUŁKU/ STRZELCÓW KANIOWSKICH,/ KAWALER KRZYŻA „VIRTUTI MILITARI”/ URODONY DNIA 12 LUTEGO 1896 ROKU/ POLEGŁ POD WARSZWĄ/ DNIA 15 SIERPNIA 1920 ROKU". Na pionowej płycie umieszczona jest płaskorzeźba kapitana z wrytym napisem: "(krzyż *Virtuti Militari*)/ Ś.P. STEFANOWI/ POGONOWSKIEMU/ NAJWIĘKSZEMU z RYCERZY/ POLEGŁYCH w OBRONIE OJCZYZNY/ PRZED NAWAŁĄ BOLSZEWICKĄ w ROKU 1920/ ŁODZIANINOWI – ŁODZIANIE.". Przy tablicy, po jej prawej stronie umieszczona jest duża rzeźba husarza.

2. Grób kpt. Benedykta Grzymały-Pęczkowskiego. Na mogile pomnik z pełno postaciową rzeźbą kapitana ustawioną na cokole. Na cokole umieszczona jest tablica z napisem: "Ś. (krzyż *Virtuti Militari*) P./ BENEDYKT/ GRZYMAŁA-PĘCZKOWSKI/ KAPRAL LEGIONÓW POLSKICH/ WIĘZIEŃ SZCZYPIORNY I ŁOMŻY/ KAPITAN 28. P. STRZ. KANIOWSKICH/ KAWALER ORDERU „VIRTUTI MILITARI”/ I KRZYŻA WALECZNYCH/ POLEGL W BITWIE POD RADZYMINEM/ W OBRONIE WARSZAWY/ DNIA 15 SIERPNIA 1920 R./ PRZEŻYWSZY LAT 23."

3. Grób rotmistrza Aleksandra Napiórkowskiego. Na mogile duża ozdobna płyta, ustawiona pionowo z napisem: "Ś.†P./ (rzeźba konia w galopie)/ ALEKSANDER/ NAPIÓRKOWSKI/ (STEFAN)/ UR. 20◦XI◦1980 W CHRZANOWIE W POW. MAKOWSKIM,/ POSEŁ SOCJAL. M. ŁODZI NA SEJM USTAWODDAWCZY/ CZŁONEK CENTR. KOM. WYKONAW. P.P.S./ CZŁONEK ŁÓDZK. OKRĘG. KOM. ROB. P.P.S./ PRZEWODNICZĄCY RADY NACZ. ROB. STOW. SPÓLDZ./ REDAKTOR „ŁODZIANINA”/ ROTMISTRZ 108 P. UŁANÓW WOJSK POLSKICH./ BRONIĄC OJCZYZNY PRZED NAJAZDEM/ BOLSZEWICKIM POLEGL ZASZCZYTNIE W SZARŻY/ UŁAŃSKIEJ POD CIECHANOWEM 18 VIII 1920 R/ CZEŚĆ PAMIĘCI BOHATERA I SZERMIERZA WALKI/ O WYZWOLENIE PROLETARJATU POLSKIEGO./ 18.8.1920 Ł.O.K.R.P.P.S."

- ul. Piotrkowska, przy katedrze, przed II wojną św. wystawiono pomnik ks.I.Skorupki. Na cokole postać księdza dźwigającego duży krzyż. Na frontonie cokołu płaskorzeźba przedstawiająca modlących się ks.I.Skorupkę i żołnierzy. Pod nią na cokole wyryty jest napis: "KSIĘDZU IGNACEMU SKORUPCE/ POLEGLĘMU/ NA POLU CHWAŁY/ POD RADZYMINEM/ 14 SIERPNIA 1920 R/ ŁODZIANIE/ ŁÓDŹ DNIA 15 SIERPNIA 1930 R". Z tyłu pomnika na cokole napis: "POMNIK USUNIĘTY/ W CZASIE HITLEROWSKIEJ OKUPACJI/ ODBUDOWNY/ STARANIEM DIECEZJI ŁÓDZKIEJ/ W ROKU 1989".

- ul. ks. Ignacego Skorupki (dz. Polesie, dawna ul. St. Worcella). Patrz OSSÓW.

- ul. kpt. Stefana Pogonowskiego (dz. Polesie, dawna ul.Zakątna). Patrz ZAMOSTKI WÓLCZYŃSKIE.

- ul. 28 Pułku Strzelców Kaniowskich (dz. Polesie; dawna ul. Cz. Hutora; równoległa do ul. Zakątnej). Patrz Zamostki Wólczyńskie.

ŁYSOBYKI (wieś ok. 3 km na pld.-wsch. od Tłuszcz, gm. Tłuszcz, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

ŁYSOBYKI (stara nazwa obecnej wsi gm. JEZIORZANY nad rz. Wieprz, woj. lubelskie)

16.VIII.1920r. - wczesnym rankiem 66.pp pplk. Jarnuszkiewicza z 16.DP plk. Aleksandra Ładosia stoczył z oddziałami sowieckimi Grupy Mozyrskiej zwycięski bój pod Łysobykami i zdobył wieś.

MACIEJOWICE (wieś gm. nad rz. Okrzejką, prawym dopływem Wisły, pow. garwoliński, woj. mazowieckie)

3.VIII.1920r. - do Kobylnicy dotarły wojska bolszewickie z Grupy Mozyrskiej.

16.VIII.1920r. – wieś odbita z rąk bolszewików przez 15. Pułk Ułanów.

- Na cmentarzu mogiła 5 żołnierzy poległych 16.VIII.1920r.

MACIOŁKI (osiedle we wsch. części miasta Kobyłka, w 1920r. osada, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - osada znajdowała się na II linii polskiej obrony. Bezpośrednich walk na odcinku tym nie było, a osada stanowiła jedno z kilku miejsc postoju odwodów 1.Armi WP.

MAJDAN (wieś ok. 4km na pfn.-zach. od Wiązownej, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na I linii polskiej obrony, do bezpośrednich walk na tym odcinku nie doszło.

MAKÓW MAZOWIECKI (m. pow. nad rz. Orzyc, woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. - bój z XV Armią Czerwoną w rejonie Makowa.

- ul. Kilińskiego. Na placu przed ogrodzeniem cmentarza przykościelnego usytuowany jest pomnik z piaskowca, poświęcony bohaterom poległym w latach 1914-1920.

- ul. Moniuszki 46. Na starym cmentarzu parafialnym mogiła żołnierzy poległych w 1920r. Na mogile pomnik składający się z krzyża z datą 1920 i tablicą marmurową obsadzoną na kamiennym podeście. Na tablicy widnieje napis: " TU SPOCZYWAJĄ / ŻOŁNIERZE POLSCY/ POLEGLI/ NA TERENIE ZIEMI

MAKOWSKIEJ/ W WALKACH/ O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI/ W 1920 R./ WIECZNA PAMIĘĆ OBROŃCOM OJCZYZNY/ Towarzystwo Miłośników Ziemi Makowskiej 1999".

MALUŻYN (wieś na lewym brzegu rz. Wkry, ok.15 km. na płn. od Płońska, pow. płoński, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny. Znajdują się tu groby siedmiu żołnierzy - trzech znanych i czterech nieznanymi. Na grobie trzech żołnierzy jest TABLICA z napisem: "Tu spoczywają zwłoki poległych w bitwie z bolszewikami w d. 18 sierpnia 1920r. Śp. Artur Gierzyński uczeń Gimnazjum Płockiego lat 17, Kazimierz Lusakowski student lat 22, Adam Grochala podporucznik lat 22. Rodzice Artura tę pamiątkę kładą." Na grobach czterech nieznanymi żołnierzy są drewniane krzyże z napisem "Tu spoczywa nieznanymi żołnierz polski".

MAŁKINIA GÓRNA (wieś gm. [dawniej gmina Orło + gmina Prostyń], pow. ostrowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz wojenny z 1919 ?? i 1939-45.

MAŁOŁĄKA (wieś pod Nieporętem, po wsch. stronie Kanału Żerańskiego, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - Późnym wieczorem 243pp 81 bryg. radzieckiej ulokował się w rejonie wioski.

15.VIII.1920r. - patrz IZABELIN.

MARKI (m., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - w mieście znajdowały się sztaby 1.Dyw. Litewsko-Białoruskiej i 11.DP płk. Jaźwińskiego. Patrz STRUGA.

- ul. ks. Biskupa Władysława Bandurskiego (d. Piastowska).

Cmentarz parafii św. Izydora: w zach. części cmentarza, od strony lasu znajduje się mogiła w kształcie prostokąta żołnierzy polskich poległych w 1920r. Po lewej stronie grobu stoi metalowy krzyż, a z prawej rzeźba orła na kamiennym cokole, na którym jest krzyż z napis: "BOJOWNIKOM NIEPODLEGŁOŚCI". Pośrodku znajduje się pionowo ustawiona PŁYTA z napisem: "TYM, KTÓRZY ZA WOLNOŚĆ I NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI ZAPŁACILI NAJWYŻSZĄ CENĘ. MIESZKAŃCY MAREK 1983R.". Pomnik ten odsłonięto 1 listopada 1932 r. Po wojnie popadał w ruinę i ostatecznie został rozebrany. W 2012 roku odsłonięto **nowy pomnik**.

- ul. ks. Ignacego Skorupki (d. ul. Armii Ludowej). Patrz OSSÓW.

- ul. Pomnikowa 21 (osiedle Pustelnik). Patrz PUSTELNIK.

1.Nad wejściem do Szkoły Podstawowej umieszczona jest tablica z następującym napisem wykonanym z liter odlanych w brązie: "SZKOŁA PODSTAWOWA NR 3/ W MARKACH/ IM. POMNIK ZWYCIĘSTWA/ 1920 ROKU".

2.W korytarzu szkoły, na ścianie po lewej stronie w oszklonej gablocie umieszczony jest sztandar szkoły. Na zielonym sztandarze wyhaftowana jest głowa marszałka Józefa Piłsudskiego, pod którą stylizowany karabin z szarfą białą-czerwoną, a całość otacza napis: "SZKOŁA PODSTAWOWA NR 3 w MARKACH/ IM. POMNIK ZWYCIĘSTWA 1920 ROKU".

3.W korytarzu szkoły, po prawej stronie wmurowana jest tablica z okazji reaktywowania w dniu 17.VI.1992r. imienia szkoły „Pomnik Zwycięstwa 1920r.”. Na tablicy z brązowo-czarno-pszerego marmuru wyryty jest napis: "-ŁATWO O POLSCE MÓWIĆ/ TRUDNIEJ ŻYĆ DLA NIEJ/ JESZCZE TRUDNIEJ UMRZEĆ/ A NAJTRUDNIEJ CIERPIEĆ-/ W DOWÓD PAMIĘCI/ FUNDATOR, DYREKCJA, GRONO NAUCZYCIELSKIE,/ MŁODZIEŻ I SPOŁECZEŃSTWO/ MARKI 17 CZERWIEC 1992".

Publiczna Szkoła Powszechna w Pustelniku powstała w 1922r. w miejscu prywatnej, fabrycznej szkoły utrzymywanej kosztem Tow. Akc. „Pustelnik”. Początkowo siedzibą szkoły był budynek drewniany, parterowy. W 1926-30 na tym samym miejscu zbudowano nową szkołę murowaną, która w latach 1957-59 została wyremontowana i rozbudowana. Przed II wojną światową początkowo patronem szkoły był św. Jacek Odrowąż, a następnie przybrała imię – Pomnik Zwycięstwa 1920r.

4.Na końcu korytarza szkoły, na ścianie po lewej stronie (przed świetlicą) znajdują się dwie oszklone gablotki poświęcone wojnie polsko-bolszewickiej w 1920r.

5.Na piętrze w sali nr 9 (klasopracownia historii) na jednej całej ścianie umieszczona jest stała ekspozycja czarno-białych zdjęć z okresu wojny z 1920r. za tytułowana „CUD NAD WISŁĄ”.

MAZEWO DWORSKIE „A” (wieś, gm. Nasielsk, pow. nowodworski, woj. mazowieckie)

- Przy drodze wojewódzkiej nr 632 znajduje się kapliczka z 1920 r. z figurką Matki Boskiej upamiętniająca „Cud nad Wisłą”.

MDZEWO (wieś ok. 20 km na płd. od Mławy, gm. Strzegowo, pow. mławski, woj. mazowieckie)

12.VIII.1920r. - w godzinach wieczornych 3.Dyw. Strzelców przełamała obronę wojsk polskich i zdobyła wieś.

18-19.VIII.1920r. - toczą się zacięte walki o wieś, dopiero polskie przeciwuderzenie kawalerii płk. Gustawa Dreszera i grupy Kamińskiego przełamało obronę oddziałów IV Armii Czerwonej i wojska polskie zajęły wieś.

MIASTKOWO (wieś gm., ok. 18 km na zach. od Łomży, pow. łomżyński, woj. podlaskie)

- Cmentarz rzymskokatolicki; usytuowany ok. 300 m od skrzyżowania dróg z Ostrołęki i Łomży, ok. 200 m na płn. od kościoła. Na cmentarzu spoczywają żołnierze polegli w wojnie 1920r.

MICHAŁOWO (wieś gm. nad rzeką Supraśl, woj. podlaskie)

- We wsi w dniu 15.VIII.1990 wzniesiono krzyż upamiętniający wydarzenia 1920r.

- OBELISK (??)

MIELEJCZYCE - patrz MILEJCZYCE.

MIENIA (wieś, gm. Cegłów, pow. miński, woj. mazowieckie)

- Przy dukcie do rezerwatu „Jedlina”, w lesie pomiędzy Mienią a Bożą Wolą znajdują się mogiła powstańców oraz żołnierzy roku 1831, 1863, **1920**, nazywana „Trzy Krzyże” lub cmentarzem Świętej Trójcy.

MIĘDZYRZEC PODLASKI (m. gm. nad rz. Krzna, pow. bialski, woj. lubelskie)

17.VIII.1920r. - wyzwolenie miasta przez 1.DPLeg.

MILEJCZYCE [w 1920r. Mielejczyce] (wieś gm. położona ok. 22 km na płn.-wsch. od Siemiatycz, pow. siemiatycki, woj. podlaskie)

20.VIII.1920r. - zwycięską bitwę stoczyły polskie szwadrony 3, 7, i 16.p.uł. z wycofującą się Grupą Uderzeniową Artylerii (przeznaczoną do ostrzeliwania Warszawy) na terenach Mielejczyce-Dasza-Kleszcze.

MIŃSK MAZOWIECKI (m. pow. nad rz. Srebrną, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - w godzinach popołudniowych miasto zajęła sowiecka Grupa Uderzeniowa Artylerii Jakowlewa.

17.VIII.1920r. - Grupa ppłk. Stanisława Wrzalińskiego z 15DP, w sile ok. pułku, wsparta trzema pociągami pancernymi, pięcioma plutonami czołgów, eskadrą lotnictwa, saperami i artylerią, ok. godz. 10.00 rozpoczęła atak wzdłuż szosy na Dębe Wielkie. Przełamując silny opór nieprzyjaciela w Brzezinach, Wielgolasie i Dębe Wielkim, grupa zbliżyła się do Mińska. Na linię bitwy przybyli gen. Haller i gen. Weygand. Ok. godz. 18.00 pociągi pancerne wtargnęły do miasta, a w chwilę później podeszły również oddziały 14DP (z frontu środkowego), które po opanowaniu Kołbieli skierowały się przez Rudno na Mińsk.

18.VIII.1920r. - rano w mieście ocenia sytuację operacyjną marszałek Józef Piłsudski.

- ul. Piękna 7A. Liceum Ogólnokształcące im. Polskiej Macierzy Szkolnej. Przy szkole głąz z tablicą: "UCZNIOM/ POLEGŁYM ZA WOLNOŚĆ/ NASZEJ OJCZYZNY/ W SIERPNIU 1920 R."

- ul. Warszawska róg ul. Nadrzecznej 3. Pomnik Niepodległości, na cokole umieszczone są m.in. daty: 1914-1918/ 1920.

- Park Dernałowicza. Na skraju parku od strony ul. Warszawskiej ustawiono głąz z tablicą o treści: „Podczas Bitwy Warszawskiej w sierpniu 1920 r. w Mińsku Mazowieckim i okolicach/ walczyli lub wzywiali front:

marsz. Józef Piłsudski (1867-1935). Naczelnik Państwa i Naczelnny Wódz. Mińsk Maz. – Dębe Wielkie/

Wojciech Trąpczyński (1860-1953), marszałek Sejmu. Pod Okuniewem/

- Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP. Wewnątrz kościoła, w prawej nawie znajduje się obraz Matki Boskiej Anielskiej (kopia wg B. Murillo) zwany Panną Hallera. Nazwany tak został na pamiątkę modlitw przed nim w dniach 12 i 17 sierpnia 1920r. dowódcy frontu północnego gen. Józefa Hallera.

MŁAWA (m. pow., woj. mazowieckie)

9-10.VIII.1920r. - zacięte walki, w wyniku których wojska bolszewickie weszły do miasta w południe 10 sierpnia.

22.VIII.1920r. - IV Armia Czerw. i "Kawkor" Gaja przebijają się pod Mławą przez pierścień polskiej blokady, do której wykorzystano pociągi pancerne.

- Parafialny cmentarz grzebalny przy skrzyżowaniu ul.18-go Stycznia i ul. Nowowiejskiej. Znajduje się tu bratnia mogiła z pomnikiem, na którym są napisy: "Bohaterom / walk roku 1920 / z inicjatywy

Związku Podoficerów/Rezerwy Rzeczypospolitej / Polskiej w Mławie - Społeczeństwo", "Tu złożyli młode życie / żołnierze 49pp w walkach/o niepodległość i całość Ojczyzny. / Cześć ich pamięci", "49PP /...wymieniono 13 nazwisk.../ oraz 69 NN".

- al. J. Piłsudskiego (do 1990r. ul. Czernikowa).

MODLIN (dzielnica Nowego Dworu Maz., przy ujściu Narwi do Wisły, pow. nowodworski, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - kwatera d-cy 5.Armii gen. W.Sikorskiego.

16.VIII.1920r. - w rejonie Modlina doszło do bitwy pomiędzy oddziałami polskimi ze składu 5.Armii WP oraz załogi twierdzy płk.Edwarda Malewicza, a sowieckimi ze składu III Armii komandira W.S.Łazarewicza. Wyniku walk i naporu wojsk polskich oddziały sowieckie wycofały się na płn.-wsch.

- Cmentarz forteczny twierdzy Modlin. Znajduje się tu wspólna mogiła z obeliskiem, na którym jest napis: "1914-1920. Pamięci poległych i zmarłych żołnierzy tu pochowanych". Kwatera obejmuje 500 mogił z 1920r., na 350 mogiłach znajdują się krzyże. Są tu również pojedyncze mogiły np. "Śp. Fr.Giepczyński szer. 30.XII.1920", "Śp. Waław Wiórkowski 8.XI.1920."

MODLIN-NASIELSK-CIECHANÓW (odcinek ok. 54 km linii kolejowej; woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - dwa pancerne pociągi polskie jeżdząc tam i z powrotem ostrzeliwały pozycje wroga salwami pocisków.

MOKOBODY (wieś, gm. Mokobody, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- pl. Chreptowicza. Pomnik Zwycięstwa. Pomnik upamiętniający wydarzenia wojny polsko-rosyjskiej roku 1920.

Przed kościołem pomnik zwycięstwa w 10 rocznicę „Cudu nad Wisłą” ? Pomnik Odsłonięty 13.11.2000r.

MOKRE (wieś, 3 km. na płn. od Radzymina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

15-16.VIII.1920r. - krwawe walki o wieś toczył 28. i 29.pułk 10.dyw. piechoty z 21.dywizją bolszewicką. 15.VIII ciężko ranny został major Stefan Walter osobiście prowadzący natarcie. Mjr. S.Walter nie został pochowany w zbiorowej mogile wraz ze swoimi kaniowskimi strzelcami na cmentarzu w Radzyminie, jak podaje tablica na mogile, ale ciężko rannego przewieziono do Szpitala Ujazdowskiego w Warszawie, gdzie zmarł 6.X.1920r. Pochowano go na Cmentarzu Powązkowskim, a w 1937r. został ekshumowany i pochowany w Kaliszu - tam stacjonował wtedy 29.psk.

- We wsi pomnik mjr Stefana Waltera. Na niskim postumencie z czerwonej cegły umieszczony jest głaz z tablicą o treści:

MOŃKI (m., woj. podlaskie)

MOSTKI WÓLCZYŃSKIE (nie istniejący obecnie folwark, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - Patrz ZAMOSTKI WÓLCZYŃSKIE.

MROZY (miasto i gm. [dawniej gmina Kuflew + gmina Jeruzal], pow. miński, woj. mazowieckie)

18.VIII.1920r. – Pomiędzy Cegłowem a Mrozami polski 65. pp ppłka Franciszka Korewo stoczył zwycięski bój z oddziałami bolszewickimi. Wzięto do niewoli ok. 800 jeńców.

- ul. Mickiewicza. Przed urzędem miasta i gminy pomnik „Bohaterom gm. Kuflew poległym w walkach o niepodległość 1914-1920 i 1939-1945 oraz żołnierzom zamordowanym w latach 1944-1947”.

MYSTKOWO (wieś na pld. zach. od Raciąża, woj. mazowieckie)

MYSZYŃCIEC (wieś gm. nad rz. Rozogą, pow. ostrołęcki, woj. ostrołęcki)

25.VIII.1920r. - w Myszyńcu radziecka 53.dyw. strzelców opuściła "Kawkor" Gaja i przekroczyła granicę Prus Wsch. pod Dąbrową. Z Myszyńca "Kawkor" ruszył na Kolno tocząc boje pod Cichoszkami i Lemanem.

- ul. Reymonta. Cmentarz rzymskokatolicki, położony ok. 300 m na wsch. od kościoła. Groby żołnierzy Straży Granicznej z lat 1920-30, dwa z nich w formie słupów granicznych.

NADARZYN (część miasta KOBYLKA, na wsch. od stacji PKP Ossów, w 1920r. wieś, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

NADARZYN (wieś gm., pow. pruszkowski, woj. mazowieckie)

- pl. Ks. Józefa Poniatowskiego. Pomnik poległych w walkach o niepodległość w latach 1914-1920.

NADMA (wieś w okolicach Radzymina, ok. 2 km na wsch. od Strugi, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na bezpośrednim przedpolu II linii polskiej obrony. Na pobliskich wzgórzach rozmieszczone były stanowiska polskiej artylerii. Przez pewien czas we wsi stacjonował pułk nowogródzki, stanowiący część odwodu 1 Armii WP.

NASIELSK (m. gm. nad rz. Nasielną, lewym dopływem Wkry, pow. nowodworski, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - 5.Armia toczy bój o miasto

16.VIII.1920r. - o godz. 7.00 ruszyły polskie natarcie na Nasielsk, które wobec zdecydowanego oporu oddziałów radzieckich przerodziło się w przewlekłe, krwawe walki zgrupowanych tu 9., 17. i ochotniczych dywizji 5.Armii WP, a także Brygady Syberyjskiej z oddziałami 16., 11. i 5.Dyw. Strzelców radz. Miasto zostaje zdobyte przez gen. Osińskiego.

• Cmentarz grzebalny: znajduje się tu bratnia mogiła 60 żołnierzy poległych w walkach o Nasielsk. Na pomniku jest napis: "Śp. Braciom poległym za wolność Ojczyzny d. 15.VIII.1920r. Rodacy. Odnowił w czynie społecznym w 1975r. ZBoWiD w Nasielsku. Pozostaje pod stałą opieką ZBoWiD i Zw.In.Woj. PRL w Nasielsku." Nie opodal bratniej mogiły znajdują się dwa oddzielne GROBY z napisami: "Śp. Grób Nieznanego Żołnierza 1920r. Cześć Jego Pamięci" i "Śp. Tadeusz Wajcht sędzia śledczy, ochotnik 233-go pułku piechoty przeżył lat 32, poległ w obronie Ojczyzny d. 17 sierpnia 1920. Cześć jego pamięci".

NIECIECZ WŁOŚCIAŃSKA (wieś, gm. Sabnie, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

• Na cmentarzu parafialnym mogiła obłożona kamieniami. Na mogile metalowy krzyż z tablicą o treści: „Obrońcom ojczyzny II Pułku Dragonów, poległych w 1920 r. Harcerze Szkoły Podstawowej w Niecieczy. Cześć ich pamięci”.

NIEPORĘT (wieś gm. nad Jez. Zegrzyńskim, pow. legionowski, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś była ważnym węzłem drogowym na zapleczu II linii polskiej obrony.

14.VIII.1920r. - przybywające do wsi oddziały 19.brygady ppłk. Thommee (29.psk z d-cą mjr. S.Walterem) wzięły udział w walce, jaką z 243.pułkiem strzelców bolszewickich prowadziła rozmieszczona tu artyleria polska.

14/15.VIII.1920r. - w nocy wieś zaatakowana została przez 81. Bryg. Strzelców. Najbliżej dotarł 243.pułk strzelców, który na skraju wsi walczył z polskim 28.pp. Bolszewicy zaniechali szturm i z bliżej nieznanymi przyczynami wycofali się na pozycje wyjściowe.

NIESZAWA (m. na lewym brzegu Wisły, pow. aleksandrowski, woj. kujawsko-pomorskie)

14.VIII.1920r. - 10.Dyw. "Kawkor" Gaja rozpoczęła bój o przeprawę na Wiśle. Po zdobyciu miasta, oddziały rosyjskich żołnierzy wyruszyły na Odolion i Ciechocinek. Po przegranej bitwie pod Odolionem wycofali się do Nieszawy, przepławili przez Wisłę i udali do Bobrownik. Dzień 14 sierpnia to jedyny dzień w nawale bolszewickiej, kiedy Rosjanie znaleźli się na lewym brzegu Wisły.

NIWODNICA KOŚCIELNA (wieś, gm. Turośń Kościelna, pow. białostocki, woj. podlaskie)

• Pomnik ku czci poległych w latach 1918-1920 stoi naprzeciw kościoła pw. św. Antoniego. Został ufundowany w 1930 roku przez mieszkańców gminy Choroszcz. Ma formę kamiennego krzyża, na którym widnieją nazwiska 12 poległych mieszkańców wsi i okolic oraz napis: „ŚP. poległym w obronie Ojczyzny 1918-1920 r. - wdzięczni rodacy gminy choroszczańskiej w dniu 11 XI 1930 r.”.

NOWE MIASTO (wieś gm. nad rz. Soną, pow. płoński, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - 18.Dyw. Piechoty gen. Franciszka Krajowskiego ze składu 5.Armii WP zdobywa wieś walcząc z 4. i

16.Dyw. Strzelców ze składu XV Armii Sowieckiej.

• Cmentarz parafialny. Znajduje się tu duża bratnia mogiła ogrodzona metalowym płotkiem, z dwoma tablicami z napisem: "Żołnierzom poległym w obronie Ojczyzny w 16-17 sierpnia w okolicach Nowego Miasta w 1920r."

NOWE MIASTO nad PILICĄ (m. gm. na prawym brzegu rz. Pilicy, pow. grójecki, woj. mazowieckie)

• Na dworcu PKS. Pomnik z orłem i dwoma tablicami o treściach: "ROKU 1930 / TADEUSZOWI KOŚCIUSZCE / RODACY" i "ROKU 1930 / SWYM BOHATEROM / POLEGLYM W OBRONIE OJCZYZNY / W LATACH 1918-1920 / NOWE-MIASTO".

NOWOGRÓD (m. gm. nad rz. Narwią przy ujściu Pisy, pow. łomżyński, woj. podlaskie)

VIII.1920r. - prawie wszyscy harcerze z 2.batalionu 205.pułku polegli w pierwszym dniu walki.

• ul. Miastkowska. Zbiorowa mogiła żołnierzy polskich z wojny 1920r. Usypana w 1920r., w kształcie kopca na planie kwadratu, otoczona betonowym ogrodzeniem z wejściem po schodkach od strony ulicy. Mogiła obwiedziona jest podwójnym żywopłotem i topolami. Na mogile ustawiony jest betonowy pomnik: na cokole krzyż z pasyjką na podstawie krzyża, emblemat białego orła, data 1920, napis: "MŁODYM/ BOHATEROM" oraz tablica z nazwiskami kilkudziesięciu pochowanych tu żołnierzy.

NOWOSIÓŁKI (wieś nad rz. Bug, ok. 32 km na płd. od Terespoła, pow. bialski, woj. lubelskie)

NOWY DUNINÓW (wieś gm. na lewym brzegu Wisły, woj. płockie)

VIII.1920r. - bitwa.

NOWY DWÓR MAZOWIECKI (m. pow. w widłach Wisły i Narwi, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - patrz MODLIN.

NOWY KRASZEW (wieś ok. 5 km na płd.-wsch. od Radzymina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie).

Patrz KRASZEW.

NUR (wieś i gm., na prawym brzegu Bugu, pow. ostrowski, mazowieckie)

W czasie wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku w okolicach Nura trwały zacięte walki w okresie poprzedzającym sierpniowe walki na przedpolu Warszawy.

OBRYTE (wieś gm., ok. 12 km. na wsch. od Pułtusa, pow. pułtuski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz rzymskokatolicki; położony ok. 400 m od kościoła, przy drodze prowadzącej do Rząśnika. W części wsch. mogiła ziemna z drewnianym krzyżem i napisem: "Andrzej Grzeszczyk kapral, szt. KOM 70pp poległ 10. VIII. 1920r."

ODOLION (wieś, gm. Aleksandrów Kujawski, pow. aleksandrowski, woj. kujawsko-pomorskie)

14. VIII. 1920r. - Bitwa pod Odolionem – decydujące starcie podczas sowieckiej ofensywy na Płock-Włocławek-Toruń. Po zdobyciu miasta Nieszawa, oddziały rosyjskich żołnierzy wyruszyły na Odolion i Ciechocinek. Zasadniczym planem głównodowodzącego Frontem Północno – Zachodnim, Michaiła Tuchaczewskiego, było odcięcie Polski od dostępu do morza, przesuwanie się wzdłuż lewego brzegu Wisły. Plan ten został pokrzyżowany przez jeden pododdział polskich żołnierzy wysłany przez generała Edmunda Hausera – dowódcę Obozu Warownego "Toruń". W bitwie tej Sowietci doznawszy dotkliwej klęski zrezygnowali z planowanego szturmu na Ciechocinek – mimo, iż oddział stanął przed miastem – nigdy do niego nie wkroczył. Udało im się jedynie wysadzić tory kolejowy pomiędzy Ciechocinkiem a Aleksandrowem Kujawskim myląc je z linią Włocławek – Toruń. Sowietci wycofali się do Nieszawy, przeprawili przez Wisłę i udali do Bobrownik. Dzień 14 sierpnia to jedyny dzień w nawale bolszewickiej, kiedy Rosjanie znaleźli się na lewym brzegu Wisły.

OJRZEŃ (wieś gm., ok. 15 km na płd. od Ciechanowa, woj. mazowieckie)

OKRZEJA (wieś nad rz. Okrzejką, ok. 17 km na płn.-wsch. od Ryk; gm. Kłoczew, pow. ryski, woj. lubelskie)

- ul. 22 Lipca. Cmentarz rzymskokatolicki. Zbiorowa mogiła nieznanymi żołnierzy polskich poległych w 1920r. z wysokim pomnikiem z ciosanych głazów. W górnej części pomnika wyryty jest krzyż, a na cokole napis: "10 NIEZNANYCH/ ŻOŁNIERZY POLSKICH/ POLEGŁYCH w 1920 R./ CZEŚĆ IM".

OKUNIEW (wieś nad rz. Długą, ok. 3 km na płn. od Sulejówka, gm. Halinów, pow. miński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - pobliskie wsi wzgórzta wydmowe wykorzystano do budowy fortyfikacji I linii polskiej obrony. Patrz Wiązowna.

14. VIII. 1920r. - równocześnie z atakiem bolszewickim 79 Bryg. Strzelców na Leśniakowiznę, część tych sił atakowała rejon Okuniewa, który był broniony przez 21 pp mjr Zdzisława Przyjałkowskiego. Walki tu nie miały dużego natężenia, gdyż główne uderzenie bolszewickie rozwinęło się w kierunku Leśniakowizna - Ossów.

- ul. Cmentarna (odchodzi od ul. Stanisławowskiej). Cmentarz grzebalny. Po prawej stronie głównej alei (bliżej kaplicy) znajdują się groby kilku żołnierzy polskich poległych w sierpniu 1920r. Na mogiłach tych postawiony jest POMNIK z napisami: "+/ BOJOWNIKOM/ ZA WOLNOŚĆ/ OJCZYZNY"; po lewej stronie tego napisu: "Ś.+P./ STAN. ZAJĄC/ 13.VIII.1920/ IGNACY/ KOWALCZYK/ 16.VIII.1920", a po prawej: "Ś.+P./ STAN. GNOJKO/ 18.VIII.1920/ JAN KOWALKOWSKI/ 15.VIII.1920"; po niżej tych napisów: "11.XI.1928 RODACY".

- ul. Zabraniecka (odchodzi od ul. Stanisławowskiej). Ok. 1 km za wsią (w lesie), przy drodze do Zabrania, przy zakręcie w lewo, u podnóża wydmy zwanej Łysą Górą w 1929 r., gdzie w sierpniu 1920r. przechodziła I linia polskiej obrony, znajduje się pomnik w kształcie obelisku (ok. 3 m wysokości) zwieńczonego metalowym krzyżem, na którym widnieją napisy: "BOŻE/ BŁOGOSŁAW/ NAM", poniżej ślad o średnicy ok. 10 cm po okrągłym medalionie (?), "NA PAMIĄTKIE STAWIAJĄ/ MAŁŻONKOWIE/ JAN. EWA STRZELEC I. / WSI ZABRANIEC/ 1929 R.", u samego dołu: "M.F.ROJEK". W 2011 roku podczas remontu zakryto tynkiem oryginalny napis na cokole.

- Na zewnętrznych, północnych stokach wzgórz po obu stronach szosy wiodącej z Okuniewa do Zabrańca (ok. 3 km na półn. od Okuniewa) zachowały się wyraźne ślady fortyfikacji.

OSEKA (wieś, gm. Strachówka, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

- We wsi krzyż przydrożny z napisem: „Na pamiątkę oswobodzenia Polski od bolszewików 1920 r.”. *Napis ten na krzyżu umieścił kpt. Józef Stryjek (1889-1947), kwatermistrz w 10. Dywizji Strzelców Kaniowskich, a w okresie międzywojennym nauczyciel w miejscowej szkole powszechnej.*

OSIECK (wieś gm., pow. otwocki, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - dywizje polskie zajmują wieś.

17.VIII.1920r. - 14.DP rozbiła 171. Brygadę Strzelców rosyjskich i łamiąc opór lewoskrzydłowych oddziałów 8.Dyw. Strzelców z XVI Armii Czerwonej osiągnęła linię Osieck - Kołbiel - Stodrzew nad Świdrem.

OSSÓW (wieś nad rz. Długą, ok. 4km na połd. od Wołomina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś położona była przy tzw. drodze dofrontowej pomiędzy I i II linią polskich umocnień.

13-14.VIII.1920r.- Działania bojowe w rejonie wsi 33. i 36.pp.

14.VIII. polskie 236. i 221.pp. tworzą stały front na wysokości połd.-zach. skraju wsi. Radzieckie pułki 235. i 366. z 79.bryg. strzelców z 16.pułkiem 2.dyw. strz. atakowały od strony Leśniakowizny. Żołnierska śmierć kapelana 236.pp. ks.I.Skorupki. Kontratak 3.bat.13.pp. wspólnie z 236., 221.i 33.pp. wyparł siły radzieckie z Ossowa. Do narodowej tradycji bój pod Ossowem przeszedł jako przełom w niezbyt uporczywej dotąd postawie WP. Straty 79. bryg. strzelców ocenia się na 625 żołnierzy poległych, zaginionych i wziętych do niewoli. Straty polskie wyniosły ok. 600 żołnierzy i oficerów (w tym ok. 100 poległych).

- ul. Matarewicza 148 – Szkoła Podstawowa im. Księdza Ignacego Skorupik:

1 – Przed szkołą, w wygrodzonym miejscu, znajduje się pomnik ks.I.Skorupki. Na wysokim cokole umieszczona jest duża rzeźba przedstawiająca księdza z krzyżem w ręku, otoczona orłem z rozpostartymi skrzydłami. Na cokole umieszczony jest napis wykonany z liter odlanych w brązie: "KS. KAPELAN/ IGNACY/ SKORUPKA/ 1893 – 1920/ OSSÓW 1920". Pomnik autorstwa prof. Czesław Dźwigaja odsłonięto 15 sierpnia 2000r., a kamień węgielny został poświęcony przez papieża Jana Pawła II podczas wizyty w katedrze Praskiej w 1999r.

2 – Przed szkołą, po lewej stronie, usytuowany jest Pawilon Ekspozycyjny Bitwy Warszawskiej im. Gen. Tadeusza Rozwadowskiego. W pawilonie umieszczone są pamiątki związane z wojną 1920r., a jej głównym eksponatem jest makieta plastyczna panoramy pola Bitwy Warszawskiej, подарowana szkole przez Wojsko Polskie. Pawilon otwarto 15 sierpnia 2000r.

3 – po prawej stronie pawilonu gład z tablicą poświęcona gen. Tadeuszowi Rozwadowskiemu. Napis na tablicy: "TADEUSZ JORDAN/ ROZWADOWSKI/ 1866-1928/ GENERAL BRONI/ SZEFSZTABU GENERALNEGO/ WOJSKA POLSKIEGO/ 1918-1921/ DOWÓDCA ARMII POLSKIEJ BRONIĄCEJ LWOWA/ W 1919 r. WYBITNY REALIZATOR OBRONY/ WARSZAWY I ZWYCIĘSKIEJ WOJNY/ Z NAJEŹDZCĄ SOWIECKIM W 1920 r./ (po prawej stronie napisu – odlew popiersia generała, a pod nim napis:) JEDEN Z TYCH/ KTÓRYM NASZ NARÓD/ ZAWDZIĘCZA ODZYSKANIE/ I UTRZYMANIE SUWERENNOŚCI/ W 80 ROCZNICĘ „CUDU NAD WISŁĄ”/ RADA MIASTA WOŁOMIN/ 15 sierpnia 2000".

- Krzyż przy zbiegu ul. Matarewicza z drogą prowadzącą na cmentarz. Krzyż drewniany, który wg przekazów ustnych oznacza miejsce, na które po bitwie znoszono zwłoki zabitych.

- Cmentarz i mauzoleum żołnierzy polskich poległych 14.VIII.1920r. Znajduje się tu 8 zbiorowych i jedna indywidualna mogiła. Na środku cmentarza stoi kamienny pomnik z licznymi śladami po kulach z okresu II woj. św., na którym widnieje napis: "14 SIERPNI 1920R/ SIEDEMKROĆ ODPIERALIŚMY/ HORDY BOLSZEWICKIE/ PADLIŚMY U WRÓT STOLICY/ A WRÓG ODSTĄPIŁ ...".

W 1928 r. cmentarz otoczono murem ceglany i zbudowano małą kaplicę pod wezwaniem Matki Boskiej Zwycięskiej wg projektu prof. Brunona Zborowskiego. W 1929 r. wzniesiono obelisk z wrytymi nazwiskami poległych. W 1932 r. w kaplicy cmentarnej umieszczony został obraz Matki Boskiej Częstochowskiej pędzla paulina O. Franciszka Jędrzejczyka. W 1933 r. obok kaplicy zbudowano dzwonicę. W czasie II wojny światowej cmentarz włączono w obręb poligonu, co przyczyniło się do jego zaniedbania i zniszczeń. Dopiero w 1977 r. oficjalnie przesunięto granicę

poligonu poza teren cmentarza. W 1978 r. odbudowano kaplicę cmentarną, która w 1982 r. została rozbudowana wg projektu prof. Lecha Dunina i Feliksa Dzierżanowskiego.

Po lewej stronie wejścia na cmentarz, przed jego murem ustawiony jest pomnik generała Józefa Hallera, odsłonięty w 1999r. Niewielka rzeźba generała umieszczona jest na schodkowym cokole zbudowanym z czarnej cegły. Na rzeźbie widnieje napis: "DLA CIEBIE POLSKO/ I DLA TWEJ CHWAŁY/ gen. JÓZEF HALLER". Rzeźba sygnowana „Szwechowicz/ 1999”. Na cokole umieszczony jest napis z liter odlanych w brązie: "GENERAL", "JÓZEF/ HALLER", "1873-1960". U stóp pomnika, jest przytwierdzona do podłoża tabliczka z brązu z napisem: "W HOŁDZIE/ GENERALOWI JÓZEFOWI HALLEROWI/ ZWYCIĘSKIEMU DOWÓDCY/ W BITWIE WARSZAWSKIEJ 1920./ WIELKIEMU POLAKOWI,/ KTÓRY ZAŚLUBIŁ POLSKĘ Z BAŁTYKIEM, DOWÓDCA BŁĘKITNEJ ARMII/ 100000 POLAKÓW Z USA I KANADY/ W I WOJNIE ŚWIATOWEJ./ STOWARZYSZENIE WETERANÓW/ ARMII POLSKIEJ W AMERYCE/ NOWY JORK – WARSZAWA/ 25 sierpnia 1996r."

Naprzeciwko wejścia do kaplicy cmentarnej znajduje się tablica poświęcona pamięci polskich oficerów walczących w Bitwie Warszawskiej 1920 roku i zamordowanych przez NKWD na Wschodzie podczas II wojny światowej.

- ul. Matarewicza 233, ok. 150 m. od głównej drogi znajduje się krzyż drewniany w miejscu śmierci w dniu 14.VIII.1920r ks. mjr. Ignacego Skorupki. Prowadzi do niego wysadzona brzożami aleja. Na krzyżu dwie tabliczki z napisami:

"W tym miejscu poległ/ w dniu 14.08.1920 r./ ks. kapelan 236 Legii Akademickiej/ Ignacy Jan Skorupka/ 4.04.1981 Fundator Marian Jeznach".

"(krzyż *Virtuti Militari*)/ KRZYŻ SREBRNY/ VIRTUTI MILITARI/ NA MIEJSCU ŚMIERCI/ KSIĘDZA MJR IGNACEGO SKORUPKI/ POLEGŁEMU W OSSOWIE 14.08.1920 R./ KTÓRY ZOSTAŁ ZALICZONY W POCZET/ KAWALERÓW ORDERU WOJENNEGO/ VIRTUTI MILITARI/ 14.08.2005 Kapituła Orderu".

- ul. Matarewicza 233. Obelisk ku czci ks. mjr. Ignacego Skorupki. Na podmurówce na której ustawiony jest obelisk wmurowana jest tablica z czarnego marmuru z napisem: "NA TEJ ZIEMI DNIA 14 SIERPNI 1920 ROKU/ W OBRONIE OJCZYZNY PROWADZĄC ŻOŁNIERZY DO ATAKU/ POLEGŁ ŚMIERCIA BOHATERSKA/ KS.MJR IGNACY JAN SKORUPKA/ KAPELAN 236 PUŁKU LEGII AKADEMICKIEJ/ DUSZĘ i CIAŁO NASZE WYDALIŚMY/ ZA PRAWA OJCZYZNE, WZYWAJĄC BOGA, ABY/ NARODOWI NASZEMU BYŁ ŁASKAWYM./ FUNDATOR ODBUDOWY POMNIKA/ MARIAN JEZNACH".

- Krzyż usytuowany przy ul. Matarewicza w Ossowie od strony Turowa, na przeciwko posesji nr 135, po drugiej stronie szosy. Krzyż drewniany ma wrytą datę 1920 i wg przekazów ustnych oznacza miejsce, do którego najdalej doszli Rosjanie.

- ul. ppor. Stanisława Matarewicza. Dawna droga wiejska w Ossowie. W sierpniu 1920r. był dowódcą baonu 33.pp. Poległ 14.VIII.1920r. na polach Ossowa prowadząc atak na bolszewików.

- Pomnik-mogiła żołnierzy bolszewickich. Znajduje się na tzw. „Polakowej Górcie” – jest to niewielkie wyniesienie terenu na łąkach położonych pomiędzy Czarną Strugą i stawami. Wg przekazów ustnych jest to miejsce pochówku poległych żołnierzy radzieckich. **Tablica?**

- Ślady rowów strzeleckich z sierpnia 1920r.

OSTOJE (wieś, gm. Mordy, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- W lesie mogiła z pomnikiem. Treść napisu: „Ś.P. Wojciech Kaczmarczyk z Małopolski, padł od kuli bolszewickiej dn. 18-8-1920 r. Cześć Jego Pamięci. W 10-ciolecie odzyskania niepodległości Polski 1918-1928 wzniesli ten pomnik mieszkańcy Ostój”.

OSTROŁĘKA (m. pow. nad rz. Narew, woj. mazowieckie)

4-6.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja wziął fort w mieście, wyróżnął dopiero co pozbieraną grupę jeźdźców gen. Bolesława Roji. 20.VIII.1920r. - bój z cofającą się XV Armią Czerwoną w rejonie Ostrołoki.

- ul. Kurpiewska (w pfn. części miasta). Na cmentarzu rzymskokatolickim pośrodku kwatery pld.-zach. znajduje się wolnostojący nagrobek policjantów poległych w bitwie z bolszewikami w 1920r.

- **TABLICA** upamiętniająca kontradmirała Włodzimierza Steyera.

OSTROŻANY (wieś ok 15 km. na płn. od Drohiczyna, woj. podlaskie)

OSTRÓWEK (wieś ok. 3 km na płn. od Okuniewa, na terenie poligonu rembertowskiego, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez wieś przechodziła I linia polskiej obrony.

OSTRÓW MAZOWIECKA (m. pow., woj. mazowieckie)

- ul. Cmentarna. Cmentarz rzymskokatolicki (położony pomiędzy ulicami Cmentarną a Lubiejewską): groby żołnierzy polskich poległych w wojnie 1920r.

OTWOCK (m. pow., woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - Otwock wraz z pobliskim Karczewem stanowiły skraj prawego skrzydła I linii polskiej obrony. Odcinek obsadzony był przez polskie oddziały 15.DP. Na przeciw wojsk polskich stała bolszewicka 10.Dyw. Strzelecka. Do bezpośrednich walk w Otwocku nie doszło. Patrz WIAZOWNA.

- ul. Orla. Na skarpie, na przeciwko wiaduktu kolejowego ustawiona jest Figura Chrystusa Dźwigającego Krzyż. Jest to wotum dziękczynne mieszkańców miasta za zwycięstwo nad nawałnicą bolszewicką w 1920r. Inicjatorem jej powstania był ówczesny proboszcz, ksiądz Ludwik Wolski. Figura jest repliką rzeźby Chrystusa dłuta A. Pruszyńskiego, stojącej od 1858r. na schodach kościoła Św. Krzyża na Krakowskich Przedmieściach w Warszawie, w którym ks. Wolski otrzymał święcenia kapłańskie. Do wybuchu II wojny światowej w piątki po oktawie Bożego Ciała odbywały się pod tę figurę uroczyste procesje.

- ul. Narutowicza róg ul. Stawowej (os. Jabłonna). Kapliczka przydrożna, murowana i otynkowana z datą 1920. Prawdopodobnie wystawiona jako wotum wdzięczności za wygraną wojnę z bolszewikami przez mieszkańców Jabłony.

PAPRPTNIA (wieś i gm., pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- Na cmentarzu parafialnym mogiła polskich żołnierzy przykryta marmurową płytą z krzyżem i napisem: „Tu spoczywają nieznanymi żołnierze 1920 r., którzy polegli na terenie wsi Kaliski”

PARCZEW (m. pow., woj. lubelskie)

16.VIII.1920r. - dywizje polskie zajmują miasto.

PIĄTNICA PODUCHOWNA (wieś, gm. Piątnica, pow. łomżyński, woj. podlaskie)

- ul. Szkolna 29. Obok szkoły podstawowej ustawiony jest krzyż upamiętniający walki w 1920r.

PŁOCK (m. pow. nad rz. Wisłą, woj. mazowieckie)

18-19.VIII.1920r. - obrona miasta przez wojsko i ludność cywilną przed atakiem 18.dyw. strzelców z IV Armii Czerwonej zamierzającej sforsować Wisłę. Po południu 18.VIII bolszewicy zajmują część miasta od strony Rogatek Dobrzyńskich i Bielskich. W nocy, 18/19.VIII, w trakcie walk na ulicach Płocka, "Kawkor" Gaja otrzymał rozkaz przerwania walk w mieście i wykonania uderzenia na Płońsk przez Goślice i Górę.

10.IV.1921r. - odznaczenie miasta Krzyżem Walecznych przez Naczelnika Państwa J. Piłsudskiego na Pl. Floriańskim, przed kościołem garnizonowym.

- Na placu Narutowicza pomnik obrońców Płocka 1920 roku.

Jest to prawie 11 m kolumna z orłem na szczycie. Na bocznych ścianach postumentu są umieszczone: Krzyż Walecznych oraz Order Virtuti Militari. Całość podpisana: "Zwycięskim Obrońcom Płocka 1920 roku w 100-lecie odzyskania niepodległości, wdzięczni płocczanie".

- Na zapleczu Dw. PKP znajduje się Pomnik Harcerzy poległych w sierpniu 1920r. Jest to mogiła-kurhan, na szczycie którego umieszczony jest duży krzyż brzozy i krzyż harcerski wykonany z blach stalowej. Na zboczu kurhanu położona jest płyta z wyrytym napisem: "+/ BOHATEROM/ POLEGŁYM/ ZA/ WOLNOŚĆ/ OJCZYZNY/ 18-VIII-1920.". Kurhan jest ogrodzony niskim płotem składającym się z betonowych słupków i stalowych, poprzecznych prętów.

- ul. Bielska róg ul. J. Wieczorka. Kościół Św. Bartłomieja. W kruchcie kościoła umieszczona jest tablica z napisem: "Druhom bohaterom czynnym Straży Pożarnej Ochotniczej Płockiej...(wymieniono 7 nazwisk)...Poległym w obronie Lwowa w 1919r. w walkach z hajdamakami. Poległym w obronie Ojczyzny w czasie najazdu hord bolszewickich w 1920r. tablicę tę na wieczną rzeczy pamiątkę poświęcają koledzy."

- ul. Kolejowa (dz. Radziwie). Cmentarz katolicki: zbiorowy grób obrońców miasta w 1920r., bez nazwisk i ilości pochowanych.

- ul. 3-go Maja 4 (dz. Śródmieście). Na ścianie w korytarzu LO im. Króla Wł. Jagiełły wmurowana jest tablica z napisem: "Na polach walk i w niewoli za świętą sprawę wolności żywot swój położyli uczniowie Państwowego Gimnazjum im. Władysława Jagiełły w Płocku (wymieniono 31 nazwisk, poległych m.in. w 1920r. pod Sarową Górą, pod Warszawą, pod Radzyminem, w obronie Płocka)... Cześć ich pamięci".
- ul. Małachowskiego 1 (dz. Śródmieście). LO im. Marszałka St. Małachowskiego: w auli im. Kajetana Morykoniego (pok.16), na ścianie po prawej stronie między oknami wmurowana jest marmurowa tablica z napisem: "NON-OMNIS-MORIAR/†/ WIEKSZEJ+ NAD+TE+/ MIŁOŚCI+ŻADEN+NIE-/ MA+ABY+KTO+DUSZĘ+/ SWĄ+ POŁOŻYŁ+ ZA+PRZY-/ JACIOŁY+SWOJE. ŚW.JAN XV-13/ A+JEŚLI+ NARÓD+/ ZAWINIŁ+PRZYJMIJ+/ PANIE+KREW+NASZĄ+/ ZA+ ODKUPIENIE+ALE+/ PRZEBACZ+WRESZCIE+/ POLSCE. MICKIEWWICZ/ (fotografia)/ +JAN GRABSKI/ uczeń kl.VI lat 19 poległ/ 14 czerwca 1919r. pod/ Kopyczynem w Małopolsce/ (fotografia)/ +TADEUSZ GRABSKI/ uczeń kl.VIII lat 22 zmarł/ 28 lutego 1920r. z ran otrzymanych pod Lwowem/ (fotografia)/ +STANISŁAW NIŹDZIŃSKI/ uczeń kl.VII, lat 21/ poległ 1 sierpnia 1920r. pod Nowogrodem/ nad Narwią/ (fotografia)/ +ARTUR RYCHTER/ uczeń kl.VIII lat 20, poległ/ 1 sierpnia 1920r. pod Nowogrodem/ nad Narwią/ (fotografia)/ +IGNACY SZCZEPKOWSKI/ uczeń kl.VIII lat 20/ poległ w sierpniu 1920r. pod Szydłowcem/ na Mazowszu/ BOHATEROM - POLEGŁYM - KU - WIEKSZEJ - CHWALE - POTOMNYM/ KU NAŚLADOWANIU - TĘ - PAMIĄTKĘ - KŁADĄ/ KOLEDZY - NAUCZYCIELE - RODZINY - I - SPOŁECZEŃSTWO./ WYKON. SUMPTEM SP.AKC.MARMURY KIELECKIE".
- ul. Norbertańska. Cmentarz Garnizonowy: duża kwatery z kilkudziesięcioma krzyżami, przed nią duża płyta z napisem: "Bohaterom poległym za wolność Ojczyzny 18.VIII.1920r." Nad płytą umieszczona jest druga, mniejsza PŁYTA z napisem: "BOHATEROM / POLEGŁYM / W WALKACH / O WOLNOŚĆ / OJCZYZNY / 18.VIII.1920R." Jest to płyta, która w 1925r. złożona była na pl. Kanonicznym (ob. pl. G. Narutowicza) jak zaczątek Grobu Nieznanego Żołnierza.
- ul. Sierpecka (dz. Trzepowo). Cmentarz parafii św. Aleksego: w części położonej od strony ulicy znajdują się dwie mogiły żołnierzy poległych w 1920r. Na jednej z nich ustawiony jest obelisk z tablicą o treści: "Ś.+P./ POLEGLI W OBRONIE OJCZYZNY/ ODPIERAJĄC Z GRANIC POLSKI/ NAWAŁĘ BOLSZEWICKĄ w 1918-1920 R./ ŚWITALSKI FRANCISZEK/ STAWICKI JÓZEF/ z TRZEPOWA/ KU CZCI BOHATEROM/ NA PAMIĄTKĘ DZIESIĘCIOLECIA/ POŚWIĘCAJĄ TĘ TABLICĘ/ RODACY 19-X-1930R.". Na drugiej mogile ustawiona jest pionowo płyta zwieńczona krzyżem z napisem: "Ś.P./ TRZYNASTU/ BOHATEROM/ POLEGŁYM/ w WALKACH o WOLNOŚĆ/ OJCZYZNY/ W 1920R./ MŁODZIEŻ STRZELECKA/ z TRZEPOWA/ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI".
- ul. Tumska 4. Na ścianie frontowej d. Odwachem (ob. Oddz. PTTK), po lewej stronie, w 1994r. umieszczono tablicę z rudawopstrego marmuru z napisem: "(Krzyż Walecznych)/ POLEGLI W OBRONIE M.PŁOCKA/ W SIERPNIU 1920 ROKU/ ...(59 nazwisk).../ I INNI NIEZNANI/ OBROŃCY PŁOCKA". Po prawej stronie tablica poświęcona marszałkowi Piłsudskiemu z napisem: "(*plaskorzeźba twarzy marszałka*)/ MARSZAŁKOWI/ JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU/ PIERWSZEMU/ HONOROWEMU OBYWATELOWI PŁOCKA/ W HOŁDZIE/ W 75 ROCZNICĘ BOHATERSKIEJ/ OBRONY MIASTA W WOJNIE/ POLSKO-SOWIECKIEJ/ W SIERPNIU 1920 ROKU/ SPOŁECZEŃSTWO PŁOCKA/ DNIA 18 SIERPNIA 1995 ROKU".
- ul. Wyszogrodzka (d. al. PPR) róg ul. Harcerskiej (dz. Imielnica). W kościele paraf. pw. Św. Jakuba znajduje się marmurowa tablica z napisem: "Bohaterom poległym w obronie Ojczyzny w 1920r...(18 nazwisk). Mieszkańcom gminy Bielino w dowód pamięci Rada Gminna. Dn. 18.X.1930r.". **PŁOŃSK** (m. pow. nad rz. Płońką, woj. mazowieckie)
14.VIII.1920r. - o godz. 5.30 18.DP wraz z 8 brygadą jazdy ruszyła z Płońska w kier. Raciąża, z zamiarem pobicia skrzydłowych jednostek IV Armii Czerwonej.
16.VIII.1920r. - działania bojowe kawalerii polskiej zorganizowanej w dywizji płk. Gustawa Dreszera (zwycięska szarża 201. i 1.pułku szwoleżerów).

- Cmentarz grzebalny: znajduje się tu bratnia mogiła z pomnikiem, na którym jest napis: "Rodakom poległym w roku 1920. Poświęceniem dla Ojczyzny zdobyli uznanie, odpoczynek wieczny daj im za to Panie!"

POLIGONNYJ GORODOK - patrz REMBERTÓW.

POMIECHÓWEK (wieś gm. nad rz. Wkra, pow. nowodworski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny (położony między przejazdem kolejowym a wsią Pomiechowo): znajduje się tu kwatery żołnierzy polskich poległych w 1920r. W centralnym punkcie kwatery umieszczony jest głaz, a za nim metalowy krzyż. Na głazie umieszczono wykonany z metalu napis: "(stylizowany Krzyż Walecznych 1920) / TU SPOCZYWAJĄ / ŻOŁNIERZE POLSCY / Z V ARMII GEN. WŁ. / SIKORSKIEGO / POLEGLI W OBRONIE / OJCZYZNY/ W WALKACH / NAD WKRA / W DNIACH / 14-15.08.1920R."

POPIELŻYN-ZAWADY - patrz ZAWADY.

POSTOLISKA (wieś, gm. Tuszcz, pow. wołomiński, woj. Mazowieckie)

- ul. 11-go Listopada. Cmentarz parafialny (położony przy szosie prowadzącej do Jadowa, ok. 2 km od kościoła): grób Józefa Kostrzewy, poległego 15.I.1920r.

POŚWIĘTNE (wieś gm., ok. 10 km na płd. od Łap, woj. podlaskie)

PRATULIN (wieś, ok. 21 km na płn.-wsch. od Terespoła, gm. Rokitno, pow. bialski, woj. lubelskie)

W czasie wojny polsko-bolszewickiej w miejscowości toczyły się walki z atakującymi oddziałami Armii Czerwonej.

- Cmentarz rzymskokatolicki, przy kościele pw. św. Piotra i Pawła. Znajduje się tu grób 20 nieznanymi żołnierzy polskich poległych w 1920r. Grób odnowiony w 1994r. Na grobie wysoki drewniany krzyż z wyrytym napisem: [belka pozioma] "POLE *krucyfiks* GŁYM", [belka pionowa] "ZA OJCZYZNĘ 1920 R". U stóp krzyża tablica z napisem: „Tu spoczywa 20 nieznanymi bohaterów poległych za Polskę w 1920 roku. Inicjator Zdzisław Piotrowski przy pomocy parafian Pratulina woj. Tadeusz Korszeń”.

PRUSINOWICE (wieś, gm. Świercze, pow. pułtusi, woj. mazowieckie)

- Przy drodze wojewódzkiej nr 620 w miejscu walki i śmierci polskich żołnierzy przy drodze stoi okazały pomnik z kamienia z napisem: "18 TU / POLEGŁYCH / BOHATERÓW / 17/VIII 1920r./ CZEŚĆ IM!".

PRUSZKÓW (m. pow., woj. mazowieckie)

- ul. Zdziarska (dz. Żbików). Murowana kapliczka z krzyżem z 1920 r. Pod krzyżem znajduje się napis z nazwiskami fundatorów oraz 1920 r.

PRZASNYSZ (m. pow. nad rz. Węgieką, woj. mazowieckie)

7.VIII.1920r. - miasto zajmują kozacy, w czasie strzelaniny zginęło kilku Polaków. Wojska sowieckie okupują miasto do 21 sierpnia.

19.VIII.1920r. - bój z XV Armią Czerw. w rejonie Przasnysza.

21-22.VIII.1920r. -

- ul. Ostrołęcka. Cmentarz rzymskokatolicki (położony we wsch. części miasta). W osi głównej cmentarza usytuowany jest pomnik poległych w 1920r. żołnierzy WP. Został on wzniesiony w latach 1926-29, na planie kwadratu w formie ażurowej kaplicy-baldachimu na czterech murowanych z cegły, otynkowanych kolumnach, pokrytej dachem w kształcie hełmu zwieńczonego metalowym krzyżem. Na przedniej stronie podstawy pomnika umieszczona jest m.in. metalowa tablica z napisem: "BOHATEROM/ POLEGŁYM w WALKACH/ o WOLNOŚĆ i NIEPODLEGŁOŚĆ OJCZYZNY/ POWSTAŃCOM 1863 R./ ORAZ ŻOŁNIERZOM W.P. z 1920 R./ POR. 76 P.P. JÓZEF. WOLSKIEMU/ PCHOR. 76 P.P. FELIKS. FLOETEROWI/ SZER. 76 P.P. ANDRZEJ. SIKORSKIEMU/ SZER. 76 P.P. FELIKS. GRZELAKOWI/ SZER. 70 P.P. MARIAN. WICHURZE/ SZER. 83 P.P. STEFAN. ROKOWI/ i 15 NIEZNANYM/ LUDNOŚĆ MIASTA I POW. PRZASNYSKIEGO". W czterech rogach tablicy widnieją sylwetki orłów w koronie.

PRZEDWOJEWO (wieś, gm. Opinogóra Górna, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

W sierpniu 1920r. w okolicach wsi toczyły się krwawe walki.

- Na cmentarzu przykościelnym, obok drewnianego kościoła par. pw. Przemienienia Pańskiego i św. Stanisława b-pa z 1620r., stał przed II wojną światową pomnik żołnierzy polskich poległych w 1920r. Został on rozbity przez Niemców. Obecnie pozostał po nim jedynie cokół.

PRZEMIAROWO (wieś ok. 6 km na płn. od Pułtusza, pow. pułtuski, woj. mazowieckie)

PULAWY (m. pow. nad rz. Wisłą, woj. lubelskie)

12.VIII.1920r. - do kwatery głównej przyjeżdża Naczelnny Wódz J. Piłsudski.

- Osiedle Kaniowczyków, położone jest w centralnej części miasta przy ul. Lubelskiej (dawna ul. F. Dzierżyńskiego), a ograniczona ul. J. Słowackiego i ul. Kaniowczyków (d. ul. XX-lecia PRL).
- ul. Czartoryskich 6A. Na murze ogrodzenia przy budynku Muzeum Regionalnego PTTK (dawnego szpitala św. Karola Boromeusza) umieszczona jest tablica z orłem w koronie z następującym napisem: "BOHATEROM/ ROKU 1920/ W 60 ROCZNICĘ/ 1980 •PTTK".
- ul. Czartoryskich 8. Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa (dawny pałac Czartoryskich). W prawej części pałacu, na ścianie przy wejściu do Centralnej Biblioteki Rolniczej, w sierpniu 1990r. zrekonstruowano i odsłonięto tablicę pamiątkową o treści: "15 VIII 1920 15 VIII 1930/ W MURY TE, SKĄD PADŁ ROZKAZ/ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/ PODJĘCIA ZWYCIESKIEJ OFENSYWY/ PRZECIW NAJAZDOWI BOLSZEWICKIEMU/ TABLICĘ TĘ KŁADZIE/ NACZELNEMU WODZOWI/ I/ OFIARNYM WOJSKOM/ W HOŁDZIE/ WSPÓŁCZESNYM I POTOMNYM/ NA PAMIĄTKĘ/ SPOŁECZEŃSTWO PUŁAWSKIE/ REKONSTRUKCJA AD.1990.".
- ul. Saperów Kaniowskich i ul. gen. Władysława Sikorskiego (ulice te znajdują się na Osiedlu Niwa przy ul. Lubelskiej).
- ul. Włostowicka 55, obok kościoła par. pw. Św. Józefa, po prawej stronie drogi w kierunku Kazimierza Dolnego, jest usytuowany pomnik dziesięciolecia odzyskania niepodległości na który składa się obelisk zwieńczony orłem oraz dwie poziomo położone na podmurówce tablice. Na podmurówce obelisku widnieje napis: " 11 listopada 1918/ ODZYSKANIE NIEPODLEGŁOŚCI". Po prawej stronie obelisku ustawiona jest tablica z napisem: "Polegli na polu chwały w obronie Państwa Polskiego pod wodzą Józefa Piłsudskiego z najazdem bolszewickim 1920r., (...wymieniono 17 nazwisk...)". Na drugiej tablicy, po lewej stronie obelisku, umieszczono następujący napis: "DLA UPAMIĘTNIEŃ/ 10 LECIA/ NIEPODLEGŁOŚCI/ POLSKI/ MŁODZIEŻ SZKOLNA/ DRZEWKO TO POSADZIŁA/ WŁOSTOWICE DNIA 11/ LISTOPADA 1928 R.".

PULTUSK (m. pow. nad rz. Narew, woj. mazowieckie)

9-10.VIII.1920r. - toczą się zaciekle walki o utrzymanie miasta, którego bronił gen. Baranowski (sztab mieścił się w hotelu "Victoria"). Miasto ostrzeliwała artyleria sowiecka z rejonu Przewodowa.

10.VIII.1920r. - w Pułtusk przebywał gen. Sikorski, który apelował o utrzymanie miasta za wszelką cenę.

12.VIII.1920r. - po południu bolszewicy sforsowali Narew i wkroczyli do miasta, opuszczonego przez polskie oddziały. W okolicach cmentarza przy kościele św. Krzyża rozstrzelano ukrywających się żołnierzy polskich, a ciała po egzekucji pokłuto jeszcze bagnami.

17.VIII.1920r. - w wyniku natarcia oddziałów 9.DP o godz. 20-tej miasto zostało wyzwolone. Pierwszy do miasta wkroczył 15.pułk 9.DP pod dowództwem mjr Bolesława Zalewskiego.

- ul. Kościuszki 133. Pierwszy cmentarz grzebalny. Na prawo, za bramą wejściową, obok kwater wojskowych, znajduje się kopiec na grobach 45 żołnierzy polskich poległych pod Pułtuskim 1920r. Jego skarpy wyłożone są kamieniami, a na szczycie drewniany krzyż z napisem: "BÓG/ HONOR/ (w środku krucyfiks)/ OJCZYŻNA/ 1920". U stóp kopca tablica z brunatnego marmuru z napisem: "W 70 ROCZNICĘ/ BOHATERSKIM ŻOŁNIERZOM POLSKIM/ POLEGŁYM W DN. 10-11.VIII.1920 R/ POD PUŁTUSKIEM/ W OBRONIE NIEPODLEGŁEJ OJCZYŻNY/ W WOJNIE POLSKO-SOWIECKIEJ/ MIESZKAŃCY MIASTA/ PUŁTUSK 10.VIII.1990R.". KWATERY żołnierzy polskich poległych w 1920r.
- ul. Rynek 41 – Ratusz.
 1. Na ścianie, po lewej stronie wejścia do Urzędu Miejskiego wmurowana jest tablica z czarnego marmuru z napisem: "W DNIU 17 SIERPNIA 1920 R./ ARMIA POLSKA W WALCE Z/ BOLSZEWIKAMI WYZWOLIŁA/ PUŁTUSK./ CZYNU TEGO DOKONAŁ 15 PP/ „WILKÓW” DZIAŁAJĄCY W SKŁADZIE/ 9 DYWIZJI PIECHOTY W RAMACH/ V ARMII DOWODZONEJ PRZEZ GEN./ WŁADYSŁAWA SIKORSKIEGO./ WIECZOREM 17 SIERPNIA 1920 R./ PUŁK SZTURMEM ZDOBYŁ MIASTO./ DOWÓDCA PUŁKU MJR BOLESŁAW/ ZALEWSKI OTRZYMAŁ GODNOŚĆ/ HONOROWEGO OBYWATELA MIASTA/ PUŁTUSKA. SZTANDAR

PULKU ZOSTAŁ/ ODZNACZONY KRZYŻEM VIRTUTI/ MILITARI V KLASY./ (wryty herb Pułtуска)/ W 76 rocznicę tego wydarzenia/ mieszkańcy Pułtуска/ czyn bohaterskich żołnierzy/ uczcili wmurowaniem tej tablicy".

2. Na ścianie, po prawej stronie wejścia do Urzędu Miejskiego wmurowana jest tablica odlana w metalu poświęcona marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu z napisem: "(profil głowy marszałka) WSKRZESICIEL PAŃSTWA POLSKIEGO, TWÓRCA I WÓDZ/ ARMII POLSKIEJ MARSZAŁEK JÓZEF PIŁSUDSKI./ VRODZONY W ZIEMI WILEŃSKIEJ ..., OREŻEM WYKREŚLIŁ GRANICE POL-/ SKI. – W 1020 R. ODPARŁ NAJAZD BOLSZEWICKI. – OD 1926 r. DAŻY/ CAŁĄ POTĘGĄ SWEJ WOLI DO NAPRAWY KONSTITUCJI./ ...W KRÓTKIM CZASIE OLBRZYMIEGO DZIEŁA. STA-/ WIANE JEMU POMNIKI SĄ JEDNOCZEŚNIE POMNIKAMI/ MIŁOŚCI OJCZYZNY!/ Wacław Sieroszyński".

- ul. ks. Ignacego Skorupki (ulica znajduje się na Osiedlu Skarpa Górna).

- ul. Ignacego Daszyńskiego róg ul. Stare Miasto. Kościół św. Józefa.

Podobno jest tablica poświęcona poległym w 1920r.

- ul. Piotra Skargi. Kościół św. Piotra i Pawła, zwany też kościołem szkolnym. Wewnątrz kościoła na marmurowej tablicy, wmurowanej w 1923r., umieszczone są nazwiska poległych w 1920r. uczniów-ochotników pułtuskiego gimnazjum. Obecnie kościół jest zamknięty.

- W 1923r. w istniejących w Pułtusku koszarach wystawiono pomnik z napisem: "Poległym żołnierzom 13 P.P. w walkach o wolność 1918-1920", który odsłonił Prezydent RP Stanisław Wojciechowski. Pomnik został zniszczony w czasie okupacji.

PUSTELNIK (obecnie osiedle w płn. części miasta Marki, w 1920r. wieś, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - miejscowość znajdowała się na bezpośrednim zapleczu II linii polskiej obrony. Mieściły się tu składy materiałów budowlanych niezbędnych przy pracach fortyfikacyjnych oraz odwody 1. Armii WP. W nieistniejącym obecnie folwarku Pustelnik, który wtedy znajdował się na II linii polskiej obrony stacjonowały niektóre jednostki 1. Dyw. Litewsko - Białoruskiej.

13.VIII.1920r. - we wsi stacjonował pułk grodzieński.

PUZNÓWKA (wieś, gm. Pilawa, pow. garwoliński, woj. mazowieckie).

- Mogiła zbiorowa znajduje się w zachodniej części wsi, po północnej stronie drogi. Urządzony jest w kształcie kopca, na którego szczycie znajduje się metalowy krzyż - u podnóża kopca stary drewniany oraz tablica z napisem:

"PAMIĘCI POLEGŁYM W CZASIE WALK/ I WOJNY ŚWIATOWEJ 1914-1918,/ WOJNY POLSKO ROSYJSKIEJ 1919-1920,/ II WOJNY ŚWIATOWEJ 1939-1945./ OJCZYZNA TO ZIEMIA I GROBY./ NARODY TRACĄC PAMIĘĆ – TRACĄ ŻYCIE./ MY PAMIĘTAMY./ PUZNÓWKA 1998".

RACIAŹ (m. gm. w dolinie rz. Raciążnicy, pow. płoński, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - miasto zostaje zajęte przez oddziały 53. i 18. dywizji strzelców pieszych z IV Armii Czerwonej.

RADOM (m. pow. nad rz. Mleczną, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny: w wydzielonej kwaterze legionistów grób kapitana Józefa Mariańskiego, poległego w Białymstoku w wojnie 1920r. (zwłoki ekshumowano w 1923r.??). Kapitan był zasłużonym Komendantem Okręgowego POW w Radomiu, a 2.XI.1918r. dowodził rozbrajaniem Austriaków w Radomiu.

RADZANÓW (wieś gm. nad rz. Wkra, pow. mławski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz grzebalny: mogiła żołnierzy polskich poległych w 1920r.

RADZIWIĘ (od 1923r. dzielnica Płocka, na lewym brzegu Wisły, w 1920r. - wieś).

Patrz PŁOCK.

RADZYMIN (m. gm., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

12-16.VIII.1920r. - Bitwa o Radzymin.

12.VIII - Ok. godz. 18.00 artyleria radziecka otworzyła ogień na miasto. Pociski padały w rejonie kościoła i starostwa nie wyrządzając większych strat.

12/13.VIII - nocne utarczki z radzieckimi patrolami.

13.VIII - rano atak 61., 62. i 63. brygady 21. Dyw. Strzelców Smolina na miasto.

14.VIII.1920r. - w południe miasto zostało odebrane z rąk bolszewickich, ale niebawem oddziały polskie musiały się wycofać w sytuacji grożącego oskrzydlenia.

15.VIII.1920r. - Polacy wprowadzają do walki czołgi.

15-16.VIII.1920r. - zacięte boje o miasto toczyły się aż do dnia 16.VIII, gdy ok. godz. 13 odzyskane zostały polskie pozycje obronne, które utracono 13.VIII. W bitwie pod Radzyminem straty polskie wynosiły: 18 oficerów, 292 podoficerów i szeregowców poległych, 60 oficerów i 1590 podof. i szeregowców rannych, 22 oficerów i 1052 podof. i szeregowców zaginionych. Bitwa pod Radzyminem w potocznej świadomości traktowana jest często jako Bitwa Warszawska, która zadecydowała o klęsce Armii Czerwonej pod Warszawą. W rzeczywistości 16.VIII wieczorem XVI Armia Czerw.

szycywała się do ponownego ataku na Warszawę i forsowania Wisły. Zamiany te pokrzyżowała dopiero kontrofensywa polska znad Wieprza rozpoczęta 16.VIII (o jeden dzień wcześniej niż planowano). Patrz ALEKSANDRÓW (folwark).

18.VIII.1920r. - na Rynku gen. J.Haller dekorował bohaterów Krzyżami Virtuti Militari.

- **”DROGA GOLGOTY NARODU POLSKIEGO”** - tak szosę warszawską (ob. Al. Jana Pawła II) nazwał w 1973 r. Prymas Kardynał Stefan Wyszyński. Droga połączyła Cmentarz Poległych 1920 r. z Kolegiatą Radzyminską w centrum miasta. Wzdłuż drogi, tj. Al. Jana Pawła II w latach 1998-2005 ustawiono 16 krzyży Virtuti Militari upamiętniających jednostki WP walczące o Radzymin 13-16 sierpnia 1920 r.

- ul. Komunalna 4. Zasadnicza Szkoła Zawodowa przy Zakładzie Szkolenia Zawodowego w dniu 25.V.1991r. otrzymała imię kpt. Stefana Pogonowskiego, a w korytarzu szkoły odsłonięto tablicę poświęconą patronowi. Patrz ZAMOSTKI WÓLCZYŃSKIE. Na tablicy widnieje napis: "1895-1920/ PATRON SZKOŁY/ KPT. STEFAN POGONOWSKI/ BOHATER RADZYMINA 1920/ RADZYMIN 1991". W prawym górnym rogu tablicy umieszczony jest medalion z podobizną Stefana Pogonowskiego.

- ul. Konstytucji 3 Maja 17, róg ul. kpt. Stefana Pogonowskiego. Od strony ul. Janusza Korczak nowy budynek przychodni zdrowia funkcjonujący od 1997r. Nad wejściem do przychodni umieszczony jest napis wykonany z liter odlanych w brązie: "CENTRUM MEDYCZNE/ im. Bitwy Warszawskiej 1920r./ w Radzyminie/ PRZYCHODNIA ZDROWIA". W korytarzu przychodni, po lewej stronie wejścia ustawione jest popiersie marszałka Józefa Piłsudskiego, a zanim na ścianie pamiątkowa tablica.

- ul. mjr. Stefana Waltera (dawna ul. gen. Waltera Świerczewskiego; przywrócona w 1989r., nazwa z przed II woj. św.). Mjr. Stefan Walter był dowódcą 29 pułku Strzelców Kaniowskich, ciężko ranny pod Mokrem 15.VIII.1920r., zmarł 6.X.1920r. w Warszawie.

- ul. Warszawska 60 róg ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego (zmieniona w 1988r. nazwa ul. Cmentarnej - ulica do wsi Ciemne). Cmentarz parafialny: znajdują się tu zbiorowe groby żołnierzy polskich poległych w 1920r. oraz kaplica-pomnik odsłonięta w dniu 9.X.1927r., przed którą 13 czerwca 1999r. modlił się papież Jan Paweł II. Na murowanych słupach bramy wejściowej na cmentarz umieszczone są cztery tablice poświęcone pochowanym tu żołnierzom poległym w 1920r. z następującymi napisami: "POLEGŁYM CZEŚĆ/ CMENARZ PARAFIALNY/ NA KTÓRYM SPOCZYWAJĄ/ BOHATEROWIE POLEGLI/ POD RADZYMINEM/ W ROKU 1920/ r.1939";

"13-18 VIII 1920/ TYŚMY SIĘ MEŻNIE PRZE OJCZYZNY BILI/ I NA OSTATEK GARDŁA POŁOŻYLI/ NIE MASZ PRZECHODNIV ŁZY NAD NAMI TRACIĆ/ TAKĄ ŚMIERĆ MÓGŁYŚ SAM DROGO ZAPŁACIĆ/ JAN z CZRNOLASV/ POLEGŁYM TV/ W OBRONIE OJCZYZNY I STOLICY/ TOWARZYSZOM BRONI-ŻOŁNIERZOM/ ZIEMI GRODZIENSKIEJ/ KORPVS OFICERSKI/ 81-GO PVŁKV STRZELCÓW GRODZIENSKICH/ IMIENIA STEFANA BATOREGO/ W 10-Ą ROCZNICĘ POWSTANIA PVŁKV/ 12 XI 1918 - 12 XI 1926";

""PRZECHODNIU! - POWIEDZ/ OJCZYŻNIE, ŻE WIERNI JEJ/ PRAWOM - TU SPOCZYWAMY."/ TOWARZYSZOM BRONI B.46.P.P./ STRZELCÓW KRESOWYCH/ OBECNIE 5.P.S.P.- POLEGŁYM/ W OBRONIE OJCZYZNY POD RA/DZYMINEM W DNIACH CHWAŁY/ 13-18.VIII.1920.R./ OFICEROWIE I SZEREGOWI/ 5.PUŁKU STRZELCÓW PODHALAŃSKICH/ 14.VIII.1931.R.";

"POLEGŁYM POD RADZYMINEM/ W DNIACH CHWAŁY 1920 ROKU/ BOHATEROM/ 85 PUŁKU STRZELCÓW WILEŃSKICH/ 85 PUŁK STRZELCÓW WILEŃSKICH/ MIASTO WILNO".

Przed kaplicą trzy bratnie mogiły. Po prawej od wejścia mogiła zbiorowa poświęcona żołnierzom poległym w 1939 r. Po środku zbiorowa mogiła, ziemna (wymiary 20x13 m), otoczona murkiem, na niej krzyż i betonowa tablica z napisem:

"BRATNIA MOGIŁA/ BOHATERÓW/ POLEGŁYCH ZA OJCZYZNĘ/ W ROKU 1920/
UFUNDOWANA OFIARNOŚCIĄ/ PRACOWNIKÓW/ MAGISTRATU M. ST. WARSZAWY".

Po lewej stronie od wejścia zbiorowa mogiła, ziemna (wymiary 20x13 m), otoczona murkiem, na niej krzyż i betonowa tablica z napisem:

"BRATNIA MOGIŁA/ BOHATERÓW POLEGŁYCH/ W OBRONIE OJCZYZNY W 1920 R./
UFUNDOWANA OFIARNOŚCIĄ/ PRACOWNIKÓW/ BANKU POLSKIEGO W WARSZAWIE".

Przy mogile pomnik modlącego się św. Jana Pawła II.

Za mogiłami, przy głównej alei, murowana kaplica-pomnik, odsłonięta 9 października 1927 r. Na jej szczycie fresk przedstawiający żołnierzy broniących Warszawy. Na frontowej ścianie kaplicy cmentarnej, po lewej stronie wejścia umieszczona jest rzeźba głowy papieża Jana Pawła II, a pod nią tablica z marmuru z wyrytym napisem:

"(herb papieski)/ URODZIŁEM SIĘ/ W ROKU 1920/ W MAJU, W TYM CZASIE,/ KIEDY
BOLSZEWICY/ SZLI NA WARSZAWĘ./ I DLATEGO NOSZĘ/ W SOBIE OD URODZENIA/
WIELKI DŁUG W STOSUNKU/ DO TYCH, KTÓRZY WÓWCZAS/ PODJĘLI WALKĘ/ Z
NAJEŹDŹCĄ I ZWYCIĘŻYLI,/ PŁACĄC ZA TO SWOIM ŻYCIEM. (...)/ PRZYBYWAM TU Z
WIELKĄ/ WDZIĘCZNOŚCIĄ, SPŁACAJAC/ DŁUG ZA TO, CO OD NICH/ OTRZYMAŁEM.
(...)/ (podpis: *Jan Paweł II*)/ RADZYMIN 13.6.1999/ W 80 ROCZNICĘ/ CUDU NAD WISŁĄ/
MIESZKAŃCY ZIEMI RADZYMIŃSKIEJ".

Na ścianie bocznej kaplicy, od strony głównego wejścia, tablica z napisem:

"†/ CHWALEBNIK/ POLEGŁYM/ W WALKACH/ POD RADZYMINEM/ W OBRONIE
OJCZYZNY/ W ROKU 1920 - RODACY".

Pamiętkowa tablica wewnątrz kaplicy z napisem:

"POLEGLI W WALKACH Z BOLSZEWIKAMI W R. 1920/ MIESZKAŃCY POW.
RADZYMIŃSKIEGO/ Ś.†P./ Z GMINY JADÓW: J. GMUR, K. MODZELEWSKI, S. SOBIESKI.
GM. KAMIENICZYK:/ J. NAJMOTA, J. WYSZYŃSKI. GM. KLEMBÓW: S. LACH, P. RADZKI, S.
SUCHOCKI,/ S. SIENKIEWICZ. GM. MIĘDZYLEŚ: J. BANASZEK, K. GAJCY, S. JANKOWSKI,
S. WIĘCH,/ S. JACHACY, S. KIELAK, P. KUR, S. MUSZELIK, S. PYTKOWSKI, J. RAFALIK, B.
SOBISZ,/ J. SUCHENEK, J. SASIN. GM. RADZYMIN: A. RASIŃSKI, J. SADLIK. GM.
RĘCZAJE:/ E. BOSS, P. KUŹNICKI, J. SZCZĘSNY, S. TLAGA, J. WÓJCIK. GM. TŁUSZCZ: J.
GIERTZ,/ Z. BALCERAK, J. DĄBROWSKI, M. GROMCZEWSKI, W. JĘDRAK, S. KOSTRZON,
F. KUBUJ,/ B. KOWALEWSKI, J. KARWASIŃSKI, J. KUR, A. MICHALIK, E. MIĄTKIEWICZ,
W. PIEKUT,/ A. ORDYNIAK, E. PIECHOTA, W. ROJECKI, B. ROGUSKI, W. RACKI, J.
STRYJEK,/ T. SAPIECHA. GM. ZABRODZIE: F. BAŃSKI, J. GRZESZKIEWICZ, A. NAJMOŁA,
M. ROPEK,/ A. STAŃCZAK, J. WRONA, S. ZIELIŃSKI, S. ŻELAZOWSKI./ CZEŚĆ ICH
PAMIĘCI!".

Za kaplicą, przy głównej alei, kwatery poświęcone bohaterom II wojny światowej oraz dwie bratnie mogiły z wojny 1920 roku.

Pierwsza zbiorowa mogiła poświęcona jest 30 Pułkowi Strzelców Kaniowskich. Otoczona murkiem, na niej krzyż i betonowa tablica z napisem:

"BRATNIA MOGIŁA/ ŻOŁNIERZY 30 PUŁKU/ STRZELCÓW KANIOWSKICH/ POLEGŁYCH
POD RADZYMINEM/ W WOJNIE Z BOLSZEWIKAMI 1920 R."

Druga zbiorowa mogiła poświęcona jest 28 i 29 Pułkowi Strzelców Kaniowskich. Kwaterna otoczona murkiem, na niej duży krzyż, a pod nim tablica z napisem:

"BRATNIA/ MOGIŁA BOHATERÓW/ KANIOWCZYKÓW/ POLEGŁYCH ZA OJCZYZNĘ/ W
ROKU 1920/ UFUNDOWANA PRZEZ TELEFONISTKI P.A.S.T.". Po lewej stronie tablicy krzyż
VIRTUTI MILITARI, a po prawej krzyż NA POLU CHWAŁY 1920.

W narożach kwatery umieszczone są betonowe słupki z tablicami.

W narożniku po lewej stronie krzyża tablica z napisem:

"28 PUŁK STRZELCÓW/ KANIOWSKICH/ W BOJACH O NIEPODLEGŁOŚĆ/ POD RADZYMINEM/ WÓLKĄ RADZYMIŃSKĄ/ NIEPORĘTEM I MOKREM/ POSŁUSZNI PRAWOM OJCZYZNY/ W DNIACH 15-17 SIERPNIA/ 1920 ROKU/ POLEGLI/ KPT. POGONOWSKI STEFAN/ KPT. PECZKOWSKI BENEDYKT/ PLUT. ROZENBLAT KAROL/ STRZ. CZARNECKI MICHAŁ/ STRZ. CZĘCZEK FRANCISZEK".

W narożniku po prawej stronie krzyża tablica z napisem:

"29 PUŁK STRZELCÓW/ KANIOWSKICH/ W BOJACH O NIEPODLEGŁOŚĆ/ POD RADZYMINEM I MOKREM/ POSŁUSZNI PRAWOM OJCZYZNY/ W DNIU 15 SIERPNIA/ 1920 ROKU/ POLEGLI/ MJR WALTER STEFAN/ PLUT. FISZER FRANCISZEK/ KPR. KRZYCZEWSKI ANTONI/ KPR. SYPNIEWSKI STANISŁAW/ STRZ. CZEKAN MICHAŁ/ STRZ. KORDZIŃSKI KAZIMIERZ/ STRZ. WIELGOSZ MARIAN".

W lewym narożniku od frontu kwatery odznaka 28 Pułku Strzelców Kaniowskich i miejscowości ze szlaku bojowego: "BOREJKI/ AUTA/ RADZYMIN/ SOKAL", a w prawym narożniku od frontu kwatery odznaka 29 Pułku Strzelców Kaniowskich.

- ul. gen. Lucjana Żeligowskiego (d. ul. Parkowa). Gen. L. Żeligowski był d-cą 10 Dyw. piechoty strzelców kaniowskich i głównodowodzącym bitwą o Radzymin w sierpniu 1920r..
- *Skwer przy zbiegu ul. Konstytucji 3 Maja i ul. Warszawskiej. Towarzystwo Przyjaciół Radzymina planuje tu wzniesić POMNIK "Bitwy pod Radzyminem 1920r.". Na pomniku tym prawdopodobnie będzie umieszczony następujący napis: "W dniach 13-15.VIII.1920r. 1 Armia Polska pod dowództwem gen. F. Łatynika stoczyła bitwę o Radzymin, która miała decydujące znaczenie dla zwycięstwa w wojnie polsko - sowieckiej."*

• Rada Narodowa decyzją z dn. 29.X.1989r. przywróciła miastu historyczne nazwy następujących ulic:

- ul. kpt. Stefana Pogonowskiego (d. ul. Szpitalna),
- ul. Strzelców Kaniowskich (d. ul. Armii Ludowej),
- ul. Strzelców Wileńskich (d. ul. Jarosława Dąbrowskiego).

• W 1990r. przywrócono dwie dalsze, historyczne nazwy ulic związanych w wojną 1920r.:

- ul. ks. Ignacego Skorupki (d. ul. Wiosenna), patrz OSSÓW;

RADZYŃ PODLASKI (m., woj. białkopodlaskie)

16.VIII.1920r. - dywizje polskie zajmują miasto.

RAKÓW (wieś i gm., pow. kielecki, woj. świętokrzyskie)

• Na rynku (pl. Wolności) znajduje się obelisk z medalionem marszałka Józefa Piłsudskiego, pod którym umieszczona jest tablica z czarnego marmuru z napisem:

"PADLI NA POLU CHWAŁY/ ODPIERAJĄC OD GRANIC/ PAŃSTWA POLSKIEGO/ POD WODZĄ/ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/ NAWAŁY NAJEŹDŹCÓW/ W LATACH 1918-1920/ (Krzyż Walecznych)/ MIESZKAŃCY/ GMINY RAKÓW/ 1928/ PAMIĘĆ POLEGŁYM/ TREŚĆ TABLICY PRZYWRÓCONO/ W ROKU 1991".

RAWICZ (m. pow., woj. wielkopolskie)

• W mieście znajduje się pomnik bohaterów wojny polsko-bolszewickiej z 1920r. Na frontowej płycie pomnika, pod wizerunkiem orła w koronie widnieje napis:

"TU/ W BYŁYCH KOSZARACH/ W 1920 ROKU/ MIEŚCIŁ SIĘ LAZARET,/ W KTÓRYM PRZEBYWALI/ RANNI ŻOŁNIERZE POLSCY/ W WOJNIE POLSKO-BOLSZEWICKIEJ/ W IMIENIU SPOŁECZEŃSTWA ZIEMI RAWICKIEJ/ ZARZĄD MIEJSKI GMINY RAWICZ, 15 SIERPNIA 2000".

RĄCZNO (wieś, woj. piotrkowskie) - **RĘCZNO** (wieś i gm., pow. piotrkowski, woj. łódzkie)

• We wsi znajduje się pomnik z głazów wysokości ok. 2,5 m, na którym umieszczona jest tablica z napisem: "W czwartą rocznicę Cudu nad Wisłą młodzież Rączna/ Rączno 1924". Obok tablicy wmurowany pocisk wzięty z pola bitwy.

REMBELSZCZYŻNA (wieś między Kanałami Bródnowskim a Żerańskim, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - Późnym wieczorem patrol 241 pp 81. bryg. radzieckiej osiągnęły rejon wsi, co było najgłębszym wtargnięciem nieprzyjaciela na odcinku obrony 46.pp.

REMBERTÓW (ob. warszawska dzielnica; patrz -Warszawa, woj. mazowieckie)

W płn. części ob. Rembertowa, o dawnej rosyjskiej nazwie Poligonnyj Gorodok, znajdował się wielki poligon istniejący do dzisiaj.

14.VIII.1920r. - stąd wyruszył III batalion 13.pp na pomoc walczącym pod Ossowem. Uderzenie tych oddziałów od strony południowej na Ossów zdecydowało o klęsce bolszewików i ich wycofaniu się na pozycje wyjściowe.

- Przy głównym wejściu do Akademii Sztabu Generalnego (powstałej tu po II woj. św.), do początku lat 80-ych znajdował się niewielki cmentarz związany z 1920r.

ROKITNO (wieś gm. ok. 15 km na płn.-wsch. od Białej Podlaskiej, woj. bialskopodlaskie)

RÓŻAN (m. gm. na prawym brzegu Narwi, pow. makowski, woj. mazowieckie)

- ul. Cmentarna. Cmentarz rzymskokatolicki (położony w płn.-wsch. części miasta, przy szosie z Warszawy do Ostrołęki, ok. 300 m od kościoła): w pld.-wsch. części cmentarza zbiorowa mogiła z pomnikiem żołnierzy polskich uprowadzonych z Różana i zamordowanych we wsi Miecze 23 sierpnia 1920r. Na pomniku napis: "(...13 nazwisk...) Zginęli w czasie wojny 1920r." W czasie budowy pomnika był napis: "Zamordowani przez bolszewików w 1920r. Powstanie mściciel z kości naszych i zapali serca przyszłych pokoleń gorącą miłością Ojczyzny. 1929".

RUDA (wieś nad rz. Rządza, ok. 5 km na płn.-zach. od Radzymina, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez wieś przechodziła I linia polskiej obrony obsadzona przez 48.pp.

12-13.VIII.1920r. - W wieczornych ciemnościach pododdział z 189.pułku 21.dywizji radzieckiej Smolina zaskoczył polskie placówki 48.pp z 11.DP dowodzone przez płk. Kazimierza Łukoskiego, broniące odcinka Rynia-Łosie ciągnącego się wzdłuż doliny rz. Rządzy. W krótkim boju pododdział radziecki wziął do niewoli kilkunastu żołnierzy i zajął wieś. Wczesnym rankiem 13.VIII dowódca 2.bat. 48.pp kpt.Stanisław Grodzki poprowadził polski kontratak na wieś siłami 5.komp. ppor.Józefa Żaka i 11.komp. sierż. sztab. Mariana Jagielskiego. Do godz 9.00 wieś została odbita. Straty polskie wyniosły kilku poległych i kilku rannych żołnierzy. Rosjanie utracili w Rudzie 16 zabitych, 3 rannych i 7 wziętych do niewoli.

16.VIII.1920r. - po południu wyparto całkowicie wojska bolszewickie z pozycji pod Rudą, odzyskując w ten sposób odcinek I linii obrony.

RYBIENKO LEŚNE (obecnie dzielnica Wyszkowa nad rz. Bug, pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

- Pomnik wystawiony przed II woj. św., jesienią 1949r. został zniszczony. Obecnie postawiono nowy pomnik, który odsłonięto i poświęcono w dniu 13.VIII.1989r. Napis: "TU ZOSTALI / ZAMORDOWANI / DN. 17.VIII.1920 / PRZEZ CZREZWYCZAJKĘ / BOLSZEWICKĄ / ŚP. ANTONI WOŁOWSKI / PPOR. WOJSK POLSKICH / I SZEŚCIU NIEZNANYCH / CZEŚĆ ICH PAMIĘCI".

- ul. ppor. Antoniego Wołowskiego (zmieniona w 1990r. nazwa ul Nadburzańskiej, przy której znajduje się pomnik.

RYNIA (wieś nad Narwią w pobliżu ujścia Rządzy, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez wieś, wzdłuż Rządzy ciągnęły się umocnienia I linii polskiej obrony, będąc jednocześnie miejscem styku z II linią obrony. Wieś obsadzona była przez oddziały 48.pp.

RYPIN (m. pow. nad rz. Rypienicą, woj. kujawsko-pomorskie)

11.VII.1920 - powstaje Obywatelski Komitet Obrony Państwa na pow. rypiński.

16.VIII.1920r. - o godz. 7.30 bez wystrzału do miasta wkraczają bolszewicy w sile ok. 500 konnych z taborami. Był to 86-ty międzynarodowy pułk składający się przeważnie z Węgrów, Polaków dezertersów, Rosjan i innych. Po południu wyruszyli pod Brodnicę.

20.VIII.1920r. - o godz. 1-szej po południu oddziały WP wkroczyły do Rypina i po krótkiej strzelaninie wyzwoliły miasto.

RZECZKI-WÓLKI (część wieś Rzeczek, gm. i pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. - miała miejsce potyczka oddziału polskiego ze składu 201.Ochotniczego Pułku Piechoty z oddziałem Kozaków 3.KK Gaja, w której zginęło 9 żołnierzy polskich.

- Pod potężnymi wierzbami, na łące należącej do ob. Mieczysława Kowalskiego, stoi wyniosły pomnik z piaskowca, otoczony betonowym murem. Na pomniku widnieje napis: "W tę ziemię wsiąkała krew ofiarna. 19.VIII.1920r. W walce o ziemię ojczystą, ciężko raniony, prawy jej syn Tadeusz Wrzesiński, harcerz, student Uniwersytetu Warszawskiego, ochotnik od 1918 roku, porucznik 201p.p., przedstawiony do krzyża Virtuti Militari, dobity został przez Kozaków. Żył lat 20. W pierwszą

rocznicę bitwy, w której padło 9 żołnierzy ochotników poświęcony ten kamień składają swemu jedynakowi, swej chlubie i nadziei. Rodzice."

- Około 1 km od powyższego pomnika na pagórku między wierzbami, na polu ob. Szczepana Głodowskiego, stoi pomnik z Chrystusem Frasobliwym. Na cokole jest napis: "Obrońcom Ojczyzny, ochotnikom 201pp, który po ciężkich znojach i krwawych walkach i po wyparciu stąd wroga 19 sierpnia 1920r., tu w tej ziemi chwilowy odpoczynek znaleźli. Pamięć im, kochanie i błogosławieństwo....8 nazwisk i dwaj, których nazwiska nieznane. >>>A jeśli komu droga otwarta do nieba - tym co Ojczyźnie służą.<< J.Kochanowski. >>Większą nad tę miłość żadnej nie ma jeśli kto życie położy za rodaków swoich.<< Św. Jan XV."

RZEKUŃ (wieś gm., ok.5 km na płd.-wsch. od Ostrołęki, pow. ostrołęcki, woj. mazowieckie)

- ul. Kościuszki. Cmentarz rzymskokatolicki (położony na skraju wsi): w zach. części cmentarza dwie zbiorowe mogiły żołnierzy polskich poległych w 1920r. z pomnikiem 2 Pułku Ułanów odsłoniętym w 1928 r.

RZESZOTKÓW (wieś, gm. Paprotnia, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- Przy dawnej szkole, krzyż z napisem: „Poległym za Ojczyznę pomnik ten kładą Koło Młodzieży i Związek Strzelecki w Rzeszotkowie 6/VIII 1922 r.”

RZEWIN (wieś nad rz. Raciążnicą, woj. mazowieckie)

RŻYSKA (wieś, ok 5 km na płn. od Wołomina, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - o godz.17.00 rozpoczął się atak 80. Brygady Strzelców ze składu 27.Dyw. Strzelców W.Putny z rejonu Kraszewa w kierunku Rżyska i Jankowa Starego na pozycje 1 batalionu kpt. Ignacego Dorocińskiego. Atak sowiecki był wspierany ogniem artylerii z rejonu Kraszewa. Na tym odcinku walczył polski 46.pp. Zmasowany atak sowiecki doprowadził do panicznej ucieczki żołnierzy polskich w kierunku Radzymina. Tylko 2.kompania ppor.Andrzeja Rodziewiczza-Bielewicza po obronie rejonu Rżyska cofnęła się do Jankowa w sposób zorganizowany.

SADŁOWO (wieś, ok. 8 km. na płd. od Żuromina, woj. mazowieckie)

- W kościele parafialnym umieszczona jest tablica, której tytuł został zatynkowany. Pod wizerunkiem krzyża Virtuti Militari wypisane jest 14 nazwisk.

SADOWNE (wieś i gm., pow. węgrowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Mogiła nieznanego żołnierza poległego w 1920 r. Na płycie pamiątkowej napis: „Nieznany żołnierz 1920 w XX rocznicę niepodległości. Sadowne 11-XI-1918-1938”

SARNAKI (wieś i gm., pow. łosicki, woj. mazowieckie)

W lipcu 1920 roku Sarnaki kilkakrotnie najeżdżali, ograbiali i usiłowali „skomunizować” bolszewicy.

SARNOWA GÓRA (wieś, gm. Sońsk, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

18-20.VIII.1920r. - ciężkie boje pod wsią toczyła 18.DP gen.Krajowskiego z przeważającymi siłami 4. i 33.dyw.strz. z XV Armii Czerwonej Augusta Korka. Straty polskiej dywizji wyniosły 30 oficerów i 775 żołnierzy.

- We wsi znajduje się metalowy krzyż oraz pomnik upamiętniający bitwę stoczoną z bolszewikami przez 18 Dywizję Piechoty WP w dniach 18-20.08.1920 r.

Nazwa miejscowości Sarnowa Góra pod Ciechanowem oraz data bitwy zostały wyrze na jednej z tablic umieszczonych na Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie.

SEJNY (m. pow., nad rz. Marychą, pow. sejneński, woj. podlaskie)

19.VII.1920r. - zajęcie Sejnu przez wojska litewskie przy współdziałaniu z bolszewikami.

SERPELICE (wieś nad Bugiem, gm. Sarnaki, pow. łosicki, woj. mazowieckie)

- We wsi, przy skrzyżowaniu dróg znajduje się kamienny pomnik w kształcie stożka z metalowym krzyżem na szczycie, na mogile pięciu żołnierzy poległych w 1920 r. Obiekt został zbudowany w 1928 r. Niżej na kamieniu polnym napis: "KU/ UCZCZENIU/ 10-LECIA/ NIEPODLEGŁOŚCI/ DNIA/ 11.XI/ POLSKI/ ROK/ 1928". Niżej brązowa tablica z wygrawerowanym napisem: „Nieznany bohaterom poległym za Ojczyznę w 1920 roku. Miejscowa ludność”.

SIDRA (wieś i gm., ok.18 km na płn. od Sokółki, pow. sokólski, woj. podlaskie)

- Na frontowej ścianie kościoła parafialnego pw. Świętej Trójcy, po lewej stronie wejścia, wmurowana jest odrestaurowana tablica z napisem: "Bohaterom poległym/ we wrześniu 1920r./ pod Sidrą w obronie/ niepodległości/ Polski/ Wdzięczni Rodacy/ Sidra dn11 XI 1928 roku". W kościele tablica z napisem: "ROKU 1930/ PIERWSZEMU MARSZAŁKOWI POLSKI/ JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU/ BUDOWNICZEMU POLSKI ODRODZONEJ/ W DZIESIĄTĄ ROCZNICĘ/ WYZWOLENIA

OJCZYŹNY OD NAJAZDU BOLSZEWICKIEGO", poniżej tablica z napisem: „Tablica ta pochodzi ze zniszczonego pomnika w okresie okupacji sowieckiej w 1940 r. Odzyskana w roku 1991, wmurowana w roku 1992”

SIEDLCE (m. pow., woj. mazowieckie)

17.VIII.1920r. - po krótkiej walce miasto zostało wyzwolone przez 21.DP.

19.VIII.1920r. - Piłsudski jest już pewny wygranej bitwy i przyjmuje w Siedlcach premiera Wincentego Witosa i Macieja Rataja.

- ul. Cmentarna (we wsch.-płn. części miasta)

1. Cmentarz wojskowy. Znajduje się tu pomnik poświęcony żołnierzom polskim poległym w wojnie 1919-20. Obecnie brak jest, istniejącej kiedyś, tablicy upamiętniającej miejsca walk z tych lat.

2. Cmentarz centralny rzymskokatolicki. Znajdują się tu mogiły żołnierzy polskich poległych w 1920r.

- ul. gen. Gustawa Orlicz-Dreszera (zmieniona w 1990r. nazwa ul. Nowotki; dz. Śródmieście).
- ul. ks. Ignacego Skorupki (zmieniona w 1990r. nazwa ul. Hibnera, dz. Śródmieście).
- W centrum miasta odsłonięto w 1990r. pomnik Józefa Piłsudskiego.

SIEMIATYCZE (m., woj. podlaskie)

SIENNICA (wieś gm., pow. miński, woj. mazowieckie)

- Nad stawem kamień upamiętniający Antoniego Królikowskiego, nauczyciela Seminarium Siennickiego, poległego 1.VIII.1920r. pod Nowogrodem.

SIERPC (m. pow. na lewym brzegu Sierpicy, woj. mazowieckie)

11.VII.1920r. - powstał Komitet Obrony Miasta.

11.VIII.1920r. - o godz. 21 miała miejsce pierwsza potyczka na przedmieściach ze zbliżającymi się oddziałami sowieckimi.

12.VIII.1920r. - ok. godz. 4-tej hordy kozackie wpadły do miasta rabując sklepy i mieszkania prywatne. Po zajęciu miasta bolszewicy wysłali zwiady w kierunku Torunia, Włocławka i Płocka.

14.VIII.1920r. - 54.Dyw. strzelców IV Armii Czerwonej skoncentrowana została w mieście.

21.VIII.1920r. - bolszewicy opuszczają miasto.

SIKÓRZ (wieś, ok. 13 km. na płn.-zach. od Płocka, gm. Brudzeń Duży, pow. płocki, woj. mazowieckie)

- W kościele parafialnym jest tablica z napisem: "Polegli w obronie Ojczyzny odpierając z granic państwa polskiego nawałę bolszewicką w 1918-1920r...(wymieniono 10 nazwisk)... Ku czci bohaterom na pamiątkę dziesięciolecia poświęcają. Rodacy. 19.X.1930r."

SKRZESZEW (wieś, gm. Wieliszew, pow. legionowski, woj. mazowieckie)

- Przy ul. Szkolnej róg Nowodworskiej znajduje się krzyż przydrożny z 1922 r. upamiętniający I wojnę światową i wojnę 1920 r.

SKRZESZEW (wieś po stronie lewego brzegu Bugu, gm. Repki, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

18-19.VIII.1920r. - zwycięski bój o wieś kawalerii mjr Feliksa Jaworskiego i zajęcie przeprawy przez Bug w obszarze Frankopola (osada, 3 km na wsch. od wsi, nad Bugiem).

- Kościół pw. św. Stanisława bpa. W przedsionku kościoła, po lewej stronie głównego wejścia, znajduje się tablica wykonana z brązu z następującym napisem: "+/ W HOŁDZIE ŻOŁNIERZOM/ POLEGŁYM W OBRONIE/ OJCZYŹNY/ W LATACH 1917-1920-1939-45/ 19 P.UŁANÓW/ WOŁYŃSKICH/ Z OSTROGA n. HORYNIEM/ w 72 R. ZWYCIĘSKIEJ BITWY/ POD/ SKRZESZEWEM/ I FRANKOPOLEM/ WIERNI BOGU I OJCZYŹNIE/ AD. 19-VIII-1992/ Towarzysze Broni.". Tablica została odsłonięta 22 sierpnia 1993r.

- Na cmentarzu parafialnym kwatery ułanów poległych w bitwie 19.08.1920 r.

• Na osi głównej cmentarza parafialnego pomnik poświęcony mjr F. Jaworskiemu oraz poległym w czasie wojny 1920 r. Na pionowo ustawionym głazie, zwieńczonym rzeźbą głowy majora, umieszczony jest napis: "W HOŁDZIE BOHATERSKIM OBROŃCOM/ OJCZYŹNY, UŁANOM JAZDY/ OCHOTNI-/CZEJ MJR FELIKSA JAWORSKIEGO STRZEL-/COM IV. WOŁ. DYW. 1. P.S.K./ MIESZKAŃCOM/ SKRZESZEWA i OKOLIC POLEGŁYM ZA/ WIARĘ I OJCZYŹNĘ/W BITWIE/ Z BOLSZEVIKAMI POD/ SKRZESZEWEM I FRANKOPOLEM/ 19 SIERPNIĄ 1920 r./ NARÓD/ *Skrzeszew A.D.22•VIII•1993*".

- Za wschodnim krańcem wsi, po płn. stronie szosy, znajduje się pomnik z szarego kamienia. Na szczycie pomnika umieszczony jest Krzyż Walecznych z 1920r. Na cokole napis: "POLEGŁYM / NA

POLU CHWAŁY / UŁANOM 212 PUŁKU / 22 PUŁK UŁANÓW / SIERPIEŃ 1920 * SIERPIEŃ 1925".

SŁAWATYCZE (wieś i gm., nad rz. Bug, pow. bialski, woj. lubelskie)

W dobie wojny polsko-bolszewickiej miejscowość na kilka dni, w sierpniu 1920 r., znalazła się pod okupacją sowiecką. Kontrofensywa polska znad Wieprza spowodowała jednak rychłe wyparcie oddziałów bolszewickich. Osiągnięcie linii drogowej Sławatycze – Wisznice było jednym z istotnych elementów planu Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego, który na celu miał oskrzydlenie i zniszczenie wojsk sowieckich atakujących Warszawę. W rejonie Sławatycz walczyły oddziały 3 dywizji piechoty legionowej pod dowództwem gen. Leona Berbeckiego.

SŁUPNO (wieś ok. 3 km na pld.-zach. od Radzymina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - w rejonie wsi, późnym wieczorem, zbierają się (po zajęciu przez wojska bolszewickie ok. godz. 19 Radzymina) 1., 2. i 3.bat. 46.pp. We wsi znajdowało się dowództwo i sztab 46.pp. Do wsi przybywa szef sztabu dywizji ppłk. Romuald Kohutnicki, który odwołał płk. Krzywobłockiego ze stanowiska d-cy 46.pp i powierzył je mjr. Liwaczowi.
14/15.VIII.1920r. - w nocy we wsi stały brygady bolszewickie (61. i 62.Bryg. Strzelców).
15.VIII.1920r. - rano II batalion grodzieńskiego pułku (30.pp) zajmuje Słupno, w czym pomaga miejscowa ludność rozbrajając bolszewików i biorąc ich do niewoli. O zmroku 30.pp ze Słupna zaatakował Radzymin.

- Przy szosie radzyńskiej, po lewej stronie jadąc z Warszawy, a przed tablicą z napisem Radzymin (na wysokości drogi polnej skręcającej w prawo do leśniczówki) na niewielkim wzniesieniu usytuowany jest POMNIK. Składa się on z dużego krzyża otoczonego niskim murkiem wzmacniającym szczyt wzniesienia. Na murku umieszczone są dwie tablice z różowego marmuru z napisami: (na lewej tablicy) - "POLSKO...!/ WSZAK MYŚMY/ Z TWEGO ZROBILII NAZWISKA/ PACIERZ, CO PŁACZE/ I PIORUN CO BŁYSKA./ J.SŁOWACKI", (na prawej tablicy) - "CHWALEBNI BRONIĄCYM/ OJCZYZNY W 1920 ROKU/ W 70-TĄ ROCZNICĘ/ BITWY POD RADZYMINEM/ RODACY/ 15 SIERPNIA 1990 R."

- Przy szosie radzyńskiej, po prawej stronie jadąc z Warszawy, a przed tablicą z napisem Słupno znajduje się pomnik. Są to trzy głazy na betonowej podmurówce. Przed lewym głazem umieszczone są trzy sylwetki żołnierzy idących do ataku. Sylwetki tych żołnierzy wykonane są z grubej blachy. Na głazie umieszczony jest herb Radzymina. Na podmurówce czarnymi literami wykonano napis: "RADZYMIN". W dniu 15.VIII.1920r. w tej okolicy miała miejsce koncentracja wojska polskiego przed ostatecznym atakiem na Radzymin.

SŁUSTOWO (wieś na zach. od Nasielska, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - rano ruszyło skrzydłowe natarcie polskiej 18-tej Dyw. Piechoty gen.Franciszka Krajowskiego na 4. i 16. Dyw. Strzelców ze składu XV Armii Sowieckiej. Po całodziennym walce polskie pułki wyszły na linię kolejową Ciechanów - Nasielsk. Wieś została zdobyta przez 49. Pułk Piechoty kpt. Nadachowskiego.

SMARDZEWO (wieś nad rz. Raciążnicą, prawym dopływem Wkry, ok. 10 km na płn. od Płońska, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - działania bojowe na pozycjach polskich atakowanych przez 54.i 18.Dyw. Strzelców z XV Armii Czerwonej.

SOCHOCIN (wieś gm. na lewym brzegu rz. Wkry, pow. płoński, woj. mazowieckie)

14/15.VIII.1920r. - późną nocą 145.pp płk.Rachmistruka, idąc w straży przedniej 18.DP, uderzył na Sochocin i w boju na bagnety z oddziałami XV Armii Czerw. Augusta Korka zdobył go o godz. 3.00 rano 15.VIII. Polacy stracili 6 oficerów i 60 żołnierzy.

- Cmentarz grzebalny: znajduje się tu mogiła z kamiennym pomnikiem, na którym jest napis: "Poległym bohaterom w obronie wiary i Ojczyzny dn. 17.VIII.20r."

SOCHACZEW (m. pow., woj. mazowieckie)

- ul. Traugutta. Cmentarz grzebalny: tablica ku czci 66 obywateli Ziemi Sochaczewskiej poległych w latach 1918-1920, odsł. 1938r.

SOKOŁÓW

16.VIII.1920r. - patrz GARWOLIN.

SOKOŁÓW PODLASKI (m. pow. i gm. na płn. od Siedlec, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

18.VIII.1920r. - patrz STANISŁAWÓW (woj. mazowieckie)

19.VIII.1920r. - 21.DP po ciężkich walkach zajęła miasto.

- ul. Siedlecka, cmentarz rzymskokatolicki: groby żołnierzy z 1920 r. – pomnik.

- ul. Chopina, mogiła z 1920 r.

SOKÓŁKA (m., woj. podlaskie)

SOLNIKI (wieś ok. 5 km na pld.-zach. od Zabłudowa, woj. podlaskie)

- Przed wejściem do wsi krzyż poświęcony poległemu mieszkańcowi w 1920r. Na pionowej płycie, na której stoi krzyż, jest napis: "Ś.P / JAN / BRAŃSKI / ŻYŁ LAT 19 / POLEGŁ W OBRONIE OJCZYZNY / 1920-1938 R."

SOŃSK (wieś gm. nad rz. Soną, ok. 10 km. na pld od Ciechanowa, pow. ciechanowski, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - 42.pp mjr.Krynckiego z 18.DP rozbił cofające się oddziały radz. nacierając na kier. Ojrzeń -Sońsk i zajął rejon Sońska.

- Cmentarz grzebalny: znajduje się tu bratnia mogiła ośmiu Polaków, którzy zginęli na tym terenie. Na cokole pomnika umieszczony jest napis: "CZEŚĆ!!/ Ś†P./ POLEGŁYM ŻOŁNIERZOM/ W WOJNIE/ Z BOLSZEVIKAMI/ 1920 R./ STAWIA TĄ PAMIĄTKĘ/ KOŁO MŁODZIEŻY/ W/ GOŁOTCZYŹNIE/ 1925 R."

- Przy drodze z Sońska do Sarnowej Góry stoi wysoki kamienny krzyż. W dolnej jego części jest napis: "Boże błogosław nam. 1922. Pamiątka po zmarłym śp. Stefanie Jaworskim." Krzyż ten stoi w miejscu, w którym w sierpniu 1920r. zginął St. Jaworski, żołnierz polski.

SOSNOWICA (wieś gm., nad kanałem Wieprz - Krzna, na zach. od Włodawy, pow. parczewski, woj. lubelskie)

17.VIII.1920r. - 4.brygada jazdy płk. Nieniewskiego w rejonie Sosnowicy zadała poważne straty Oddziałowi Wydzielonemu Grupy Mozyrskiej.

- Mogiła z kamienia polnego, w kształcie stożka, ogrodzona metalowym płotem. Na głazie napis: "†/ NIEZNANEMU ŻOŁNIERZOWI/ POLEGŁEMU ZA OJCZYZNĘ/ 1914-1920".

STANISŁAWÓW (wieś na wsch. brzegu Kanału Żerańskiego, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - Późnym wieczorem patrol 241.pp 81.bryg. radzieckiej osiągnęły rejon wsi.

STANISŁAWÓW [d. nazwa Cisek], wieś gm., pow. miński, woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - o świcie została sforsowana przez bolszewików linia polskich straży tylnych przechodząca przez wieś.

18.VIII.1920r. - rozpoczął się gwałtowny odwrót zdeorganizowanych mas wojska z 8., 10., i 17. dyw XVI Armii Czerwonej po trasie Stanisławów - Dobrze - Węgrów - Sokołów Podlaski. Polskie lotnictwo, zwłaszcza bombowe, nękało wycofujące się kolumny.

- W rynku od pld. strony ratusza znajduje się pomnik z szaro-pstrego marmuru, zbudowany z trzech płyt. Na lewej stronie jest data "1914" a na prawej "1920". Na środkowej płycie umieszczony jest metalowy orzeł bez korony, pod nim napis: "W / WALKACH / O / NIEPODLEGŁOŚĆ OJCZYZNY / W / LATACH 1914-1920 / POLEGŁYM NA POLU CHWAŁY / OBYWATELOM GM. STANISŁAWÓW". Poniżej drugi napis: "-POMNIK TEN UFUNDOWANO-/ Z INICJATYWY MIEJSCOWEGO KOŁA / OGÓLNEGO ZWIĄZKU PODOF. REZERWY / PRZY OFIARNOŚCI SPOŁECZEŃSTWA GM. / STANISŁAWÓW

DNIA 15 SIERPNIA 1938R." Pomnik ten odrestaurowano w 1980r.

STARA DĄBIA [dawniej DĄBIA] (wieś, gm. Ryki, pow. rycki, woj. lubelskie)

16.VIII.1920r. - 14.DP gen. Daniela Konarzewskiego współdziałając z 15.pułkiem ułanów stoczyła bitwę z oddziałami Grupy Mozyrskiej, a po rozbiciu ich zdobyła wieś.

STARA MALISZEWA (d. Stara Maliszowa, wieś ok. 7 km na zach. od wsi gm. Kosów Lacki, woj. mazowieckie)

8.VIII.1920r.-w bitwie poległ Stefan Lisiecki, por. 9.komp.67.pp. Pochowany został we wsi pod krzyżem, a dn. 19. 01.1921 ekshumowano zwłoki do Warszawy na Cmentarz Komunalny Powązki (d.wojskowy, kwatery A-14,II, 8).

STARA MIŁOSNA (osiedle w pld. części warszawskiej dzielnicy Wesoła, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wzdłuż pasma pobliskich wzgórz ciągnęła się II linia polskiej obrony.

STARAWIEŚ (wieś [nazwa obowiązuje od 2003r.], gm. Liw, pow. węgrowski, woj. mazowieckie)

- Na cmentarzu mogiła z płytą, na której wryty jest napis: "(płaskorzeźba orła)/ BOHATEROM 1920 ROKU/ POLEGŁYM W OBRONIE OJCZYZNY/ W 10 LETNIĄ ROCZNICĘ/ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI/ WDZIĘCZNI RODACY/ 1918-1928".

STARE MIERZWICE (wieś nad rz. Bug, ok. 13 km. na pld.-wsch. od Siemiatycz, gm. Sarnaki, pow. łosicki, woj. mazowieckie)

- W lesie przy drodze Mierzvice – Serpelice zbiorowa mogiła z krzyżami ułanów WP poległych w wojnie polsko-bolszewickiej 1920r.

STAROGRÓD (wieś, gm. Siennica, pow. miński, woj. mazowieckie)

- Pomnik z czerwonej cegły, zwieńczony metalowym krzyżem, ustawiony przy głównym skrzyżowaniu dróg we wsi, upamiętnia mieszkańców. Na obelisku metalowy odlew orła w koronie i tablica z napisem: "BÓG HONOR I OJCZYŻNA/ W HOŁDZIE POLEGŁYM I POMORDOWANYM/ MIESZKAŃCOM STAROGRODU/ W LATCH 1914-1920 I 1939-1945/ 202 R./ RODACY" .

- Kapliczka przydrożna, z czerwonej cegły, w pobliżu mostu na Świdrze przy rozwidleniu dróg do Siennicy i Borówka, ufundowana w 1922 r. przez Gustawa Zabieglińskiego jako wotum dziękczynne za uratowanie życia podczas rozbrajania żołnierzy bolszewickich w sierpniu 1920 r.

STARY DYBÓW [dawniej DYBÓW] (wieś nad rz. Rządzą na wsch. od Radzymina, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się bezpośrednio przed I polską linią obrony, na jej najważniejszym, tj. radzyminskim kierunku.

12.VIII.1920r. - Miejsce styku polskich batalionów 1. i 2. z 46.pp broniących odcinka Łosie-Helenów na przedpolu Radzymina. Ok. godz. 17.00 na widok patroli radzieckich, gdy padły pierwsze strzały, polscy saperzy spalili most na Rządzy.

13.VIII.1920r. - o świcie polskie placówki zostały wycofane, po czym wieś stała się miejscem postoju bolszewickich pododdziałów 27. Dyw. Strzeleckiej.

16.VIII.1920r. - wyniku walk 30.pp ok. godz. 16 odzyskano wieś.

STARY KRASZEW (wieś nad brzegiem rz. Rządzy, ok. 5 km na wsch. od Radzymina, woj. mazowieckie) - Patrz KRASZEW.

STARY SZELKÓW (wieś, gm. Szelków, pow. makowski, woj. mazowieckie)

9.VIII. 1920r. - o świcie bolszewicka piechota i kawaleria uderzyły na pozycje obsadzone przez żołnierzy lidzkiego pułku strzelców i 46 pułku strzelców kresowych. Po dwugodzinnym boju pododdziały 46 psk zaczęły się cofać, odsłaniając dwie baterie artylerii, które wpadły w ręce nieprzyjaciela. Bataliony III i I lidzkiego pułku, zagrożone okrążeniem, musiały także się wycofać. Droga odwrotu prowadziła przez most znajdujący się pod ostrzałem bolszewickich karabinów maszynowych. Natychmiastowy kontratak czterech kompanii 101 pułku piechoty i lidzkiego p. strz. odrzucił wroga za rzekę Orzyc. Działa zostały odzyskane, zdobyto kilkanaście karabinów maszynowych i wzięto kilkudziesięciu jeńców. Bolszewicy stracili 300 zabitych i rannych. Straty lidzkiego p. strzelców wyniosły 3 oficerów zabitych, 3 rannych oraz 86 zabitych i rannych szeregowców. Wieczorem oddziały polskie otrzymały rozkaz wycofania się do Pułtuska.

20.VIII.1920r. - rankiem II batalion 68 pułku piechoty, wsparty ogniem baterii 2 pułku artylerii polowej, uderzył na Szelków. Dzięki odnalezieniu brodu batalion przeprawił się przez Orzyc i wyparł oddziały bolszewickie z zajmowanych pozycji. Znane są nazwiska trzech żołnierzy poległych w tym boju.

- W centralnej części wsi, przy skrzyżowaniu dróg koło boiska szkolnego, znajduje się zbiorowa mogiła żołnierzy polskich z 1920 r. Na mogile pomnik składa się z trzech granitowych elementów: dwóch pionowych słupów i płyty poziomej. Na słupach umieszczono, na jednym odlew orła, a na drugim datę „1920”. Na poziomej płcie umieszczony jest napis: „1920”r. - "CZEŚĆ I CHWAŁA ŻOŁNIERZOM WP/ 101 PP I 1 LIDZKIEGO PP/ POLEGŁYM ZA OJCZYŻNĘ/ POD SZELKOWEM W BITWIE/ Z ROSJANAMI". Z lewej strony pomnika położono płytę z napisem: "TU/ SPOCZYWAJĄ/ ŻOŁNIERZE POLSCY/ WIECZNA PAMIĘĆ/ OBRONCOM OJCZYŻNY".

- Cmentarz parafialny. W północnym skraju cmentarza usytuowana jest mogiła żołnierzy Wojska Polskiego, poległych w roku 1920 podczas walk z bolszewikami,

STERDYŃ (wieś i gm., pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Mogiła z krzyżem. Pod krzyżem na płycie napis: "GRÓB/ NIEZNANEGO/ ŻOŁNIERZA".

STODZEW (Stodrzew, wieś nad rz.Świder, w okolicach dopływu Rudni, woj. mazowieckie)

17.VIII.1920r. - patrz OSIECK.

STRACHÓW (wieś na lewym brzegu rz. Liwiec, gm. Jadów, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

- ul. Bitwy Warszawskiej 1920 nr 114, róg ul. Krótkiej, przy drodze do wsi Puste Łąki, niedaleko Ośrodka Wypoczynkowo – Rekreacyjnego „Nadliwie” znajduje się kapliczka słupowa, murowana „Cudu nad Wisłą” poświęcona wydarzeniom z sierpnia 1920r. We wnętrzu obraz Matki Boskiej, a na jej cokole napis o treści: "KRÓLOWO/ KORONY/ POLSKIEJ/ MÓDL SIĘ/ ZA NAMI/, a poniżej "CVD/

NAD/ WISŁĄ/ +/ NA PAMIĄTKĘ/ ODPARCIA/ BOLSZEWIKÓW/ POD RADZYMINEM/ 15 SIERPNIA 1920 R."

STRUGA (część miasta Marki, nad rz. Czarną, w 1920r. wieś, pow. wołomiński, woj. mazowieckie) VIII.1920r. - wieś znajdowała się na II linii polskiej obrony i stanowiła centralny punkt dla wszystkich polskich operacji nakierowanych na Radzymin. Na piaszczystych wzgórzach obok Strugi znajdowały się punkty dowodzenia, punkty obserwacyjne i stanowiska artylerii. W Strudze miały miejsce postój odwoły 46.pp.

14.VIII.1920r. - ze wsi o 5 rano wyruszyło wzdłuż szosy polskie natarcie na Radzymin, podobnie było też w dniu 15 sierpnia. Do wsi przybyli: gen. Józef Haller - dowódca Frontu Północnego, gen. Franciszek Latinik - d-ca 1.Armii WP i szef sztabu - gen. Tadeusz Rozwadowski. Wtedy zapadła decyzja o odbiciu Radzymina i odzyskania utraconych pozycji nad rz.Rządzą. Dowództwo powierzono gen. Lucjanowi Żeligowskiemu, d-cy 10.DP. Jemu też podporządkowano 1. i 11.Dyw. oraz wszystkie związki bojowe biorące udział w walkach na przedpolu Warszawy.

- Za skrzyżowaniem dróg w Strudze, po lewej stronie szosy radzyminskiej jadąc z Warszawy, za parkingiem, na skarpie góry św. Antoniego znajduje się betonowa kapliczka św.Antoniego, wykonana w kształcie drzewa, z figurą Maki Boskiej na szczycie . W sierpniu 1920r. gen. L.Żeligowski, stojąc obok tej kapliczki przyjmował defiladę WP przed ostateczną bitwą o Radzymin.

Obok kapliczki na metalowym słupku umieszczono tekst:

"Przechodniu!/ Niechaj pamięć i sumienie z serca/ Twego płynące, zapomnieć nigdy/ nie zdołają, że my żołnierze WP,/ dywizji litewsko-białoruskiej,/ dowodzonej przez Gen. Jana/ Rządzkowskiego, siłami pułku/ strzelców wileńskich wraz z/ naszym dowódcą mjr. Stanisławem/ Bobiatyńskim, z tego miejsca w/ dniach 14 i 15.08.1920 r. szliśmy/ do śmiertelnej rozprawy z/ bolszewikami o utracony/ Radzymin./ Drugiego dnia walk, po/ krwawym wysiłku i śmiertelnych/ ranach, rozkaz wykonaliśmy -/ odbiliśmy Radzymin ku chwale/ naszej kochanej Ojczyzny Polski."

STRZEGOWO (wieś gm. nad rz.Wkrą, pow. mławski, woj. mazowieckie)

21.VIII.1920r. - Bitwa pomiędzy oddziałami polskimi ze składu 5.Armii WP, a oddziałami IV Armii Czerwonej. Po stronie polskiej walczył m.in. 115.p.uł. z 8.Brygady Kawalerii gen.Karnickiego.

- Cmentarz grzebalny: pomnik na mogile żołnierzy polskich z 115. pułku ułanów poległych 21.VIII.1920r.

- W pobliżu Gminnego Ośrodka Kultury, na miejscu przedwojennego pomnika, stoi nowy pomnik w kształcie litery V, odsłonięty 11.XI.1989r. Pomnik zaprojektował artysta Stempkowski ze Strzegowa. Na płycie pomnika jest napis: "Zdejm obuwie twoje albowiem miejsce, na którym stoisz ziemią świętą jest. Na wieczny spoczynek złożono tu śmiertelne szczątki nieśmiertelnych obrońców ziemi ojczystej. Ułanom 115/25 Pułku Ułanów Wielkopolskich poległym na polach Strzegowa w dniu 21 VIII 1920r. Wolni za ich wolność. Poległym pamięć, cześć i modlitwę ślubują. Polegli...(wymieniono 8 nazwisk)..".

STUPSK (wieś gm., ok. 10 km. na płd.-wsch. od Mławy, pow. mławski, woj. mazowieckie)
Patrz - WYSZYNY.

SUCHOWOLA (wieś gm. ok. 50 km na płn. od Białegostoku, przy szosie do Augustowa, pow. sokólski, woj. podlaskie)

- Za płn. krańcem wsi, po prawej stronie szosy znajduje się pomnik wykonany w kształcie ołtarza z tablicą o treści: "MIEJSCE UŚWIĘCONE KRWIĄ / BESTIALSKO POMORDOWANYCH / PRZEZ BOLSZEWIKÓW 9.VIII.1920R. / MIETKO FABIAN/ NAUMOWICZ WŁADYSŁAW/ RUDAKOWSKI PIOTR/ ZANIEWSKI FELIKS/ ZIMNOCH FRACISZEK/ ZGINĘLI ZA POLSKĘ / PAMIĘTAMY". Pomnik z kamienia wykonany był przed II woj. świat., a tablica jest nowa (odtworzona).

SULEJÓWEK (m., pow. miński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez wsch. kraniec ówczesnej wsi przechodziła I linia polskiej obrony, obsadzona przez oddziały 15.DP, bezpośrednich walk na tym odcinku nie było.

- ul. ks. Ignacego Skorupki (os. Cechówka). Patrz OSSÓW.

SUPRAŚL (m. gm., pow. białostocki, woj. podlaskie)

- ul. Józefa Piłsudskiego. Na skwerze, nie opodal Urzędu Miasta i Gminy, usytuowany jest pomnik zwieńczony orłem, z tablicą na cokole o następującej treści: "NA PAMIĄTKĘ/ OBCHODÓW X-LECIA ZWYCIĘSTWA/ POLSKI NAD ROSJĄ SOWIECKĄ/ I DLA UCZCZENIA PAMIĘCI/

POLEGŁYCH W WOJNIE 1920 R./ SYNÓW M. SUPRAŚLA/ ...(11 nazwisk).../
ZREKONSTRUOWANO W 1989 R."

SURAŻ (m. i gm. nad Narwią, pow. białostocki, woj. podlaskie)

- W kościele pw. Bożego Ciała, tablica z czarnego marmuru z napisem: "†/ BÓG I OJCZYZNA/ W HOŁDZIE SYNOM ZIEMI SURASKIEJ/ KTÓRZY WALCZYLI O WOLNOŚĆ OJCZYZNY/ I PONIEŚLI ŚMIERĆ/ W LATACH 1863, 1918-1920, 1939-45/ PAMIĘĆ O NICH PRZEKAZUJEMY/ PRZYSZŁYM POKOLENIOM/ NIECH ODPOCZYWAJĄ W POKOJU/ WDZIĘCZNI MIESZKAŃCY SURAZA/ I ZAWYK".

SUWAŁKI (m. pow. nad rz. Czarną Hańczą, woj. podlaskie)

SWATY (wieś ok. 10 km na płn. od Dębłina, woj. lubelskie)

16.VIII.1920r. - patrz GARWOLIN.

SZCZUCZYN (m. gm., pow. grajewski, woj. podlaskie)

- Cmentarz rzymskokatolicki (usytuowany na zach. od zabudowań miasta, u zbiegu dróg prowadzących do Niedźwiadnej i Łomży): płyta nagrobna żołnierzy polskich poległych w wojnie 1920r.

SZELKÓW (wieś, nad rzeką Orzyc, pow. makowski, woj. mazowieckie) - patrz STARY SZELKÓW.

SZLUSTÓW (wieś w woj. mazowieckim)

15.VIII.1920r. - po walkach 49.pp kpt. Nadachowskiego z 18.DP zajął rejon Szlustowa.

SZWELICE (wieś nad rz. Pełta, gm. Karniewo, pow. makowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Przy głównej alei (idąc od strony kościoła), po prawej stronie zbiorowa mogiła żołnierzy polskich poległych w 1920r.

SZYDŁOWIEC (m. pow., woj. mazowieckie)

- ul. Zakościelna 13. W kościele św. Zygmunta umieszczona jest tablica z czarnego marmuru z napisem: "W 80 ROCZNICĘ/ BITWY WARSZAWSKIEJ/ ŻOŁNIERZOM SZYDŁOWCA/ WALCZĄCYM W 1919-1920 ROKU/ ZA WIARĘ I WOLNOŚĆ/ TABLICĘ UFUNDOWAŁ/ KAZIMIERZ JĘDRZEJCZYK/ SYN ŻOŁNIERZA 1919-1920 R."

SZYDŁOWO (wieś gm., ok. 5 km na płn.-wsch. od Mławy, pow. mławski, woj. mazowieckie)

22.VIII.1920r. - "Kawkor" Gaja przebija się przez linię kolejową w okolicach Szydłowa i Wyszyn. Odcinka tego bronił 49.pp. ochotniczy. 3.kompania 1.batalionu tego pułku walczyła dzielnie do ostatniego naboju, a po dostaniu się do niewoli wszyscy zostali wycięci szablami, ocalał tylko jeden z oficerów rzucając się do ucieczki. Później oddział, który wymordował polskich żołnierzy dostał się do niewoli pod Chorzelami, przyprowadzono go do Mławy pod sąd wojskowy, który skazał 201 żołnierzy na rozstrzelanie. Pochowano ich przy drodze do Szydłowa. Ocalał tylko jeden kozak, który pozwolił uciec polskiemu oficerowi. Kozak ten służył później w wojsku polskim w kawalerii płk. Dreszera. Patrz WYSZYNY.

- Cmentarz grzebalny: znajdują się tu dwa groby żołnierskie z 1920r. Napis na pierwszym grobie brzmi: "Tu spoczywają zwłoki Śp. 20 lub 30 nieznanym Polskich Żołnierzy 44pp. poległych 1920r. w wojnie z bolszewikami.", a na drugim - "Tu złożyli młode życie żołnierze 49pp w walkach o niepodległość i całość Ojczyzny. Cześć ich pamięci."

- Cmentarz żołnierzy radzieckich z 1920r. (przy szosie). Na wielkiej betonowej płycie pomnika na czerwonym tle widnieje napis "ŻOŁNIERZOM RADZIECKIM POLEGŁYM W TRAGICZNYCH WALKACH 1920r.". Nad napisem czerwona gwiazda. Pomnik ten wzniesiono w 1946r. Pierwotnie tu była tablica z napisem: "Bohaterskim żołnierzom Armii Czerwonej, którzy polegli w 1920 roku w walce z burżuazyjną i jaśniepańską Polską, w walce o socjalizm i naszą wolność. Społeczeństwo gminy Szydłowo". W październiku 1956 tablica ta zniknęła, a wkrótce pojawiła się jej nowa wersja.

SZYMANOWICE DUŻE (wieś, gm. Sobienie Jeziory, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

- Przy drodze do Gusina, w sadzie ustawiony jest kamienny krzyż, pobielony, upamiętniający rok 1920. Na cokole krzyża napis: "na Cześć/ Panu Bogu/ Jan Nowak/ 1920 r."

SZYDŁÓWEK (wieś, ok. 4 km na pld.-wsch. od Mławy, pow. mławski, woj. mazowieckie)

ŚNIADOWO (wieś gm., ok. 17 km na pld. od Łomży, pow. łomżyński, woj. podlaskie)

- ul. Cmentarna. Na cmentarzu parafialnym mogiła żołnierzy polskich poległych w wojnie 1920r. Na mogile ustawiono granitowy obelisk z metalową tablicą, na której znajduje się napis:

"ZBIOROWA MOGIŁA/ 26-CIU NN. ŻOŁNIERZY/ POLSKICH, KTÓRZY W DNIU/ 2 SIERPNI
1920 R./ W WALCE Z BOLSZEWICKIM/ NAJEŹDŹCĄ ODDALI/ SWOJE MŁODE ŻYCIE/ ZA
ODRODZONĄ I WOLNĄ/ POLSKĘ".

ŚWIDRY WIELKIE (osiedle we wsch. części m. Otwocka, nad brzegiem Wisły przy ujściu Świdra, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - w osadzie tej rozpoczęła się II linia polskiej obrony na przedmościu Warszawy.

ŚWIECIE nad WISŁĄ (m. pow. na lewym brzegu Wisły przy ujściu rz. Wdy, woj. kujawsko-pomorskie)

- ul. Sienkiewicza. Stary cmentarz: groby żołnierzy polskich poległych w 1920r.
- ul. Sądowa 21. Klasztor pobernardyński z kościołem Niepokalanego Poczęcia NMP. Przed wieżą bramną (przed tzw. klasztorkiem) mieści się pomnik Najświętszego Serca Jezusowego. Jego fundatorem był Jan Mączkowski. Pomnik odsłonięto już 3 maja 1923 r. na cześć Sokołów, którzy oddali życie za Ojczyznę w wojnie polsko - bolszewickiej (jednym z nich był syn p. Mączkowskiego). Na cokole rzeźba żołnierza, a obok wyryty napis: "Cześć Bohaterom!/ którzy polegli/ w polskiej wojnie/ na Froncie/ bolszewickim".

ŚWIERCZE-KOTY (wieś gm., ok. 10 km na płn. od Nasielska, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - po walkach 144.pp mjr. Ocetkiewicza z 18.DP powstrzymując ataki 4. i 33. dyw. strzelców z XV Armii Czerwonej zajął rejon Świerczy.

TŁUSZCZ (m. gm., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

12/13.VIII.1920r. - w nocy wojska bolszewickie sforsowały przechodzącą przez miasto linię polskich straży tylnych.

- ul. Warszawska. Pomnik Obrońców Ojczyzny 1920 - cmentarz wojenny. Położony na terenie skweru oddzielającego ul. Warszawską od torowiska. Założony w 1920r., na planie prostokąta, otoczony niskim wałem ziemnym i obsadzony żywopłotem grabowym. W środkowej części siedem płasko ułożonych płyt z wgłębionymi krzyżami, u wezłowia betonowy postument z krzyżem na szczycie. Na pomniku znajduje się kamienna tablica z napisem: "†/POLEGŁYM ◦ ŻOŁNIERZOM/ W OBRONIE OJCZYZNY 1920 ROKU/ DWORNIAK JAN szer. 36.p.p. 7.VIII/ KOŚCIUCH FRANCISZEK szer. 42.p.p. 10.VIII/ OBORA JAN szer. 4.p.p.leg. 9.VIII/ OPAŁKA JAN szer. 21.p.p. 4.VIII/ PIETRZAK IM.N.N. szer. 69.p.p. 7.VIII/ STEFANIAK JÓZEF strz.grodzień.p.strz. 9.VIII/ W HOŁDZIE I KU PAMIĘCI/ MIESZKAŃCY ZIEMI/ TŁUSZCZAŃSKIEJ".

TORUŃ (m. woj. nad Wisłą, woj. kujawsko-pomorskie)

- ul. Grudziądzka (naprzeciwko dworca PKS). Cmentarz garnizonowy: kwatera żołnierzy polskich poległych w 1920r.

TRZCIANKA (wieś, gm. Brańszczyk, pow. wyszkowski, woj. mazowieckie)

- Przy drodze krajowej nr 8 w stronę Wyszkowa znajduje się murowana kaplica nagrobna upamiętniająca miejsce pochówku żołnierzy 201 Ochotniczego Pułku Piechoty poległych 3.VIII. 1920 r. w obronie Ojczyzny w wojnie polsko – bolszewickiej.

TRZEPOWO (dzielnica w płn. części Płocka; w 1920r. wieś; woj. mazowieckie)

18.VIII.1920r. - W godzinach przedpołudniowych, pod wsią, wypad batalionu 6-go pułku Legionów pod dow. por. Mieczysława Głogowskiego natknął się na większe skupienie kawalerii bolszewickiej i został rozgromiony.

- Patrz PŁOCK.

TYKOCIN (wieś gm. nad Narwią, woj. podlaskie)

UNIEJÓW (m. gm. nad Wartą, pow. poddębicki, woj. łódzkie)

- ul. Kościelna. W kościele parafialnym na lewo od wejścia, na ścianie umieszczona jest tablica z piaskowca z m.in. następującym napisem: "Synom tego miasta i okolicy / co padli w walkach o wolność / w latach 1918-1920 / ku wiecznej pamiętce ich śmierci bohaterskiej / tablicę tę eryguje / ZORP / Zarząd Koła Uniejów / Uniejów 11.XI.1932r.".

URLE (wieś nad Liwcem, gm. Jadów, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

- ul. Żwirki i Wigury 4. Liceum Ogólnokształcące im. Bitwy Warszawskiej 1920 roku (koedukacyjna szkoła o charakterze wojskowym).
- Kapliczka „Cudu nad Wisłą” wzniesiona na pamiątkę odparcia bolszewików pod Radzyminem w 1920 r.

WARSZAWA (m. stoł. nad Wisłą, woj. mazowieckie)

- al. Gen. Władysława Sikorskiego (dz. Mokotów, Stegny). W sierpniu 1920r. gen. Wł. Sikorski był dowódcą 5 Armii WP, stanowiącej północne skrzydło Frontu Północnego, który obejmował odcinek od granicy Prus Wsch. do Modlina. Autor książki "Nad Wisłą i Wkrą. Studium z polsko-rosyjskiej wojny" (Lwów 1928).
- al. Jerozolimskie 3 (dz. Śródmieście). Muzeum Wojska Polskiego. W zbiorach muzeum znajduje się wiele eksponatów z okresu Bitwy Warszawskiej 1920r.: broń, mundury, odznaczenia, plakaty propagandowe, zdjęcia, obrazy itp. Znajduje się tu m.in. krzyż, stuła i order Virtuti Militari V klasy ks. I. Skorupki; a z obrazów: "ROK 1920" - mal. Z. Jasiński 1930, ol. pł.; "ŚMIERĆ KSIĘDZA IGNACEGO SKORUPKI" - mal. M. Bylina, 1938, ol. pł.; "BITWA POD WARSZAWĄ W 1920r.", mal. M. Bylina, 1939, ol. pł. oraz dwie tablice z Grobu Nieznanego Żołnierza z nazwami pół bitewnych z lat 1918-1920.
- al. Solidarności 51 (dz. Praga Północ). VIII Liceum Ogólnokształcące im. Króla Władysława IV. Na ścianie budynku szkoły wmurowana jest tablica z czarnego marmuru z napisem: "TU/ NA TERENIE/ GIMNAZJUM/ im. WŁADYSŁAWA IV/ OD CZERWCA/ DO SIERPNIA/ 1920 ROKU/ FORMOWAŁ SIĘ I BATALION/ 236 OCHTNICZEGO PUŁKU PIECHOTY/ I STĄD/ POD DOWÓDZTWEM/ PPOR. STANISŁAWA MATAREWICZA/ Z KAPELANEM/ KS. IGNACYM SKORUPKĄ/ WYRUSZYŁ/ DO ZWYCIĘSKIEGO BOJU/ POD OSSOWEM/ OBROŃCOM OJCZYZNY/ WŁADYSŁOWIACY 1992".
- Ogród Saski. Na głównej osi ogrodu płyta upamiętniająca powitanie wojsk polskich przez Józefa Piłsudskiego w 1921 (kopia płyty odsłonięta w 1995). Napis na płycie: "22 MAJA 1921 R/ MARSZAŁEK/ PIŁSUDSKI/ W DNIU POWROTU/ ZWYCIĘSKIEGO WOJSKA/ WITANEGO RADOŚNIE PRZEZ/ STOLICĘ WYRAZIŁ Z TEGO/ MIEJSCA UZNANIE/ DLA WARSZAWY/ ZA JEJ PATRIOTYCZNĄ/ POSTAWĘ W PAMIĘT-/NYCH DNIACH/ SIERPNIOWYCH 1920 ROKU".
- Park im. Józefa Piłsudskiego (dz. Śródmieście). Tę nazwę od 1988r. nosi Pole Mokotowskie. Granice parku określają ulice: Żwirki i Wigury - Wawelska - Armii Ludowej - Waryńskiego - Batorego - Rostafińskich. Na trawniku przy ul. Batorego znajduje się wielki złom piaskowca z napisem: "PARK / im. JÓZEFA / PIŁSUDSKIEGO". W latach 1920-1937 na Polach Mokotowskich znajdowało się lotnisko. Od 9.VIII. 1920r. kwatrowała tu m.in. 8-ma eskadra wywiadowcza pod dowództwem por. pil. Augustyna Menczaka. W miarę zbliżania się ofensywy bolszewickiej pod Warszawę eskadra ta skierowała swe działania na Radzymin i wzięła udział w walkach 14 i 15 sierpnia 1920r., bombardując i szturmując pierwsze linie piechoty nieprzyjaciela. W 1935r. na Polach Mokotowskich odbyła się przed trumną Marszałka J. Piłsudskiego pożegnalna defilada wojskowa.
- Park im. Edwarda Rydza-Śmiałego (między ul. Rozbrat, a al. Na Skarpie; dz. Śródmieście). W 1920r. Rydz-Śmigły był dowódcą 3. Armii i Frontu Środkowego, który w sierpniu zgrupowany został nad Wieprzem skąd uderzył na lewe skrzydło i tyły nieprzyjaciela.
- pl. gen. Józefa Hallera (dz. Praga Północ). W sierpniu 1920r. J. Haller był dowódcą Frontu Północnego, którego zadaniem było przyjęcie bitwy obronnej na linii biegnącej od Prus Wsch. wzdłuż rzeki Orzyc, Narwi i przedmościa Warszawy. W skład tego frontu wchodziły trzy armie: 1, 2 i 5.
- pl. Grzybowski 3/5 (dz. Śródmieście). Kościół pw. Wszystkich Świętych. Na ścianie kościoła, po lewej stronie wejścia, umieszczona jest tablica z napisem: "POLEGLI / W WALCE ZA WIARĘ I OJCZYZNĘ / W LATACH 1914-1920 / ..(wymieniono nazwiska).../ PAMIĄTKĘ TĘ UFUNDOWAŁ / OFIARNOŚCIĄ PARAFIAN PROBOSZCZ / PARAFJI WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH / ks. DR MARCELI GODLEWSKI."
- pl. Marszałka Józefa Piłsudskiego (do 1990r. pl. Zwycięstwa; dz. Śródmieście). Przy płd.-zach. stronie placu znajduje się Grób Nieznanego Żołnierza, upamiętniający tysiące bezimiennych bohaterów poległych w walkach o niepodległość Polski. 2.XI.1925r. złożono tu uroczyste prochy jednego z nieznanego żołnierza, który poległ nad Wereszycą w obronie Lwowa. Pobojowisko to wyłoniono drogą losowania spośród 15 wybranych do tego celu. Na kolumnach umieszczono dwie tablice z nazwami pół

bitewnych z lat 1918-1920r., obecnie tablice te znajdują się w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie. Na tablicach tych są umieszczone m.in. następujące miejsca bitew: ".../ RADZYMIN / OSSÓW / 13-15.VIII.1920 / BORKOWO / POD NASIELSKIEM / 14-15.VIII.1920 / SARNOWA GÓRA / POD CIECHANOWEM / 16-20.VIII.1920 / PRZASNYSZ / 21-22.VIII.1920/..." W dniu 11.XI.1990r. odbyło się odsłonięcie i poświęcenie czterech nowych TABLIC z nazwami pól bitewnych, wykonanych na wzór istniejących tu tablic przed II wojną światową.

- pl. Na Rozdrożu. Pomnik Bitwy Warszawskiej 1920. ?
- pl. Trzech Krzyży 2 (dz. Śródmieście). Pomnik Wincentego Witosa. Napis na frontowej ścianie cokołu: "... a Polska / winna trwać wiecznie." / Wincenty Witos / 1874 – 1945". Napis na tylnej ścianie cokołu: "Wielkiemu synowi / polskiej wsi / – Naród". Wincenty Witos trzykrotnie sprawował funkcję premiera (od 24.07.1920 do 13.09.1921, od 28.05.1923 do 14.12.1923 i od 10.05.1926 do 14.05.1926). Wiceprzewodniczący Rady Obrony Państwa (24 VII - 1 X 1920). Poza podejmowaniem bieżących decyzji jako premier zwracał szczególną uwagę na kwestie morale żołnierzy i społeczeństwa w ciężkich chwilach, gdy Armia Czerwona była coraz bliżej stolicy. Sam premier kilkakrotnie wyjeżdżał na linię frontu (pod Marki, Radzymin, Nasielsk, Modlin i Okuniew).
- pl. Politechniki 1 (d. pl. Jedności Robotniczej; dz. Śródmieście). Politechnika Warszawska. W sierpniu 1920r. w Gmachu Głównym PW mieścił się sztab armii ochotniczej gen. J.Hallera, a na górnych piętrach szpital wojskowy. W innych budynkach PW stacjonowały jednostki wojskowe. Liczni studenci służyli w wojsku, a ok. 80 z nich poległo w walkach. W dniu 25.XI. 1923r. w Dużej Auli PW odsłonięto pamiątkowe tablice, które w latach 40-tych po II woj. św. zostały zniszczone. W listopadzie 1990r. (podczas obchodów 75-lecia PW) przywrócono na poprzednie miejsce zrekonstruowane tablice. (Tablice poświęcone udziałowi uczniów w walkach w obronie stolicy w 1920r. znajdowały się w okresie międzywojennym w wielu szkołach i instytucjach, np. w słynnej "kolejówce" na ul. Chmielnej.).
- ul. Bajkowa nr 17/21 (dz. Wawer, os. Radość). Szkoła Podstawowa nr 204 im. 19. Pułku Ułanów Wołyńskich. Pomnik 19. Pułku Ułanów Wołyńskich. (patrz – Skrzyszew). Pomnik usytuowany jest przed budynkiem szkoły, na placu, po lewej stronie furtki wejściowej. Na niewielkim wzniesieniu ustawiony jest głaz, na którym umocowana jest tablica (o wymiarach 0,67x0,97 m) z blachy stalowej oksydowanej na czarno z wytłoczonym napisem: "„A wy winniście im cześć” A. Asnyk/ ŻOŁNIERZOM/ 19 PUŁKU/ UŁANÓW/ WOŁYŃSKICH/ 1917 • UTWORZENIE NA UKRAINIE SZTURMOWEGO/ SZWADRONU HUZARÓW/ 1920 • ZWYCIĘSKA BITWA JAZDY JAWORSKIEGO/ POD SKRZESZEWEM/ 1920 • SFORMOWANIE 19 PUŁKU UŁANÓW WOŁYŃSKICH/ ZA WALKI W 1939 R. ODZNACZENIE PUŁKU KRZYŻEM VIRTUTI MILITARI/ SPOŁECZNOŚĆ SZKOŁY PODSTAWOWEJ NR 204/ W WARSZAWIE SWOJEMU PATRONOWI/ KWIECIEŃ 1997". Po prawej stronie napisu, na tej samej tablicy, wytłoczony jest orzeł w koronie. Po obu stronach głazu rosną tuje, a za głazem trzy lance z pułkowymi proporczykami niebiesko-białymi. Pomnik odsłonięto 12 kwietnia 1997r.
- ul. Belwederska 1 (dz. Śródmieście). Pałac Belweder: W nocy z 5 na 6 sierpnia 1920r. Wódz Naczelny Marszałek Józef Piłsudski opracowuje wraz z Szefem Sztabu gen. Tadeuszem Rozwadowskim ogólny plan Bitwy Warszawskiej, który zostaje podany w rozkazie nr 8358/III z dn. 6.VIII.1920r. Obecnie w Belwederze mieści się muzeum pamiątek po marszałku Józefie Piłsudskim. Na placu przed ogrodzeniem Belwederu (po lewej stronie) w dniu 8 listopada 1998r. odsłonięto pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego wg projektu rzeźbiarza Jana Konarskiego, który wzorował się na przedwojennej rzeźbie wykonanej w marmurze przez Stanisława Ostrowskiego. Pomnik odlany w brązie, wysokości 4,5 m, ustawiony jest na niskim cokole, na którym, po prawej stronie umieszczony jest napis: "SWEMU OBRONCY W ROKU 1920/ WARSZAWA". Z tyłu cokołu widnieje napis: "Z INICJATYWY JERZEGO WALDORFFA POMNIK TEN ODSŁONIĘTO/ 8 LISTOPADA 1998 R. W 80-TĄ ROCZNICĘ ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI/ FUNDATORAMI SĄ:/ GMINA WARSZAWA CENTRUM, ZARZĄD DRÓG MIEJSKICH W WARSZAWIE/ „CIAŁBUD”

WIESŁAW CIAŁKOWSKI I INNI OFIARODAWCY/ SPOŁECZNY KOMITET BUDOWY POMNIKA/ MARSZAŁKA JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO WARSZAWA 1998 R."

- ul. Bitwy Warszawskiej 1920r. (dz. Ochota, do 15.VIII.1990r. ul. Wery Kostrzewy).
- ul. Chłodna 9 (dz. Wola - Mirów). W podziemnej kaplicy Miłosierdzia Bożego kościoła pw. św. Karola Boromeusza (par. św. Andrzeja Apostoła) znajduje się tablica z czarnego marmuru z napisem: "NA PAMIĄTKĘ ROCZNICY UTWORZENIA/ 1 PUŁKU SZWOLEŻERÓW JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/ PUŁKU ODZNACZONEGO KRZYŻEM VIRTUTI MILITARI/ DLA UCZCZENIA SZWOLEŻERÓW POLEGLYCH I POMORDOWANYCH/ W WOJNIE POLSKO - BOLSZEWICKIEJ 1918-1920 R./ W WOJNIE 1939-1945 R. W KONSPIRACJI SZP ZWZ I AK/ W AKCJI "BURZA" I POWSTANIU WARSZAWSKIM/ W WIĘZIENIACH I OBOZACH HITLEROWSKICH, SOWIECKICH/ I POLSKI LUDOWEJ/ ZA DZIAŁALNOŚĆ NIEPODLEGŁOŚCIOWĄ I WALKĘ/ O SUWERENNOŚĆ OJCZYZNY/ 10 GRUDNIA/ 1993 ROKU/ KOŁA SZWOLEŻERÓW/ WARSZAWA – LONDYN".
- ul. Ciepła 3 (dz. Śródmieście; przy Rondzie ONZ). Na ścianie budynku, po prawej stronie bramy prowadzącej na podwórko wmurowana została w 1997r. tablica z napisem: "W TYM DOMU/ URODZIŁ SIĘ/ 31 LIPCA 1893 ROKU/ IGNACY JAN SKORUPKA/ KSIĄDZ KAPELAN WOJSKA POLSKIEGO/ POLEGLY W BITWIE POD OSSOWEM/ 14 SIERPNI 1920 ROKU/ BOHATER WOJNY POLSKO - BOLSZEWICKIEJ/ OBROŃCA WARSZAWY". Napis ten wyryty jest na czarnym marmurze, wyciętym w kształcie konturów części Polski na zachód od Wisły. Ta płyta marmurowa jest przytwierdzona do prostokątnej płyty z brązowego marmuru, na której (po prawej jej stronie) wyryto główne rzeki płynące po terenach działań wojennych na wschód od Wisły. Poniżej czarnej płyty marmurowej, na brązowym marmurze umieszczony jest napis: "PROJEKTOWAŁ:/ ANDRZEJ GAWLIKOWSKI".
- ul. Długa 13/15 (dz. Śródmieście). Kościół N.M.Panny - Garnizonowy. Drzwi głównego wejścia do świątyni ozdobione są ośmioma płaskorzeźbami, z których jedna jest poświęcona Bitwie Warszawskiej z 1920r. Płaskorzeźba jest sygnowana: "ANDRZEJ RENES 1994".
- ul. Floriańska 3 (dz. Praga Północ). Pomnik Ignacego Skorupki przed katedrą praską, stąd 16 batalion 236 pp. Armii Ochotniczej /młodzież akademicka i gimnazjalna/ wyruszył do walki pod Ossowem.
- ul. Freta 10 (dz. Śródmieście). Wewnątrz kościoła św. Jacka (OO.Dominikanów) znajdują się dwie tablice poświęcone bohaterom wojny z 1920r. W końcu lewej nawy umieszczona jest tablica z napisem: "PAMIĘCI/ GENERALÓW/ TADEUSZA JORDANA ROZWADOWSKIEGO/ JÓZEFA HALLERA/ WŁADYSŁAWA SIKORSKIEGO/ FRANCISZKA LATINIKA/ FRANCISZKA KRAJOWSKIEGO/ ZYGMUNTA PODHORSKIEGO/ WŁODZIMIERZA OSTOI-ZAGÓRSKIEGO/ KSIĘDZA/ IGNACEGO JANA SKORUPKI/ ORAZ WSZYSTKICH/ OFICERÓW I ŻOŁNIERZY/ KTÓRZY W SIERPNIU 1920 R. BRONILI/ OJCZYZNY W ZWYCIĘSKIEJ BITWIE/ O BYT NARODU./ ŻOŁNIERZE/ OBWODU "BAŻANT" N.O.W.-AK". Napis na drugiej tablicy: "ŻOŁNIERZOM/ 81 PUŁKU STRZELCÓW/ GRODZIENSKICH/ IMIENIA KRÓLA STEFANA BATOREGO/ POLEGLYM W OBRONIE/ OJCZYZNY/ I POMORDOWANYM W LATACH/ 1918-1920 I 1939-1945/ ORAZ ZMARŁYM PO WOJNIE/ TOWARZYSZE BRONI I RODZINY/ 12 LISTOPADA 1985".
- ul. gen. Antoniego Chruściela (dz. Rembertów; d. ul. A. Wieczorkiewicza; Stary Rembertów). Na terenie Akademii Obrony Narodowej, na frontowej ścianie bloku nr 25 umieszczona jest pamiątkowa tablica z napisem: "GENERAL/ CHARLES/ DE GAULLE/ 1890-1970/ W STULECIE URODZIN/ W 70-LECIE/ UDZIAŁU W WOJNIE/ 1920 ROKU/ WOJSKO POLSKIE".
Charles Andre de Gaulle, generał i polityk francuski, teoretyk wojskowy i mąż stanu. Był uczestnikiem I wojny światowej. W latach 1920-21 był członkiem francuskiej misji wojskowej w Polsce. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, a następnie był wykładowcą w Centrum Wyszkozenia Piechoty w Rembertowie. Na terenie AON zachowały się do dziś pamiątki po generale.

- ul. gen. Tadeusza Kutrzeby (dz. Wola, os. Boernerowo). W sierpniu 1920r. ppłk. T. Kutrzeba był szefem sztabu Frontu Środkowego obejmującego odcinek od Dębłina do Brodów, który był obsadzony przez 3 i 4 Armię WP.

- ul. gen. Wiktora Thommego (dz. Wola, Boernerowo). W sierpniu 1920r. ppłk. W. Thomm, e był dowódcą 19. Brygady Piechoty składającej się z 28 i 29 PP. W dniu 14.VIII.1920r. brygada ta stoczyła walkę pod Nieporętem z 243. Piotrogradzkim Pułkiem Strzelców pod dowództwem Tierentiewa.

- ul. Grochowska 365 (dz. Praga Południe, os. Kamionek).

1. Kościół pw. Matki Boskiej Zwycięskiej wzniesiony w latach 1929-31 jako dziękczynne votum za opiekę Matki Najświętszej w tragicznych dniach sierpnia 1920r. W ołtarzu głównym tryptyk malowany przez B. Wiśniewskiego 1935r. (m.in. z wizerunkiem ks. Ignacego Skorupki na tle toczącej się bitwy).

2. Na frontowej ścianie kościoła, po lewej stronie głównego wejścia umieszczona jest prostokątna płaskorzeźba popiersia gen. Tadeusza Rozwadowskiego (1866-1928) z napisem: "GENERAL/ TADEUSZ JORDAN/ ROZWADOWSKI/ *1866 +1928-/ OBRONCA OJCZYZNY/ LWÓW 1918 1919/ WARSZAWA 1920". Pod płaskorzeźbą umieszczona jest tablica z czarnego marmuru z napisem: "DOWÓDCA OBRONY LWOWA 1918-1919/ SZEFE SZTABU GENERALNEGO I TWÓRCA/ ZWYCIĘSTWA ORĘŻA POLSKIEGO W 1920./ ARESZTOWANY PO ZAMACHU MAJOWYM/ W 1926r. WIĘZIONY PRZEZ ROK BEZ AKTU/ OSKARŻENIA W WILNIE GDZIE ODEBRANO/ MU ZDROWIE."

3. Również na frontowej ścianie kościoła, po prawej stronie głównego wejścia umieszczona jest tablica z ciemnego marmuru z napisem: "D+O+M/ NA PAMIĄTKĘ WYJŚCIA z POLSKI WOJSK ROSYJSKICH/ OD PRZESZŁO DWUSTU LAT MORDUJĄCYCH POLAKÓW/ TŁUMIĄCYCH POWSTANIA NARODOWE/ 1768-1794-1831-1863/ WOJSKA TE USIŁUJĄCE ODEBRAĆ NAM/ NIEPODLEGŁOŚĆ ZOSTAŁY POBITE U BRAM/ STOLICY W 1920 ROKU/ NIESTETY OKUPOWAŁY ONE OJCZYZNĘ/ PO CZWARTYM ROZBIORZE 1939-1993/ SZERZĄC ZBRODNIĘ KOMUNY/ W DWUSETNĄ ROCZNICĘ RZEZI PRAGI-/ TABLICĘ TĘ KŁADZIE Biskup Zbigniew Józef Kraszewski/ 4 LISTOPADA 1994".

4. POMNIK KU CZCI POLEGŁYCH I ZMARŁYCH POCHOWANYCH NA CMENTARZU KAMIONKOWSKIM. Pomnik wykonany wg proj. Lecha Dunina ustawiony jest przed kościołem, po prawej stronie wejścia od ul. Grochowskiej. Został wzniesiony w 1981r. z ciosów kamiennych, na cokole w kształcie krzyża. W ścianę obelisku od strony kościoła (południowa strona pomnika) wmurowana jest kamienna tablica z wykutym napisem:

"+ D + O + M +/ MIEJSCE NA KTÓRYM STOISZ/ ZIEMIA ŚWIĘTĄ JEST./ WJ 3,5/ PAMIĘCI POLEGŁYCH I ZMARŁYCH/ NA TYM CMENTARZU KAMIONKOWSKIM/ OD 1000 LAT POGRZEBANYCH:/ (gałązka oliwna)/ POLAKÓW SZWEDÓW/ ROSJAN NIEMCÓW ŻYDÓW/ FRANCUZÓW LITWINÓW/ KOZAKÓW TATARÓW I INNYCH/ (gałązka oliwna)/ POMNIK TEN UFUNDOWAŁ/ KSIĄDZ PROBOSZCZ BISKUP/ ZBIGNIEW JÓZEF KRASZEWSKI/ I PARAFIANIE TUTEJSI. AD. 1981".

W roku 1990 umieszczono na obelisku, od strony wschodniej, tablicę odlaną z brązu poświęconą ks. I. Skorupce z napisem:

"(płaskorzeźba przedstawiająca orła z krzyżem na głowie, nad którym góruje Matka Boska z Dzieciątkiem)/ W STARYM KOŚCIÓŁKU/ NA KAMIONKU - W DRODZE/ NA FRONT - ODPRAWIŁ SWOJĄ/ OSTATNIĄ MSZĘ ŚWIĘTĄ KSIĄDZ/ IGNACY SKORUPKA/ KAPELAN 236 PUŁKU PIECHOTY ARMII/ OCHOTNICZEJ. POLEGŁ 14 SIERPNIA 1920/ POD OSSOWEM. CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI./ W 70 ROCZNICĘ BITWY WARSZAWSKIEJ/ ZWANIEJ „CUDEM NAD WISŁĄ”/ PZO i TPW/ 15 SIERPNIA 1990".

- ul. Grzybowa 1 (dz. Rembertów, Nowy Rembertów).

POMNIK BOHATERÓW WOJNY 1919-20 (schody kościoła MB Zwycięskiej)

Pomnik stanowią schody przed frontonem kościoła Matki Boskiej Zwycięskiej. Kościół zbudowany w latach 1947-50 wg projektu architekta Wacława Kononowicza jest votum wdzięczności za opiekę Matki Najświętszej nad narodem polskim w tragicznych dniach sierpnia 1920r. Główne schody do

świątyni zbudowane w 1996r. wg projektu inż. Witolda Sobczyka upamiętniają kampanię wojenną lat 1919-1920. Na płycie głównej schodów splecione są litery „V” i „M” – znak Matki Boskiej Zwycięskiej. Płyta główna schodów z czarnej, bazaltowej kostki upamiętnia ofiary wojny z bolszewikami. Po dwóch stronach leżą dwie płyty z czarnego marmuru. Są to symboliczne groby żołnierzy (płyta po lewej stronie) i cywilów (płyta po prawej stronie). Nad tymi symbolicznymi grobami stoją dwa mury zwrócone ku zachodowi, w kształcie otwartych ksiąg (o wysokości około 1 m). Ze stronic tych ksiąg wystają różnobarwne i różnowymiarowe płytki granitowe. Na każdej z 99 płytek wyryto nazwę miejscowości i datę stoczony bitwy. Księga północna zawiera daty bitew z 1919 roku, a księga południowa – z roku 1920. Po bokach obu tych ksiąg stoją piedestały (łącznie cztery). W ściany każdego z nich wmurowane są trzy czarne granitowe tablice z nazwiskami dowódców, Wodza Naczelnego Józefa Piłsudskiego i ks. Ignacego Jana Skorupki. Na piedestałach nakrytych płytami z czarnego marmuru stoją cztery trójramienne kandelabry. Są one ręcznie kute i zdobione motywem liści dębowych – symbolem trwałości, hartu i męstwa.

Tablice umieszczone na piedestałach i murach-księgach:

Tablica 1 (z tyłu księgi północnej)

"MATCE BOSKIEJ/ ZWYCIĘSKIEJ/ ZA CUD NAD WISŁĄ/ OBIEKT TEN/ UFUNDOWALI PARAFIANIE/ 15 SIERPNIA 1996 ROKU".

Tablica 2 (z tyłu księgi północnej)

"INICJATOR KS. PRAŁ. JÓZEF URCUS/ BUDOWNICZY KS. PROB. PRAŁ. EDWARD ŻMIJEWSKI/ PROJEKTANT MGR INŻ. ARCH. WITOLD SOBCZYK/ FAKTOGRAFIA PŁK. DYPL. MGR JAN PASTERNAK/ MJR MGR ZYGMUNT KOZAK/ MGR KUSTOSZ DYPL. ZOFIA SZMYD/ WYKONAWCA INŻ. JÓZEF STANKIEWICZ/ KAMIENIARSTWO MISTRZ ZDZISŁAW TARACH/ KOWALSTWO MISTRZ ALOJZY MICHALSKI/ LITERNICTWO JADWIGA i HENRYK JARZYNA".

Tablica 3 (księga północna, prawy piedestał)

"GEN. ALEKSANDER/ OSIŃSKI/ 1870-1956/ GEN. JULIUSZ/ RÒMMEL/ 1881-1967/ GEN. FRANCISZEK/ KRAJOWSKI/ 1861-1932/ GEN. JÓZEF/ LASOCKI/ 1861-1931".

Tablica 4 (księga północna, prawy piedestał)

"GEN. JÓZEF/ HALLER/ 1873-1960/ GEN. WŁADYSŁAW/ SIKORSKI/ 1881-1943/ GEN. FRANCISZEK/ LATINIK/ 1864-1949/ GEN. BOLESŁAW/ ROJA/ 1876-1940".

Tablica 5 (księga północna, prawy piedestał)

"GEN. TADEUSZ/ ROZWADOWSKI/ 1866-1928/ GEN. KAZIMIERZ/ SOSNKOWSKI/ 1885-1969/ GEN. WACŁAW/ IWASZKIEWICZ/ 1871-1922/ GEN. ANTONI/ LISTOWSKI/ 1865-1927".

Tablice 6 (księga północna – bitwy z 1919r.; 55 różnobarwnych płytek granitowych)

"ROŻAŃ/ n.ZELWIANKA/ 20-I-1919"; "PRUŻANY/ 3-II-1919"; "BRZEŚĆ/ 10-II-1919"; "MANIEWICZE/ 16-II-1919"; "ANNOPOL/ wsch.KOBRYŃ/ 19-II-1919"; "SŁONIM/ 3-III-1919"; "PIŃSK/ MOŻEJKOWO/ 8-III-1919"; "SIENIAWKA/ wsch.BARANOWICZE/ 19-III-1919"; "CZERNICHÓW/ 23-III-1919"; "rz.NIEMEN/ i DZITWA/ pod SIELCEM/ 30-III-1919"; "EJSZYSZKI/ 12-IV-1919"; "NOWOGRÓDEK/ 18-IV-1919"; "WILNO/ 19-IV-1919"; "HORODNO/ 27-V-1919"; "BARANOWICZE/ 19-IV-1919"; "WILEJKA/ STARE TROKI/ 26-IV-1919"; "MILEJKOWO/ rz.BEREZYNA/ 3-V-1919"; "ŚWIĘCIANY/ 17-V-1919"; "OSTROWICZE/ POHOST/ LEMIESZEWICZE/ 19-20-V-1919"; "rz.STUBŁA/ TODORÓW/ 25-V-1919"; "RADZIWIŁŁÓW 31-V-1919"; "TARNOPOLE/ 1-VI-1919"; "WILEJKA/ MOŁODECZNO/ 4-VII-1919"; "BUCZACZ/ rz.STRYPA/ 4-VI-1919"; "BOGDANÓWKA/ STOLIN/ 8-VII-1919"; "ŁOHISZYN/ 14-VI-1919"; "ŁACHOWA/ 12-VII-1919"; "DAWIDGRÓDEK/ 3-VIII-1919"; "SŁUCK/ 6-VIII-1919"; "KRZEMIENIEC DUBNO 9-VIII-1919"; "RÓWNE/ SZUMSK/ 13.VIII.1919"; "SMOLEWICZE/ rz.PISSA/ 14.VIII.1919"; "ZASŁAW/ 18.VIII.1919"; "OSIPOWICZE/ 21-VIII-1919"; "BOBRUJSK/ 2.VIII.1919"; "BORYSÓW/ 11.IX.1919"; "KRASŁAW/ 6-16.IX.1919"; "PYSZNO/ RZ.USZACZ/ 21.IX.1919"; "POŁOCK/ 22.IX.1919"; "LEPEL/ 29.IX.1919"; "ŻŁOBIN, ROHACZEW/ LOTNICTWO/ 8.X.1919"; "ŁUNINIEC/

21.X.1919"; "HOMEL/ 8.XI.1919"; "DYNEBURG/ 3.I.1920"; "ZWIAHEL/ 2.XI.1919"; "SŁAWECZNO/ WOROTYN/ 2.II.1920"; "OWRUCZ/ 13.II.1920"; "KLISZCZOWA 27-I-1920"; "RZECZYCA/ N.DNIEPREM/ 8.III.1920"; "SZACIŁKI/ SŁOBODA/ RZ.BEREZYNA/ 18-20.III.1920"; "MOZYRZ/ KALENKOWICZE/ 7-III-1920"; "KOZIATYN/ ŻYTOMIERZ/ 20.IV.1920"; "BERDYCZÓW/ CZARNOBYL/ 27.IV.1920"; "WINNICA/ 30.IV.1920"; "MALIN/ 30 IV – 2 V/ 1920".

Tablica 7 (płyta żołnierzy przed księgą północną)

"(Krzyż Walecznych)/ CZEŚĆ PAMIĘCI/ BOHATERSKIM/ ŻOŁNIERZOM/ WOJNY LAT/ 1919-1920".

Tablica 8 (księga północna, lewy piedestał)

"MARSZAŁEK/ JÓZEF/ PIŁSUDSKI/ 1867-1935".

Tablica 9 (księga północna, lewy piedestał)

"CZYNOM/ WODZÓW i WOJSKA/ ZWYCIĘZCOM/ W OSIEMNASTEJ BITWIE/ DECYDUJĄCEJ/ O LOSACH ŚWIATA".

Tablica 10 (księga północna, lewy piedestał)

"MARSZ. EDWARD/ RYDZ ŚMIAŁY/ 1886-1941/ GEN. LEONARD/ SKIERSKI/ 1866-1940/ GEN. ZYGMUNT ZIELIŃSKI/ 1858-1925/ GEN. TADEUSZ PISKOR/ 1889 1990".

Tablica 11 (księga południowa, prawy piedestał)

"GEN. STANISŁAW/ SZEPTYCKI/ 1867-1950/ GEN. WŁADYSŁAW/ JUNG/ 1870-1940/ GEN. BOLESŁAW/ JAŻWIŃSKI/ 1882-1935/ GEN. JAN RZĄDKOWSKI/ 1860-1934".

Tablica 12 (księga południowa, prawy piedestał)

"MATCE BOSKIEJ/ ZWYCIĘSKIEJ/ W PODZIĘCE/ ŻE POBUDZIŁA NARÓD/ DO NAJWIĘKSZEGO WYSIŁKU/ i STAŁ SIĘ/ CUD NAD WISŁĄ".

Tablica 13 (księga południowa, prawy piedestał)

"KSIĄDZ/ IGNACY JAN/ SKORUPKA/ 1893-1920".

Tablice 14 (księga południowa – bitwy z 1920r.; 44 różnobarwne płytki granitowe)

"KIJÓW/ 7-V-10.VI.1920"; "SAMHORODEK/ 5-VI-1920"; "BORODZIANKA/ 11-13-VI-1920"; "OSTRÓG/ nad HORYNIEM/ 3-VII-1920"; "STAROKONSTANTYNÓW/ 3-6-VII-1920"; "RÓWNE/ 11-VII-1920"; "SMORGONIE/ 15-VII-1920"; "MOŁODECZNO/ 13-VII-1920"; "CHORUPAŃ pod DUBNEM/ 19-VII-1920"; "rz.NIEMEN/ i SZCZARA/ 21-13-VII-1920"; "ZBARAŻ/ BORKI WIELKIE/ 26-VII-1920"; "DUBNO/ 11-21-VII-1920"; "OSOWIEC/ 27-VII-1920"; "NASTANÓW/ pod TARNOPOLEM/ 31 VII – 6 VIII/ 1920"; "BRODY/ 27-VII - 3-VIII/ 1920"; "SOKOŁÓW/ WŁODAWA/ 7-VIII-1920"; "BITWA WARSZAWSKA/ 13-25-VIII-1920"; "OSTROŁĘKA/ 5.VIII.1920"; "RADZYMIN/ OSSÓW/ 13-15-VIII-1920"; "KRASZEW, CIEMNE, HELENÓW/ MOKRE, ALEKSANDRÓW/ WÓLKA RADZYMIŃSKA, CEGIELNIA/ MAJDAŃ, LESNIAKOWIZNA [sic]/ LIPINY, TURÓW/ PIEKIELNE WROTA/ (MOSTKI WÓLCZAŃSKIE) SŁUPNO/ DĄBKOWIZNA, BENJAMINÓW"; "IZABELIN, STANISŁAWOW [sic], NIEPORĘT/ WOŁOMIN, KOBYŁKA/ OKUNIEW/ MIŁOSNA, WIĄZOWNA, ZAKRĘT/ OTWOCK, KARCZEW/ GÓRA KALWARIA/ 15-VIII-1920"; "BORKOWO/ pod NASIELSKIM/ 14-15-VIII-1920"; "rz WIEPRZ/ GARWOLIN/ KOŁBIEL/ REMBERTÓW/ MIŃSK/ MAZOWIECKI/ 16-17-VIII-1920"; "NASIELSK/ 16-VIII-1920"; "PŁOŃSK/ 16-17-VIII-1920"; "ZADWORZE/ pod LWOWEM/ 17-VIII-1920"; "SOCHOCIN/ 14-18-VIII-1920"; "SARNOWA GÓRA/ pod CIECHANOWEM/ 16-18-VIII-1920"; "PŁOCK/ 18-19-VIII-1920"; "KONOPKI/ MŁAWA/ ŁOMŻA/ 21-VIII-1920"; "BIAŁYSTOK/ 22-VIII-1920"; "PRZASNYSZ/ 21-22.VIII.1920"; "KOLNO/ 24.VIII.1920"; "ZAMOŚĆ/ 29.VIII.1920"; "KOMORÓW/ HRUBIESZÓW/ 30.VIII./ 1.IX.1920"; "KOBRYŃ/ 12.II.1919/ 14-15.IX.1920"; "DYTIATYN/ 16-IX-1920"; "TARNOPOL/ RÓWNE/ 18.IX.1920"; "BRZOSTOWICE/ pod GRODNEM/ 20-IX-1920"; "GRODNO OBUCHOWO/ 20-25.IX.1920"; "LIDA/ 16.IV.1919 28.IX.1920"; "BITWY LOTNICTWA/ NAD WISŁĄ i NAD NIEMNEM/ SIERPIEŃ – WRZESIEŃ 1920"; "MIŃSK LITEWSKI/ 8-VIII-1919/ 15-X-1920"; "SŁUCK/ 15.X.1920".

Tablica 15 (płyta cywilów przed księgą południową)

"(Krzyż Niepodległości)/ ŚWIĘTA PAMIĘĆ/ CYWILNYM/ OFIAROM/ WOJNY LAT/ 1919-1920".

Tablica 16 (księga południowa, lewy piedestał)

"GEN. WŁADYSŁAW/ JĘDRZEJEWSKI/ 1863-1940/ GEN. BRONISŁAW/ BABIŃSKI/ 1862-1943/ GEN. MARIAN/ JANUSZAJTIS/ 1889-1973/ GEN. LEON/ BERBECKI/ 1874-1963".

Tablica 17 (księga południowa, lewy piedestał)

"GEN. STEFAN/ MAJEWSKI/ 1867-1944/ GEN. JAN/ ROMER/ 1869-1934/ GEN. GUSTAW/ ZYGADŁOWICZ/ 1869-1923/ GEN. ROBERT/ LAMEZAN SALINS/ 1869-1930".

Tablica 18 (księga południowa, lewy piedestał)

"GEN. MIKOŁAJ/ OSIKOWSKI/ 1873-1950/ GEN. DANIEL/ KONARZEWSKI/ 1871-1935/ GEN. KAZIMIERZ/ ŁADOŚ/ 1877-1963/ GEN. LUCJAN/ ŻELIGOWSKI/ 1865-1947".

• **KOŚCIÓŁ MB ZWYCIĘSKIEJ.** *Tablice umieszczone na frontowej ścianie kościoła i wieży:*

Tablica 1 (z czarnego marmuru; po prawej stronie głównego wejścia)

"BOHATEROWIE WOJNY POLSKO-BOLSZEWICKIEJ/ SPOCZYWAJĄCY NA CMENTARZU PARAFIALNYM/ W WARSZAWIE – REMBERTOWIE/ [22 nazwiska w kolumnie lewej:] PŁK STEFAN POLZ/ PPLK DYPL. ADAM LEWICKI/ MJR STEFAN HERNIK/ MJR KONRAD ROGACZEWSKI/ .../ [21 nazwisk w kolumnie prawej:]/ W 80-TĄ ROCZNICĘ BITWY WARSZAWSKIEJ/ RODZINY/ 15 SIERPNIĄ 2000 ROKU/ „PATRZCIE, TO JEDNI Z TYCH, CO ONGIŚ/ SŁABEJ I WOŁAJĄCEJ O RATUNEK OJCZYŹNIE/ DALI MOC I TRWAŁOŚĆ ŻYCIA”/ JÓZEF PIŁSUDSKI".

Tablica 2 (z czarnego marmuru; na ścianie wieży)

"Ś.†P./ GEN. BRYG. ANTONI CHRUŚCIEL PS. MONTER/ 1895-1960/ UCZESTNIK WALK O NIEPODLEGŁOŚĆ POLSKI 1918-1920/ ABSOLWENT I WYKŁADOWCA WYŻSZEJ SZKOŁY WOJENNEJ W WARSZAWIE/ WYKŁADOWCA W CENTRUM WYSZKOLENIA PIECHOTY W REMBERTOWIE/ OD 1938 R. DOWÓDCA 82 PUŁKU STRZELCÓW SYBERYJSKICH/ W LATACH 1940-1944 W ZWIĄZKU WALKI ZBROJNEJ – ARMII KRAJOWEJ/ DOWÓDCA POWSTANIA WARSZAWSKIEGO/ PO WOJNIE W SIŁACH ZBROJNYCH NA ZACHODZIE/ STOWARZYSZENIE MIESZKAŃCÓW I PRZYJACIÓŁ/ KAWĘCZYNA REMBERTOWA WYGODY/ „NA STRAŻY”/ 11 LISTOPAD 1998 R.". Tablicę odsłonięto 11 listopada 1998r.

• **ul. Grzybowa (dz. Rembertów, Nowy Rembertów). Cmentarz parafialny.?**

• ul. Krakowskie Przedmieście 26/28 (dz. Śródmieście). Na terenie UW na tyłach Pałacu Kazimierzowskiego (ob. siedziba Rektora i Senatu UW), na wysokiej skarpie w dn. 15.VIII.1990r. ustawiono lekką haubicę polową kal. 122 mm pamiętającą wojnę w 1920r. Haubica ta stała dotąd w Rembertowie. W tym samym miejscu przed II wojną św. w dniu 10.I.1921r. ustawiono podobne działo zdobyte na wrogu przez studentów-żołnierzy. Na armacie umieszczona jest metalowa tabliczka z wygrawerowanym napisem: "DZIAŁO-SYMBOL WALK MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ/ O NIEPODLEGŁOŚĆ W LATACH 1918-1920,/ PRZYWRÓCONE SPOŁECZNOŚCI AKADEMICKIEJ/ 15.VIII.1990r./ JEST ONO NAWIĄZANIEM DO TRADYCJI MIĘDZYWOJNIA,/ KIEDY TO NA MIEJSCU STANOWISKA OGNIOWEGO ARTYLERII/ PODCZAS "CUDU NAD WISŁĄ"/ USTAWIONO 10.I.1921r. PODOBNE DZIAŁO/ ZDOBYTE NA WROGU PRZEZ STUDENTÓW-ŻOŁNIERZY."

• ul. Krakowskie Przedmieście 68 (dz. Śródmieście). W wieży kościoła św. Anny, na parterze, na przeciwko wejścia w prawym rogu wmurowana jest tablica z napisem: "Ś.P./ POLEGLI I POMORDOWANI/ CZŁONKOWIE POLSKIEJ AKADEMICKIEJ/ KORPORACJI SARMATIA/ ROK 1920/ BRONISŁAW GAŚSIOROWSKI/ TADEUSZ KUCZYŃSKI/ MAJ 1926/ ...".

• ul. ks. Ignacego Skorupki (dz. Śródmieście, do 15.VIII.1990r. ul. Sadowa). Patrz OSSÓW. Szkoła Podstawowa im. ks. Jana Ignacego Skorupki.

• ul. Lucjana Żeligowskiego (dz. Rembertów, w pobliżu stacji PKP).

- ul. Nowoursynowska 166 (dz. Ursynów). Kampus Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. W dniu 27.09.2004r. odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą pracownikom, wychowankom i studentom uczelni poległym i pomordowanym w wojnach 1918-1920 i 1939-1945r.
- ul. Płochocińska 106 A (dz. Białoleka, os. Szamocin) . Przy posesji znajduje się przydrożny krzyż z 1920 r. Na umieszczonej na krzyżu tablicy widnieje napis: „Tę pamiątkę stawiają małżonkowie Michalscy dnia 20 maja 1920 r. prosząc Pana Boga o zakończenie wojny”
- ul. Płowiecka 77 (dz. Wawer). Przed budynkiem z czerwonej cegły znajduje się pomnik ku chwale marszałka Józefa Piłsudskiego i trzech żołnierzy - mieszkańców gminy Wawer, którzy polegli w obronie Warszawy w 1920r. Pomnik odsłonięto 1.IX.1930r., w 1948 zniszczono go i zakopano, a w listopadzie 1988r. pomnik odkopano i w 1990r. ponownie postawiono. Ponad czterometrowy pomnik zwieńczony jest orłem zrywającym się do lotu, odlanym z brązu. Na frontonie umieszczony jest medalion z wizerunkiem głowy marszałka J. Piłsudskiego. Poniżej medalionu umieszczone są trzy tablice wykonane z brązu z napisami:
 "ROKU 1930/ PIERWSZEMU MARSZAŁKOWI/ JÓZEFOWI PIŁSUDSKIEMU/
 BUDOWNICZEMU POLSKI ODRODZONEJ/ W DZIESIĄTĄ ROCZNICĘ/ WYZWOLENIA
 OJCZYZNY OD NAJAZDU BOLSZEWICKIEGO";
 "OBYWATELE WAWRA I GMINY WAWER/ PADLI NA POLU CHWAŁY ODPIERAJĄC/ OD
 GRANIC PAŃSTWA POLSKIEGO/ POD WODZĄ JÓZEFĄ PIŁSUDSKIEGO/ NAWAŁĘ
 NAJEŹDZCÓW W LATACH/ 1918-1920";
 "OSMELIŃSKI JÓZEF/ UCZEŃ/ PEŁKA MICHAŁ/ ROBOTNIK/ WÓJTOWICZ JÓZEF/
 ROBOTNIK/ 1 LISTOPAD 1930".
- ul. Powązkowska 14 (dz. Wola). Cmentarz Powązkowski: grób ks. I. J. Skorupki (ok. 1893-1920), kwatera 244-V-15. Na płycie grobowej widnieje napis: "Ś.+P./ KSIĄDZ IGNACY JAN/ SKORUPKA/
 KAWALER KRZYŻA "VIRTUTI MILITARI". OBROŃCA WARSZAWY/ UKOŃCZYŁ
 AKADEMIEŃ DUCHOWĄ/ SEKRETARZ KONSYSTORZA ARCYBISKUPIEGO
 WARSZAWSKIEGO./ PREFEKT SZKÓŁ. KAPELAN OGNISKA RODZINY MARYI./ OPIEKUN
 SIEROT, MŁODZIEŻY I WYGNANCÓW. HARCERZ. KAPELAN 236 P.P./ PROWADZĄC PUŁK
 DO BOJU W OBRONIE STOLICY WARSZAWY/ ZABITY ZOSTAŁ NA POLU BITWY PRZEZ
 BOLSZEWIKÓW/ W DNIU 14 SIERPNIĄ 1920 R. W OSSOWIE POD RADZYMINEM.
 PRZEŻYWSZY LAT 27./ BOHATERSKĄ SWĄ ŚMIERCIĄ OCALIŁ POLSKĘ I EUROPE/ PRZED
 ZALEWEM WSCHODNIEGO BARBARZYŃSTWA./ BYŁ PRAWDZIWYM UCZNIEM
 CHRYSYTA, CHŁUBĄ NARODU. ŻYŁ PRAWDĄ./ POKÓJ JEGO CZYSTEJ DUSZY./
 NAJDROŻSZEMU IGNASIOWI/ RODZICE".
 oraz pomnik na symbolicznym grobie majora Stefana Waltera (1891-1920), kwatera 68 (mjr ekshumowany do Kalisza). Pochowany jest na cmentarzu wojskowym na Majkowie w Kaliszu (od 1936 roku). Na wysokim głazie wyryty jest napis: „†/ MAJOROWI W.P./ DOWÓDCY 29 P. STRZ.
 KANIOWSKICH/ KAWALEROWI ORDERU VIRTUTI MILITARI/ I POTRÓJNEGO KRZYŻ
 WALECZNYCH/ Ś.P. STEFANOWI/ WALTEROWI/ ZMARŁEMU D. 4.X.1920 R. Z RAN
 OTRZYMANÝCH/ W OBRONIE STOLICY POD RADZYMINEM/ D. 15 VIII 1920 R/ ŻYŁ LAT
 27”. Na niżej położonym głazie napis: „29 P. STRZ. KANIOWSKICH”.
15 sierpnia 1920 roku mjr Stefan Walter został ciężko ranny prowadząc czołową kompanię pułku do natarcia na Mokre, walcząc w obronie przedmościa warszawskiego w składzie 1 Armii gen. Franciszka Latinika. Według relacji, zranienie dowódcy wyzwoliło w jego podkomendnych pragnienie zemsty i przyspieszyło natarcie. W następstwie odniesionych ran zmarł 4 października 1920 roku, w szpitalu w Warszawie.
- ul. Powązkowska 43/45 (dz. Zoliborz, Powązki). Cmentarz Wojskowy – Powązki:
 kwatera 11C - pomnik "ORLETA WARSZAWSKIE" - symboliczna mogiła upamiętniająca żołnierzy polskich poległych w czasie wojny polsko-bolszewickiej (III.1919-19.III.1920). Pomnik wg projektu inż. arch. Adolfa Buraczewskiego, z rzeźbami prof. Stanisława Jackowskiego odsłonięto w 1929r. Pomnik w kształcie kolumny zwieńczonej orłem z rozpostartymi skrzydłami i krzyżem. U podnóża kolumny umieszczona jest tablica z napisem: "+/ORLETOM/ POLSKIM/ POLEGŁYM/ W

OBRONIE/ WARSZAWY/ PODCZAS NA-/ JAZDU BOL-/ SZEWICKIE-/ GO ROKU/ 1920/ WDZIĘCZNI/ RODACY", a po obu jej stronach płaskorzeźby żołnierzy idących do ataku, których prowadzi ksiądz Ignacy Skorupka z krzyżem w ręku podniesionym do góry.
 kwatera 11A_- spoczywa tu ok. 350 żołnierzy WP (w tym 17 oficerów) poległych i zmarłych w 1920r.;
 kwatera 11B - spoczywa tu w 11 rzędach ok. 360 żołnierzy WP, w tym 5 oficerów, poległych i zmarłych w 1920r.;
 kwatera 13A - spoczywa tutaj ok. 250 żołnierzy WP, w tym 5 oficerów, poległych i zmarłych w 1920r.;
 kwatera 13B - spoczywa tu ok. 250 żołnierzy WP (w tym 1 oficer), poległych i zmarłych w 1920r.

- ul. Rakowiecka 26/30 (dz. Mokotów). W holu budynku głównego Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego wmurowana jest tablica poświęcona studentom-żołnierzom poległym w latach 1918-1920. W lewym górnym rogu tablicy ozdobna, metalowa płaskorzeźba. Napis: "1918-1920/ Poległym/ za Ojczyznę/ (35 nazwisk).
- ul. Senatorska 21 (dz. Śródmieście). Kościół św. Antoniego Padewskiego (oo. Reformatorów). W lewym krużganku, zaraz przy wejściu, po lewej stronie, prawie przy podłodze znajduje się tablica ze zdjęciem i napisem: "Ś.+P./ KONRAD MIECZYŚLAW/ HYKIEL/ SZWOL. 2 P. ODZN. KRZYŻEM/ VIRTUTI MILITARI ŻYŁ LAT 21/ POLEGŁ NA POLU CHWAŁY/ 15.8.1920 R./ CZEŚĆ JEGO PAMIĘCI".
- ul. Stefana Pogonowskiego (d. ul. Zaulek; dz. Zoliborz). Patrz Radzymin, Zamostki Wólczyńskie. *Stefan Pogonowski (1895-1920) porucznik, w czasie wojny z bolszewikami dowódca batalionu 28. pułku strzelców kaniowskich, zaginął w kontrataku pod Wólką Radzymińską.*
- ul. Szulczyka (dz. Wawer, os. Aleksandrów). Ulica kończy się polną drogą. Znajduje się tu kapliczka z figurą Matki Boskiej wzniesiona w 1920 r. dla upamiętnienia „Cudu nad Wisłą”.
- ul. Tykocińska 27/35 (dz. Targówek). Kościół pw. Chrystusa Króla budowany od lat 30. XX w. do 1953 r. wg proj. Bronisława Colonny-Czosnowskiego jako wotum wdzięczności za zwycięską bitwę z bolszewikami w 1920 r. Na murowanej poręczy schodów wejściowych (po lewej, zewnętrznej stronie) umieszczona jest tablica z napisem: "LXXV-lecie/ powstania parafii/ 1920/ KOŚCIÓŁ TEN WZNIESIONO/ KU CZCI CHRYSTUSA KRÓLA/ JAKO WOTUM WDZIĘCZNOŚCI/ ZA/ CUD NAD WISŁĄ/ Anno Domini 2006."
- ul. Wilgi nr 14 róg ul. Izerskiej (dz. Wawer, os. Radość). Kościół pw. Matki Bożej Anielskiej. Tablica odlana w brązie wg proj. artysty rzeźbiarza Stanisława Lipskiego, o wymiarach 0,5x0,7 m; umieszczona w kościele na ścianie pod chórem, po lewej stronie. "(krzyż Virtuti Militari) W HOŁDZIE (odznaka pułkowa)/ ŻOŁNIERZOM/ POLEGŁYM W OBRONIE OJCZYZNY/ W LATACH 1917-1920-1939-1945/ 19. P. UŁANÓW WOŁYŃSKICH/ Z OSTROGA N/HORYNIEM/ W 72 R. ZWYCIĘSKIEJ BITWY/ POD SKRZESZOWEM/ I FRANKOPOLEM/ WIERNI BOGU I OJCZŹNIE/ TOWARZYSZE BRONI". Tablica odsłonięta 19 sierpnia 1992r. przez rotmistrza Włodzimierza Bernarda (fundatora) i poświęcona – przez ks. biskupa Z. Kraszewskiego. (patrz – Frankopol, Skrzeszew).
- ul. Piotra Wysockiego 49 (gm. Targówek, os. Bródno)
 Pomnik „Cudu nad Wisłą” ustawiony wśród drzew, ogrodzony metalowym płotkiem. Na niskim cokole zbudowany z otynkowanej cegły ustawiony jest wysoki, ozdobny, stalowy krzyż. Na cokole umieszczona jest tablica z jasnego piaskowca z wyrytym napisem: "W 5-TĄ ROCZNICĘ/ „CUDU NAD WISŁĄ”/ i ZWYCIĘSTWA NAD NAWAŁĄ/ BOLSZEWICKĄ./ W DNIU 15 SIERPNIA 1920 R./ POMNIK TEN FUNDUJĄ/ MIESZKAŃCY NOWEGO BRÓDNA./ 15 SIERPIEŃ 1925 R."
WAWER (warszawska dzielnica na terenie dawnej dzielnicy Praga-Południe, w 1920r. wieś) VIII.1920r. - w okresie walk na przedmościu Warszawy w Wawrze znajdował się jeden ze składów materiałów budowlanych używanych przy wznoszeniu fortyfikacji. Patrz WARSZAWA (ul. Płowiecka 77).
WĄBRZEŻNO (m. pow., woj. kujawsko-pomorskie)
- ul. Górna 13. Kościół pw. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza. Na murze kościoła tablica pamiątkowa ofiar pamięci I wojny światowej, powstania wielkopolskiego i wojny polsko-bolszewickiej z napisem o treści: "Tow. Gim. „Sokół”/ w Wąbrzeźnie/ poświęca ku wiecznej pamięci z okazji

dziesięciolecia niepodległości Ojczyzny/ poległym w wojnie światowej i w walkach o wolność Ojczyzny/ z parafji wąbrzeskiej 1914-1920 r./ dnia 11. listopada 1928 r./ (wymieniono szereg nazwisk)".

WĄWOLNICA (wieś gm., ok. 6 km na zach. od Nałęczowa, pow. puławski, woj. lubelskie)

- Na murze kościoła parafialnego umieszczona jest metalowa tablica z napisem: "PAMIĘCI/ POLEGŁYCH/ W OBRONIE/ OJCZYZNY/ 1918-1920/ (płaskorzeźba orła w koronie, a pod nim dwie złożone szable)/ OCHOTNICY/ TADEUSZ DOBRACZYŃSKI/ WOJCIECH PACIEJEWSKI/ WŁADYSŁAW CYBULSKI/ STANISŁAW MIAZGA/ ANTONI OLENDZKI/ STANISŁAW AFTYKA/ WŁADYSŁAW SUŁEK/ JÓZEF PAWLUCY/ WACŁAW WRZOS/ POBOROWY/ ANTONI KRUK/ WĄWOLNICA 1926".

WĘGRÓW (m. pow. na prawym brzegu Liwca, woj. mazowieckie)

18.VIII.1920r. - patrz STANISŁAWÓW (woj. siedleckie)

19.VIII.1920r. - Bój z uciekającą XVI Armią Czerw. w Węgrowie.

- Rynek - kościół pw. NMP i św. apostołów Piotra, Pawła i Andrzeja. W lewej nawie, na pierwszym filarze umieszczona jest metalowa tablica z napisem: "PAMIĘCI TYCH CO W CIĘŻKICH/ CHWILACH 1920 ROKU PODCZAS/ NAJŚCIA BOLSZEWIKÓW SWOJE/ ŻYCIE, PRACĘ I MIENIE/ W OFIERZE OJCZYŹNIE PRZYNIĘ/ ŚLI TABLICĘ TĘ POŚWIĘCAJĄ/ RODACY". Tablica odsłonięta po 1980r.

- Cmentarz katolicki przy ul. Kościuszki. Kwatera - mogiła pięciu nieznanymi żołnierzami poległymi w 1920 r., ekshumowanych z terenu powiatu.

WIĄZOWNA (wieś gm. nad rz. Mienią, pow. otwocki, woj. mazowieckie)

5.VIII.1920 - w dniu tym został wydany rozkaz operacyjny nr 1 gen.F.Latinika ustalający zewnętrzną linię obrony Warszawy. Biegła ona przez Radzymin - Okuniew - Wiązownę - Karczew, wzdłuż rzeki Świder do Wisły i Wisłą do Góry Kalwarii. W zrealizowanym systemie polskich fortyfikacji wieś nie wchodziła w ich skład, ale pozostawała przed I linią obrony w odległości 2-3 km.

13/14.VIII.1920r.- w nocy niewielkie oddziały bolszewickie atakowały pozycje w Wiązownie i Emowie Lesie. Ataki te zostały odparte przez żołnierzy 59 PP ze składu 15 Dywizji WP.

15.VIII.1920r. – po południu bolszewicy próbowali przełamać polską obronę na odcinku Białek – Emów. Żołnierze 15 Dywizji WP odparli kolejne natarcia zadając bolszewikom poważne straty powstrzymując tym ich marsz na zachód.

- ul. Lubelska przy skrzyżowaniu z ul. Boryszewską. Kopic z wysokim krzyżem jest miejscem pamięci narodowej. Po lewej stronie krzyża gład z tablicą odsłonięty 15 sierpnia 2005 r. Napis na tablicy: "(twarz marszałka) PAMIĘCI/ ŻOŁNIERZY MARSZAŁKA/ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/ 15 DP I ARMII WP/ BRONIĄCYCH PRZED/ BOLSZEWIKAMI/ UFORTYFIKOWANEGO ODCINKA/ WIĄZONA/ W DNIACH 13-17 SIERPNI 1920 ROKU/ mieszkańcy Gminy Wiązowna".

Po lewej stronie napisu data: "15 SIERPIEŃ/ 2005 R.", a pod napisem - "TABLICĘ UFUNDOWAŁO FORUM PRZEDSIĘBIORCZOŚCI GMINY WIĄZOWNA".

- ul. Duchnowska. Cmentarz parafialny. W grobie lotników 41 eskadry rozpoznawczej poległych w 1939 r., bez oznakowania są pochowani żołnierze, którzy zginęli w wojnie 1920 roku.

WIECZFANIA KOŚCIELNA (wieś gm., ok. 12 km na płn.-wsch. od Mławy, pow. mławski, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wojska bolszewickie zamordowały we wsi uprowadzonych Polaków: Konstantego Zielińskiego - właściciela majątku Srebrna pod Płockiem, jego zarządcę Jana Głonka i gorzelanego Bolesława Bocheńskiego oraz Stefana Różyckiego - właściciela majątku Bądkowo.

- W pobliżu kościoła parafialnego, na placu, znajduje się obelisk z polnego kamienia, na tablicy którego jest napis: "Żołnierzom polskim poległym za Ojczyznę w latach 1918-1920 oraz 1939 pomnik ten zniszczony przez Niemców w czasie okupacji hitlerowskiej odbudowali mieszkańcy gminy Wieczfnia w 1982r. Polegli za Ojczyznę w latach 1918-1920 ...(wymieniono 15 nazwisk.)".

WIELGOLAS BRZEZIŃSKI (wieś ok. 13 km na zach. od Mińska Maz., w 1920r. - WIELGOLAS, woj. mazowieckie)

17.VIII.1920r. - po zdobyciu Brzezin grupa ppłk.St.Wrzalińskiego kontynuowała natarcie dalej na wsch. wzdłuż szosy mińskiej i w walce zdobyła wieś przełamując opór oddziałów bolszewickich z XVI Armii Czerwonej. Patrz MIŃSK MAZOWIECKI.

WIKTORÓW (wieś ok. 3 km na pld.-wsch. od Radzymina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez wieś przechodziła I linia polskiej obrony.

13.VIII.1920r. - rankiem bolszewicy przeprowadzili na wieś pierwszy atak, który został odparty. Po kolejnym szturmie o godz. 18 wieś dostała się w ręce nieprzyjaciela prawie bez oporu.

15.VIII.1920r. - w późnych godzinach wieczornych wieś zajmuje pułk grodzieński.

16.VIII.1920r. - o świcie rozpoczęła się kontrofensywa 27.Dyw. Strzelców wspieranej samochodami pancernymi. O godz. 16 siły polskie (30.pp) przy wsparciu czołgów i artylerii wyparły bolszewików ze wsi.

WILCZOGĘBY (wieś, gm. Sadowne, pow. węgrowski, woj. mazowieckie)

W wsi pomnik poległych za Ojczyznę w latach 1918-1945 poświęcony:

(1 tablica) poległym za Ojczyznę z plutonu Polskiej Organizacji Wojskowej w latach 1919-1920,

(2 tablica) pamięci mieszkańców Wilczogęb, którzy w latach 1918-1945 oddali życie za ojczyznę.

Na cokole umieszczona jest replikę oryginalnej tablicy (1) z 1933 r. z napisem:

"POLEGŁYM za OJCZYZNĘ/ Z PLUTONU/ POLSKIEJ ORGANIZACJI/ WOJSKOWEJ/ PODCH. T. WIERZBICKI POLEGŁ W 1919 R./ PLUT. J. WYCECH „-„, 1920 R./ SIERŻ. A. IWĄŃSKI „-„, 1920 R./ ST.SIERŻ. E. SOKOŁOWSKI „-„, 1920 R./ PLUT. S. GAJEWSKI ZM. 1928 R./ MIESZKAŃCY WSI".

W 1967 r. urodzony w Wilczogębach ówczesny Marszałek Sejmu PRL Czesław Wycech, ufundował nową tablicę poświęconą pamięci mieszkańców wsi Wilczogęby, którzy w latach 1918-1945 oddali życie za Ojczyznę, za wolność i sprawiedliwość społeczną. Na tablicy tej obok Józefa Wycecha umieszczone zostały nazwiska 16 ofiar II wojny światowej.

W 2014 roku pomnik wzbogacił się o kolejną tablicę, upamiętniającą 70 rocznicę zabezpieczenia zrzutu broni dla AK w nocy z 16 na 17 kwietnia 1944 r.

WINNICA (wieś gm., 13 km na płd.-zach. od Pułtuska, pow. pułtuski, woj. mazowieckie)

- W kruchcie kościoła parafialnego, znajduje się tablica z napisem: "Polegli na polu chwały odpierając z granic państwa polskiego pod wodzą Józefa Piłsudskiego nawałę najeźdźców w latach 1918-1920...(wymieniono 22 nazwiska)...".

WIOSKA RADZYMIŃSKA (w 1920r. była to osada położona przy szosie warszawskiej, między Radzyminem a wsią Cegielnia; obecnie w granicach m. Radzymin, są to okolice cm. wojskowego przy ul. Warszawskiej 60.).

Patrz RADZYMIN.

WIŚNIEW (d. nazwa Wiśniewo, wieś nad rz. Rządzą, gm. Jakubów, pow. miński, woj. mazowieckie)

- Cmentarz rzymskokatolicki. W centralnej części cmentarza mogiła st. ułana Ryszarda Kowalskiego poległego w 1920 r.

WIŚNIEW (wieś gm., ok. 11km na płd. od Siedlec, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- Przed kościołem krzyż z napisem: „Ś.P. poległym bohaterom w walce o wolność Polski 1914-1921. Cześć im i sława”.

WIŚNIEWO (wieś gm., ok. 7 km na płd.-zach. od Mławy, pow. mławski, woj. mazowieckie)

- Patrz - WYSZYNY.

WIZNA (wieś gm., pow. łomżyński, woj. podlaskie).

W 1932 roku w Wiznie odsłonięto pomnik mieszkańców poległych w obronie Polski w wojnie z bolszewikami w latach 1920-21.

WŁOCLAWEK (m. pow. nad Wisłą przy ujściu rz.Zgłowiączki, woj. kujawsko-pomorskie)

16-18.VIII.1920r. - 15.Dyw. "Kawkor" Gaja szturmowała most we Włocławku i przecięła ważną linię kolejową między Warszawą a Gdańskiem. Po stronie polskiej zginęło ponad 40 żołnierzy.

- We wrześniu 1920r. zawiązał się Komitet Grzebania Poległych, który pochował poległych obrońców Włocławka na Wzgórzu Szpetalskim. Komitet przekształcił się w Komitet Budowy Pomnika Obrońców Wisły 1920r. Pomnik ze składek społecznych, wg projektu artysty warszawskiego Sokołowskiego, został odsłonięty 1.X.1922r. W 1939r. hitlerowcy pomnik wysadzili w powietrze. W listopadzie 1988r powstał Obywatelski Komitet Odbudowy Pomnika Poległych Obrońców Wisły 1920r. we Włocławku. Pomnik odbudowano i 18.VIII.1990r. nastąpiło uroczyste odsłonięcie. Na frontonie pomnika napis: "POLEGŁYM/OBRONCOM WISŁY / 1920". Z tyłu pomnika, na marmurowej płycie, napis: "W LATACH 1988-1990 / ZE SKŁADEK SPOŁECZEŃSTWA / WŁOCLAWKA / OBYWATELSKI KOMITET / ODBUDOWY POMNIKA POLEGŁYCH /

OBROŃCÓW WISŁY 1920 / ODBUDOWAŁ POMNIK / ZNISZCZONY PRZEZ / OKUPANTA HITLEROWSKIEGO / W 1940 R". Za pomnikiem znajduje się marmurowa płyta z wyrytym krzyżem ze starego pomnika. W tylnej części murku okalającego pomnik wmurowana jest tablica ustawiona w 1981r. przez Zarząd Regionu NSZZ "Solidarność" z napisem: "W HOŁDZIE OBROŃCOM WISŁY / 1920 R / W TYM MIEJSCU STAŁ POMNIK / WYBUDOWANY PRZEZ SPOŁECZEŃSTWO / WŁOCLAWKA POLSKIM ŻOŁNIERZOM / BOHATEROM OBRONY WISŁY Z 1920 R / ZBURZONY PRZEZ AGRESORÓW".

- ul. Obrońców Wisły 1920r. (jest to ulica dojściowa do pomnika "Poległym Obrońcom Wisły 1920", d. ul. Zdrowotna, nazwę historyczną tej ulicy przywrócono decyzją MRN z dn 8.V.1989r.)

WŁODAWA (m., woj. lubelskie)

17.VIII.1920r. - 3.DP Leg opanowała Włodawę i działając w kierunku Brześcia rozbiła kilka pododdziałów z 58.Dyw. Strz. z Grupy Mozyrskiej.

WODYNIE (wieś gm., pow. siedlecki, woj. mazowieckie).

- W centrum wsi przy skrzyżowaniu drogi Siedlce - Garwolin z drogą do Kamieńca, został usypany w 1925 roku kopiec ziemny i położono na nim kamienną płytę z krzyżem i wyrytą inskrypcją o treści: "†/ POLEGŁYM/ BOHATEROM/ W OBRONIE/ WIARY I OJCZYZNY/ WODYŃSKIE KOŁO/ MŁODZIEŻY/ Dnia 30/y 1925".

WOJEWÓDKI GÓRNE (wieś, gm. Bielany, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

18/19.VIII.1920r. - Bitwa pod Wojewódkami. Polscy żołnierze III batalionu 2 pułku Strzelców Podhalańskich starli się z oddziałami sowieckimi z 27 Omskiej Dywizji Strzeleckiej i 2 Dywizji Strzelców. Oddziały sowieckie zaatakowały od strony zachodniej, wyłaniając się z lasu, otaczając III batalion. Odcięci żołnierze polscy bronili się zaciekle. Nierówna walka trwała przez całą noc. Dywizje sowieckie pospiesznie przeszły w kierunku północno-wschodnim, ponosząc przy tym dotkliwe straty – około 200 zabitych, przeszło 100 jeńców, kilka armat, karabinów maszynowych i 150 wozów ze sprzętem wojennym i żywnością. Po stronie polskiej straty wyniosły 16 zabitych oraz kilkudziesięciu rannych. Część żołnierzy polskich zostało pochowanych w Wojewódkach Górnych.

- Przy dawnej trasie Siedlce – Sokołów Podlaski kwatera żołnierska ogrodzona drewnianym płotkiem pomalowanym na kolor białoczerwony. Na kwaterze stoją dwa krzyże. Jeden, duży, drewniany z metalową tablicą z napisem: „W dniu 19 sierpnia 1920 r. poległo 11 żołnierzy 1-go Pułku Piechoty Podhalańskiej i 1 cywil z Księżopola. Polegli w obronie Ojczyzny. Zdrowaś Maryjo ... Pod Twoją obronę”. Drugi krzyż metalowy, osadzony w kamieniu, na którym znajduje się napis: „Poległym obrońcom Ojczyzny młodzież szkół Czerwonki, Przeździatki, Rozbitego Kamienia, Kowies, Nowej Wsi, Księżopola i Wojewódek w dziesięciolecie niepodległości Polski 1918-1928”.

WOLA GUŁOWSKA (wieś nad rz. Czarną, ok. 24 km na pñ.-zach. od Kocka, woj. siedleckie)

WOLA SZYDŁOWSKA (wieś, ok. 8 km. na pñ.-wsch. od Mławy, woj. mazowieckie)

Patrz - WYSZYNY.

WOLA WODYŃSKA (wieś, gm. Wodynie, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- We wsi krzyż z napisem: „Poległym za wolność Ojczyzny w l. 1914-1920. Ten pomnik wznosi Koło Młodzieży Wiejskiej w Woli Wodyńskiej 15 sierpnia 1924 r.”.

WOŁOMIN (m. pow., woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - miasto znajdowało się na I linii polskich umocnień. Fortyfikacje ciągnęły się wzdłuż pñ.-wsch. obrzeża miasta, w przybliżeniu wzdłuż drogi Czarna - Lipiny - Skazówka (od kilkuset do ok. 1,5 km na pñ.-zach. od linii wyznaczonej tą drogą). Pozycje te bronione były przez 47pp płk. Józefa Szczepana z 11.DP.

14.VIII.1920r. - ok. godz. 4.00 radziecki 237. pułk z 79.Bryg. strzelców uderza na miasto bez powodzenia. 12.kompania 47.pp, broniąca pozycji na pñ. skraju miasta atakuje cofające się z Ossowa oddziały bolszewickie.

15.VIII.1920r. - drugi szturm na miasto o godz. 17,30 przeprowadziły cztery brygady ze składu 2.Dyw. Strzeleckiej. Broniący się 47.pp wspierany przez pociągi pancerne "Mściciel" i "Paderewski" odparł atak.

16.VIII.1920r. - trzeci atak 17.Dyw. Strzelców także został odparty.

- ul. Warszawska 11 - na placu im. Józefa Piłsudskiego (przy stacji PKP, po prawej stronie jadąc z W-wy) znajduje się pomnik Piłsudskiego - Obrońcom Ojczyzny 1920 roku”. Pierwotnie był tu pomnik wzniesiony w 1930 roku w 10. rocznicę Cudu nad Wisłą i upamiętniał on wizytę Marszałka Józefa Piłsudskiego w sierpniu 1920 roku w Wołominie. Po drugiej wojnie światowej został zniszczony. Obecny został odsłonięty w sierpniu 1995 roku wg proj. Tadeusza Tchórzewskiego. U góry cokołu

napis: "JÓZEF/ PIŁSUDSKI/ 1867-1935". Przed cokołem na niższym postumencie umieszczona jest rzeźba popiersia marszałka.

WÓLCZYŃSKIE (przysiółek, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - Patrz ZAMOSTKI WÓLCZYŃSKIE.

WÓLKA RADZYMIŃSKA (wieś ok. 5 km na zach. od Radzymina, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na bezpośrednim przedpolu II linii polskiej obrony.

14.VIII.1920r. - rano we wsi doszło do starć wojska polskiego z patrolami bolszewickimi, które wycofały się. Nieco później (wykorzystując lukę pomiędzy 46. i 48.pp) 81. Bryg. Strzelców zajęła wieś. Po południu dwa bolszewickie pułki tu stacjonujące zaatakowały Radzymin odbity w tym czasie przez Polaków.

14/15.VIII.1920r. - po północy 81.Bryg. Strzelców rozpoczęła nieudane natarcie na Nieporęt. Nad ranem 81.Bryg. powróciła do wsi na pozycje wyjściowe, skąd została wyparta ok. godz. 7 przez oddziały 10.DP.

- We wsi znajduje się ogrodzony, granitowy obelisk zwieńczony krzyżem (bez napisów), który postawiono dla upamiętnienia wydarzeń z sierpnia 1920r.

WYSOKIE MAZOWIECKIE (m. pow. nad rz. Brok, woj. podlaskie)

1920r. - członkiem komitetu rewolucyjnego był Marcei Nowotko.

WYSZKÓW (m. pow., woj. mazowieckie)

13.VIII.1920r. - Feliks Dzierżyński telegrafuje do Lenina informując go o sytuacji na froncie i nastrojach Polaków.

- ul. Nadgórze. Cmentarz rzymskokatolicki (położony w płd.-wsch. części miasta, ok. 400 m od kościoła): w środkowej części cmentarza (kwatery L), po lewej stronie, zbiorowa MOGIŁA żołnierzy polskich poległych w 1920r., z granitowym pomnikiem w kształcie bloku, otoczona niskim ogrodzeniem z granitowych słupków zwieńczonych formą Krzyża Walecznych, połączonych żelaznymi łańcuchami. Na pomniku widnieje napis: "POLEGLI ZA OJCZYZNĘ / + / W WALKACH Z BOLSZEWIKAMI / POD WYSZKOWEM W SIERPNIU 1920 R. / Ś+P / R.GETIS POR. 201 OCH.P. / KOMOROWSKI P.P. KOWIEŃ.P. / SZYDEŁKIEWICZ POR. ARTYLERII / S.USZAKIEWICZ POR. 35 P. / GRABAŁOWSKI P.P 35 P. / M.TOMASZEWSKI P.P.35 P. / J.MIELCZAREK 15 NIEZNANYCH / A.WOŁOWSKI P.P 16 NIEZNANYCH / ZAMORDOWANYCH / PRZEZ CZREZWYCZAJKĘ / CZEŚĆ ICH PAMIĘCI!" U stóp pomnika marmurowa tablica z napisem: "NARODY / TRACĄ PAMIĘĆ / TRACĄ ŻYCIE!".

Na cmentarzu (kwatery M-41) znajduje się grób księdza Wiktora Mieczkowskiego proboszcza wyszkowskiego w latach 1915-1935. Bohaterskiego duszpasterza z czasów wojny z bolszewikami.

- ul. Białostocka 12. Stara plebania przy kościele pw. św. Idziego. Na frontowej ścianie, po lewej stronie wejścia, wmurowana jest tablica z brązowo-ciemnego marmuru z wyrytym napisem: "KSIĘDZU/ PROBOSZCZOWI KANONIKOWI/ WIKTOROWI MIECZKOWSKIEMU/ OBYWATELOM WYSZKOWA/ UCZESTNIKOM WOJNY/ POLSKO-SOWIECKIEJ 1920 ROKU/ KU WIECZNEJ PAMIĘCI/ NASTĘPNYCH POKOLEŃ/ MIESZKAŃCY WYSZKOWA 7 SIERPNIA 2005 ROKU".

- Patrz RYBIENKO LEŚNE (pomnik i ulica).

- W Kościele par. pw. św. Idziego i w budynku Gimnazjum były przed II woj. św. umieszczone tablice upamiętniające rok 1920, a zniszczono je w okresie powojennym.

WYSZYNY KOŚCIELNE (wieś, gm. Stupsk, pow. mławski, woj. mazowieckie)

22.VIII.1920r. - w ciężkim boju pod Wyszynami "Kawkor" Gaja wraz z resztkami 18., 53. i 54.dyw. strzelców z IV Armii Czerwonej przełamał ugrupowanie polskiej 18.DP i otworzył sobie drogę na Szydłowo - Dąbsk - Grabowo.

- Cmentarz grzebalny. Znajduje się tu grób z napisem: "Śp. Bolesław Bańkowski, ułan 203p. ułanów, ur. 1900r. poległ 20 sierpnia 1920r."

- Cmentarz przykościelny. Pochowano tu poległych, zwiezionych z Woli, Wiśniewa i Żarnówka. Na pomniku ks. Szulborskiego jest napis: "Dobry Pasterz duszę swoją daje za owce swoje. Jan X w.11. Śp. ksiądz Stanisław Szulborski proboszcz parafii Wyszyny urodzony w 1865r. zamordowany przez bolszewików dnia 22 sierpnia 1920r. Strapiona parafia ten pomnik stawia." Obok grobu ks. Szulborskiego znajdują się dwie mogiły żołnierskie z tablicami i napisem: "Śp. Bohaterskim 16 żołnierzom 49 PP poległym w 1920r. za wiarę i Ojczyznę w walce z bolszewikami. Społeczeństwo gminy Stupsk."

- W kościele parafialnym znajduje się marmurowa tablica z napisem: "Śp. ks. Stanisław Szulborski, Ignacy Przysłup, Roman Sobczak, Franciszek Lewandowski, Stanisław Skowroński. W 10 rocznicę niepodległej Polski poległym w jej obronie. Kamień ten na wieczną pamiątkę kładą parafianie wyszyńscy 11.XI.1918-11.XI.1928."

WYSZOGRÓD (m. gm. na prawym brzegu Wisły, pow. płocki, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - na przedpolu miasta stacjonowało zgrupowanie WP w celu obrony przeprawy przez Wisłę.

ZABŁUDÓW (m. gm. nad rz. Rudnią, ok. 17 km na pld.-wsch. od Białegostoku, pow. białostocki, woj. podlaskie)

20.VIII.1920r. - zajęcie miasta przez WP.

- Stary cmentarz. Na tyłach cmentarnej kaplicy św. Rocha umieszczona jest tablica z napisem: "POLEGŁYM ZA OJCZYZNĘ / SYNON ZIEMI ZABŁUDOWSKIEJ / 1918-1920 / RODACY / ... (wymieniono 11 nazwisk)..."

ZALUBICE (ob. STARE ZALUBICE, wieś na pñ. brzegu rz. Rządzy przy ujściu do Jez.

Zegrzyńskiego, ok. 6 km na pñ.-zach. od Radzymina, gm. Radzymin, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - wieś znajdowała się na zewnątrz polskich linii obronnych (ok. 0,5 km).

12.VIII.1920r. - czołowe oddziały 21.Dyw. Strzelców Smolina osiągnęły rejon wsi.

13.VIII.1920r. - wieś była punktem koncentracji 21.Dyw. Strzelców przed planowanym atakiem na Warszawę.

16.VIII.1920r. - wieś ponownie była punktem koncentracji 63. Bryg. Strzelców.

ZAMBRÓW (m. nad rz. Jabłonką, woj. łomżyńskie)

ZAMOSTKI WÓLCZYŃSKIE (d.nazwy: MOSTKI WÓLCZYŃSKIE, WÓLCZYŃSKIE;

przysiółek po zach. stronie szosy Struga-Nieporęt, ok. 6km od skrzyżowania w Strudze, ok. 1 km na pld. od Wólki Radzywińskiej, woj. mazowieckie)

15.VIII.1920r. - przed świtem, ok. godz 3.00 1.bat. 28.pp (1.baon 28. pułku strzelców kaniowskich) por.Stefana

Pogonowskiego wyrusza w kierunku Słupna, a następnie skręca w stronę Zamostków Wólczyńskich. Z rejonu osady

uderza na nich ogień z broni ręcznej i maszynowej. Por. Franciszek Noworolnik rozwinął 4.komp. i po krótkim boju

pokonał ubezpieczenie 242.pułku strzelców radzieckich znajdującego się w Wólce Radzywińskiej. Po opanowaniu

Zamostków por. St. Pogonowski stojąc na skarpie od strony Wólki Radzywińskiej został śmiertelnie trafiony w trakcie

wydawania rozkazów. Dowództwo batalionu przejął por. Jerzy Boski. Batalion rozwinął się wzdłuż szosy i prowadził

walkę z 242. pułkiem strzelców oczekując na nadejście pozostałych sił 28.pp z Nieporętu oraz nawiązanie łączności z

oddziałami polskimi w Słupnie.

- Na skarpie, po zach. stronie szosy, którą przecina droga z Zamostków (ob. biegnie nią szlak zielony) znajduje się pomnik kpt. Stefana Pogonowskiego i jego żołnierzy poległych 15.VIII.1920r.

ZAWADY (wieś nad rz. Rządzą, ok. 4 km na pñ.-wsch. od Radzymina, pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

12/13.VIII.1920r. - w nocy ściągnięto na I linię obrony polskiej znajdujące się we wsi wysunięte placówki.

13.VIII.1920r. - rankiem ze wsi rozpoczął się pierwszy szturm wojsk bolszewickich na polskie pozycje. Wieś znajdowała się w rękach nieprzyjaciela do 17 sierpnia tj. do zakończenia walk w tym rejonie.

ZAWADY (wieś gm., ok. 9 km na pld.-zach. od Tykocina, pow. białostocki, woj. podlaskie)

- Cmentarz rzymskokatolicki tzw. "nowy" (usytuowany poza wsią, po lewej stronie drogi z Konopek do Jezewa, ok. 1 km od kościoła): kamienna rzeźba Chrystusa na grobie Antoniego Maleszewskiego, zamęczonego przez bolszewików (zm. w sierpniu 1920r.).

ZAWADY (obecnie POPIELŻYN-ZAWADY, wieś na prawym brzegu rz. Wkry, woj. mazowieckie)

14.VIII.1920r. - w rejonie wsi duże straty poniosła Bryg. Syberyjska płk K.Rumszy, a radziecka 11.Dyw. Strzelców przedostała się na zachodni brzeg Wkry.

ZABKI (m., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - osiedle na zapleczu działań obronnych pod Radzyminem. Tu odbywała się koncentracja niektórych oddziałów biorących udział w walkach.

- ul. Piłsudskiego .Cmentarz parafialny. Kwatery żołnierzy poległych w 1920 r. znajdują się przy głównej alejce, ok. 50 m od zachodniego wejścia. Na mogile pomnik zwieńczony orłem w koronie z następującym napisem na dolnej części obelisku: "POLEGŁYM / W OBRONIE OJCZYZNY / W SIERPNIU ROKU 1920/ NA WIECZNĄ RZECZY PAMIĄTKĘ/ OBYWATELE GMINY WAWER".

- ul. ks. Ignacego Skorupki. Patrz OSSÓW.

ZBUCZYN (wieś gm., [do 1 stycznia 2004 r. Zbuczyn Poduchowny], gm. Zbuczyn, pow. siedlecki, woj. mazowieckie)

- na cmentarzu parafialnym mogiła z pomnikiem na którym napis: „Poległym za Ojczyznę w I wojnie światowej, w latach 1914-1918 oraz w 1920 r. w obronie niepodległości Polski. Społeczeństwo Zbuczyna”.

- przy drodze do Siedlec, obelisk z napisem: „Poległym obrońcom Ojczyzny 1914-1920”.

ZEGRZE (wieś, gm. Wieliszew, pow. legionowski, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - znajdująca się na prawym brzegu Narwi niewielka twierdza stanowiła jeden z najsilniejszych punktów polskiej obrony. Pod względem fortyfikacyjnym Zegrze podlegało płk. Berezowskiemu i znajdowało się w obszarze operacyjnym 5. Armii gen. W. Sikorskiego. Przed rozpoczęciem walk w Zegrzu mieścił się duży skład materiałów fortyfikacyjnych.

16-18.VIII.1920r. - zacięte walki toczyły się pomiędzy 6. i 56. Dyw. Strzelców ze składu III Armii sowieckiej kom. W.S. Łazarewicza, a 11. Dyw. Piechoty płk. Bolesława Jaźwińskiego i Brygadą Syberyjską płk. Kazimierza Rumszy. Wojska polskie wyparły wojska sowieckie z Zegrza na pń.-wsch.

ZEMBRÓW (wieś nad rz. Cetynią, ok. 15 km na pń. od Sokołowa Podl., gm. Sabnie, pow. sokołowski, woj. mazowieckie)

- Cmentarz parafialny. Znajdują się tu groby żołnierzy polskich poległych w wojnie 1920r., m.in. mogiła z rzeźbą anioła i napisem: „Ś.P. Michał Demidecki-Demidiwicz ochotnik ułan 1 P. Szw. Zginął w obronie Ojczyzny pod Zembrowem 17.VIII.1920 r. przeżywszy lat 17. Śpij spokojnie synku bohaterze ukochany”.

ZIELONA (obecnie osiedle we wsch. części warszawskiej dzielnicy Wesoła, woj. mazowieckie)

ZIELONKA (m., pow. wołomiński, woj. mazowieckie)

VIII.1920r. - przez ten teren przechodziła II linia obrony polskiej.

13.VIII.1920r. - w rejonie Zielonka - Turów stacjonował pułk wileński.

- ul. ks. Ignacego Skorupki. Patrz OSSÓW.

ZŁOTORIA (wieś, gm. Choroszcz, pow. białostocki, woj. podlaskie)

Podczas wojny polsko-bolszewickiej trwały w tym miejscu zacięte walki o utrzymanie przyczółka mostowego na niewielkiej przeprawie przez Narew.

- Złotoria – Kolonia nieoficjalny przysiółek wsi Złotoria. Na polu Mieczysława Miastkowskiego pomnik, wykonany z kamienia polnego zwieńczony metalowym krzyżem. Na cokole tablica z napisem: "NIEZNANEMU ŻOŁNIERZOWI/ POLEGŁEMU ZA/ WOLNOŚĆ OJCZYZNY W 1920 R./ W DZIESIĘCIOLECIE/ ZWYCIĘSTWA NAD/ BOLSZEWIKAMI./ CZEŚĆ BOHATEROM STRAŻACY/ ZŁOTORII 1930 R."

ŻELECHÓW (m. gm. w pobliżu rz. Wilga, pow. garwoliński, woj. mazowieckie)

16.VIII.1920r. - polska 16.DP płk. Aleksandra Ładosia zajmuje miasto.

ŻERKÓW (m. gm., pow. jarociński, woj. wielkopolskie)

- W rynku na pomnik (zwieńczonym krzyżem) „Braciom poległym za Wolność i Ojczyznę” umieszczona jest tablica z piaskowca z wyrytym napisem: „A jeśli komu droga otwarta do nieba,/ Tym co służą Ojczyźnie ...”/ J. Kochanowski/ (krzyż z datami 1918, 1919)/ 1914-1918/ I WOJNA ŚWIATOWA/ - x - / 1918-1919/ POWSTANIE WIELKOPOLSKIE/ - x - / 1920/ WOJNA POLSKO-ROSYJSKA/ - x - / 1939-1945/ II WOJNA ŚWIATOWA / - x - / OFIARY SYSTEMU/ TOOTALITARNEGO/ CZEŚĆ ICH PAMIĘCI".

ŻMIJEWKO (wieś ok. 5 km na pń. od Brodnicy, „pow. brodnicki, woj. kujawsko-pomorskie)

15.VIII.1920r. - patrz BRODNICA.

ŻÓŁTKI (wieś k. Choroszczy, ok. 14 km na zach od Białegostoku, pow. białostocki, woj. podlaskie)

- We wsi znajduje się pomnik w kształcie obelisku zwieńczonego oszkloną figurą Matki Boskiej. Na cokole umieszczone są dwie tablice. Tuż u podnóża obelisku mała tablica z napisem: "POLEGŁYM ZA/ OJCZYZNĘ/ W LATACH/ 1918-1920". Poniżej większa tablica poświęcona obrońcom przeprawy przez Narew we wrześniu 1939r. Pomnik ten wzniesli w 1855r. żołnierze rosyjscy swoim poległym kolego z pułku. Wiosną 1934r. mieszkańcy wioski przenieśli ten pomnik w obecne miejsce, odremontowali i postanowili, że będzie to pomnik ku czci zwycięstwa wojsk polskich na rzece Narwi podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920r. Wtedy to na zwieńczeniu pomnika, gdzie przedtem była kula (lub krzyż?), ustawiono gipsową figurę Matki Boskiej. Umieszczono także tablicę z napisem:

"POLEGŁYM ZA/ OJCZYZNĘ/ W LATACH/ 1918-1920". W 1985-89 przeprowadzono renowację pomnika. Wykonano ramkę ochronną ze szkła dla figury Matki Boskiej oraz umieszczono drugą tablicę, poświęconą bohaterskim obrońcom odcinka Żółtki we wrześniu 1939r., którzy bronili przeprawy przez Narew.

ŻUROMIN (m. pow. w pobliżu rz. Wkra, woj. mazowieckie)

21.VIII.1920r. - W lesie koło Żuromina, tuż przed świtem, kawaleria gen. Orlicz-Dreszera natknęła się na "Kawkor", nie walczą, a gdy nastał dzień "Kawkor" ucieka.

Żurominek - pomnik na cmentarzu „Niezanego żołnierza poległego w 1920 r. w walce o Polskę”.

ŻUROMINEK (wieś, gm. Wiśniewo, pow. mławski, woj. mazowieckie).

Na cmentarzu pomnik „Niezanego żołnierza poległego w 1920 r. w walce o Polskę”.

ŻYRARDÓW (m. pow. nad rz. Pisia, woj. mazowieckie)

- ul. Cmentarna. Cmentarz grzebalny: groby żołnierzy polskich poległych w 1920r.

ŻYWIEC (m. pow., woj. śląskie)

- ul. T. Kościuszki róg ul. Zamkowej (dz. Śródmieście). Na wolnostojącej dzwonnicy, murowanej z kamienia, od strony ul. Zamkowej wmurowana jest tablica z napisem: "W obronie wolnej Polski przeciwko nawałce bolszewickiej/ polegli na polu chwały synowie miasta Żywca/ Błaszczyński Władysław szewc * 17.IX.1890/ Cabak Rudolf woźnica * 24.VI.1901/ Miodomski Mieczysław student gimn. * 21.IX.1896/ Pepera Włodzimierz student gimn. * 31.III.1900/ Sroka Eugeniusz student gimn. * 25.VII.1901/ Stasica Franciszek rolnik * 29.X.1900/ Winczewski Stanisław rymarz * 10.XI.1900/ Wisiński Jan rzeźnik * 14.VI.1899/ Ku wiecznej Ich pamięci kładzie tę tablicę miasto Żywiec."